

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

МОНОГРАФІЯ

Київ – 2016

Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства :
монографія / [М.Ф. Савюк, В.В. Галуцько, Ю.О. Фрицький]. – К. : Інститут
публічного права, 2016. – 178 с.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Науково-дослідного інституту публічного права
(протокол від 29 січня 2016 року № 1)*

Рецензенти:

Дрозд О.Ю., кандидат юридичних наук, доцент

Єщук О.М., кандидат юридичних наук, доцент

У монографії на основі аналізу чинного законодавства, досвіду країн Європейського Союзу, думок учених в сфері адміністративного права та практики діяльності публічної адміністрації розкрито сучасну юридичну природу адміністративно-правових засад інформаційного суспільства. Автори приділили значну увагу дослідженню теоретико-правових засад адміністративних аспектів інформаційного суспільства, механізму адміністративно-правового регулювання у цій сфері та напрямкам вдосконалення адміністративно-правових засад інформаційного суспільства.

Призначається для широкого кола читачів: для вчених у галузі адміністративного права, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, посадових осіб публічної адміністрації, а також для всіх, хто цікавиться цією проблематикою, що досить актуальна в світлі інформаційних процесів, що відбуваються на нашій Землі.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Генеральна угода про тарифи та торгівлю 1994 року ЄС	ГАТТ-1994
Договір про заснування Європейської Спільноти	Договір
Європейська спільнота	Спільнота
Європейській Союз	ЄС
Іномовна телерадіокомпанія України «Ukraine Tomorrow»	ІНТУ
Національні контактні точки	НКТ
Організація з безпеки і співробітництва в Європі	ОБСЄ
Організація Північно-Атлантичного Співробітництва	НАТО
Рада Європи	РЄ, Рада
Рамкові програми	РП
Центральноєвропейська Ініціатива	ЦЄІ

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНИХ АСПЕКТІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	7
1.1. Інформаційне суспільство як об’єкт адміністративно-правових відносин.....	7
1.2. Спеціальні принципи адміністративного права у сфері інформаційного суспільства	22
1.3. Права людини в інформаційному суспільства: адміністративно-правові аспекти.....	36
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	53
2.1. Поняття і зміст адміністративно-правового регулювання інформаційного суспільства.....	53
2.2. Адміністративно-правовий статус суб’єктів публічної адміністрації, які здійснюють захист прав людини в інформаційному суспільства	72
2.3. Форми і методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства	86
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИХ ЗАСАД ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	109
3.1. Передовий європейський досвід у сфері інформаційного суспільства (адміністративно-правові аспекти).....	109
3.2. Напрямки вдосконалення законодавства у сфері інформаційного суспільства в Україні	134
ВИСНОВКИ.....	154
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	158

ВСТУП

Україна, як одна з держав із найдавнішою історією в Європі, існувала в архаїчному, аграрному, індустріальному та наразі переходить до засад постіндустріального (інформаційного) суспільства, характерними рисами якого є збільшення ролі інформації та знань у житті суспільства; зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями й виробництвом інформаційних продуктів і послуг; зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті; зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних і господарських відносинах, створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Іншими словами, інформаційне суспільство несе українському народу позитивні блага, значно покращує комфортність життя в побуті, праці й відпочинку. Динаміка розвитку інформаційного суспільства значною мірою залежить від обґрунтованості відповідної державної політики та забезпечення публічного управління в цій сфері.

Питанню розвитку адміністративно-правових засад інформаційного суспільства приділялася значна увага суб'єктами владних повноважень, зокрема Законом України від 9 січня 2007 р. № 537-V було ухвалено «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», що стало вагомим чинником в аналізованій сфері. Однак більшість його позитивних положень не реалізовано до сьогодні. Так, за даними низки міжнародних аналітичних агенцій (Freedom House, Internet World Stats, Economy Watch), рівень проникнення Інтернету в нашій країні дорівнює близько 34%. Україна за цим показником займає передостаннє місце в Європі. Це повністю підтверджується результатами авторського соціологічного опитування: 34% опитаних громадян вважають загальний рівень розвитку інформаційного суспільства задовільним.

Відповідно вимагає вдосконалення чинне законодавства щодо підвищення ефективності забезпечення прав і свобод громадян у сфері інформаційного суспільства.

З метою досягнення поставленої мети в монографії вирішено такі завдання:

- з'ясовано зміст і сутність інформаційного суспільства як об'єкта адміністративно-правових відносин;

- виявлено спеціальні принципи адміністративного права у сфері інформаційного суспільства;

- розкрито адміністративно-правові аспекти права людини в інформаційному суспільстві;

- сформовано поняття та розкрито зміст механізму адміністративно-правового регулювання у сфері інформаційного суспільства;

- визначено адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють захист прав людини в інформаційному суспільстві;

- розкрито форми й методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства;

- виявлено передовий європейський досвід у сфері інформаційного суспільства;

- удосконалено напрямки й законодавство у сфері інформаційного суспільства в Україні.

Таким чином, у монографії розкрито сучасну юридичну природу адміністративно-правових засад інформаційного суспільства. Розкрито теоретико-правові засади адміністративних аспектів інформаційного суспільства, механізм адміністративно-правового регулювання у сфері інформаційного суспільства, напрямки вдосконалення адміністративно-правових засад інформаційного суспільства. Монографія призначається для широкого кола читачів.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНИХ АСПЕКТІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1 Інформаційне суспільство як об'єкт адміністративно-правових відносин

В умовах сьогодення вітчизняне суспільство перебуває на позитивному зламі. Ми відстояли свою незалежність від російсько-терористичної агресії, розпочали болючі та в край необхідні реформи. Проте перемога буде за нами лише в тому разі, якщо держава запропонує громадянам кращу економічну модель ніж у наших ворогів. Поки ми відстаємо за рівнем доходів громадян від усього цивілізованого світу і, що найгірше, – від Російської Федерації.

На наш погляд, з метою підняття життєвого рівня громадян України немає потреби відновлювати застарілі виробництва (повертаючись таким чином в індустріальну епоху). Українському суспільству потрібно розвиватися на засадах інформаційного, створення новітнього інформаційного ресурсу. А для цього маємо всі необхідні складові – талановитих учених, розширену систему вищих навчальних закладів, які готують ІТ та інших необхідних для інформаційного виробництва спеціалістів, загалом працелюбність українського народу та високий рівень його освітньої культури.

Інформаційне суспільство існує в умовах розширення сфери комунікації. У ньому основними цінностями є інформація та знання, які необхідно виробляти, обмінюватися, спільно ними користуватися, тому потрібно забезпечити вільний доступ кожної особистості до цих знань та інформації [10].

У науковій літературі виділяють чотири головні стадії розвитку людства – аграрну, індустріальну, постіндустріальну (інформаційну) [125]. Сучасне суспільство називають постіндустріальним, інформаційним, а інколи

– суспільством знань. Останні терміни деякими вченими розглядаються як синоніми. Головним при цьому стає виробництво, обробка і трансляція знань [10]. У суспільстві, яке базується на міцному фундаменті знань, наука відіграє пріоритетну роль у розвитку окремих країн і світового співтовариства в цілому. Постіндустріальному суспільству відповідають положення, у яких не речі, не рухоме і нерухоме майно, і не природні, зокрема енергетичні ресурси, становлять собою головні багатства суспільства. У такому суспільстві процвітають країни, які отримують основні прибутки від виробництва знань і високих технологій, від переробки інформації [10]. Знання (у вигляді інформації, науки, мистецтва, освіти та ін.) у сучасному світі за своїми характеристиками випереджають силу та багатство і значною мірою визначають характер влади [125].

Інформація – це ідеальний продукт відображення світу в усій сукупності його складових у свідомості людини та у сприйнятті інших живих систем, що існують у реальній дійсності в певній придатній для сприйняття об'єктивній формі. Інформація виявляється зовні в соціальних системах, передусім в інформаційній взаємодії, коли суб'єкт такої взаємодії отримує від об'єкта сигнал, який містить у собі інформацію. Отримання такого сигналу визначає поведінку суб'єкта, оскільки інформація є необхідним елементом, що спонукає суб'єкта до дій, які у свою чергу й можуть бути об'єктом правового впливу (об'єктом правових відносин), а зовсім не сама інформація. Основними ознаками інформації є такі: інформація – це лише ті відомості, які несуть щось нове; інформація існує поза її творцем, це відчужене від нього знання; інформація є повідомленням, вона виражена певною мовою у вигляді знаків; інформація не є вичерпною, оскільки може мати необмежене коло користувачів, використовуватися необмежено і при цьому залишатися незмінною [145].

За думкою О. Кукшинова, інформація поділяється на такі види: архівна інформація; інформація про особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація

про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова інформація; правова інформація; публічна інформація; статистична інформація; соціологічна інформація; масова інформація й інші види. За режимом доступу інформація поділяється на інформацію з відкритим доступом та інформацію з обмеженим доступом. Інформація з обмеженим доступом поділяється на: конфіденційну; таємну та службову [63].

Таким чином, інформація як об'єкт адміністративно-правових відносин – це продукт відображення світу у свідомості людини, що існує в реальній дійсності у здатній для сприйняття формі, коли її створення, зберігання, використання та знищення регулюються нормами адміністративного права. В Україні за видами інформація поділяється на архівну; інформацію про особу; інформацію довідково-енциклопедичного характеру; інформацію про стан довкілля (екологічна інформація); інформацію про товар (роботу, послугу); науково-технічну інформацію; податкову інформацію; правову інформацію; публічну інформацію; статистичну інформацію; соціологічну інформацію; масову інформацію. За режимом – інформація з відкритим доступом; інформація з обмеженим доступом (конфіденційна; таємна та службова).

Інформаційне суспільство – теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства мають стати інформація та знання. Характерними рисами теоретичного інформаційного суспільства є збільшення ролі інформації та знань у житті суспільства; зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями й виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті; зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних і господарських відносинах; створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей – їх доступ до

світових інформаційних ресурсів, задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг [169].

У свою чергу О. Маруховський вважає, що інформаційне суспільство в широкому розумінні – це суспільство, в якому інформація, знання й інформаційно-комунікаційні технології перетворюються на основну продуктивну силу та джерело епохальних зрушень в усіх сферах суспільного життя, зокрема в політичній, що виявляється у метаморфозах політичної влади, трансформації політичних режимів («е-демократія», електронна демократія), владних інститутів («е-уряд» та «е-самоврядування»), партійних («е-партія») і виборчих систем («е-вибори» та «е-референдум»), у прискоренні переходу від представницької демократії до демократії участі, у зміцненні громадянського суспільства та посиленні інших демократичних перетворень на користь людини, суспільства й людства в цілому. Інформаційне суспільство у вузькому розумінні – це суспільство, в якому інформація, знання й інформаційно-комунікаційні технології перетворюються на основну продуктивну силу та джерело епохальних зрушень в усіх сферах суспільного життя [76].

Країни, які живуть у суспільстві індустріальному, складають периферію сучасного, навіть якщо вони володіють значними природними багатствами. Україна – унікальна країна: вона має значний науковий потенціал, має унікальний досвід розвитку науково технічного прогресу в 60–80 роках минулого століття, унікальні науково-дослідні інститути, наукові центри, але не має головного – фінансової підтримки науки, замовлень сучасних корпорацій, тобто не може ефективно використати власний науковий потенціал [10].

Метою переходу до інформаційного суспільства є розвиток громадянського суспільства і демократичних традицій, а також подолання інформаційної нерівності й рівноправне входження громадян у глобальне інформаційне суспільство на основі дотримання прав людини, зокрема права на вільний доступ до інформації, права на захист персональних даних і

обов'язку розкриття інформації з боку державних, суспільних і комерційних організацій. Громадянське суспільство в сучасному розумінні – це водночас й інформаційне суспільство. Тому адекватність реаліям інформаційних відносин нормативно-правового закріплення їх об'єкта є і критерієм повноти формування інформаційного суспільства [145].

На думку професора Ф. Уебстера (Frank Webster), можна виділити п'ять основних складників інформаційного суспільства, кожен з яких за певними критерієм може породжувати визначення для подальшого виявлення нових. До них належать: 1) технологічне; 2) економічне; 3) професійне; 4) просторове; 5) культурне. Усі вони відбивають єдину природу цього феномену, однак кожне з них підкреслює той чи інший аспект, представляє конкретні особливості інформаційного суспільства [172].

Технологічна концепція інформаційного суспільства виникає наприкінці 70-х років ХХ століття як реакція на нові технології: кабельне та супутникове телебачення, персональні комп'ютер, нові офісні технології та інформаційні послуги. Усе це разом призвело до нової якості суспільного життя, настільки технологічний вплив був глибоким. З середини 90-х років ХХ століття інформаційні комунікації почали об'єднуватися в мережі комп'ютерних комунікації (електронна пошта, текстові дані й комунікації, обмін інформації в Інтернеті і т. ін.). Особливо нову якість у ці відносини привнесли Інтернет і мобільний зв'язок. При цьому вчені доводять, що технології не можуть бути осторонь від соціальної сфери, а ІТ (інформаційні технології) є основним показником інформаційного суспільства [172].

Найважливішими **економічними основами інформаційного суспільства** є: формування інформаційної економіки, основу якої складають інформаційні засоби виробництва й інформаційні товари та послуги, поєднання індустріального та постіндустріального типів розвитку, використання інформації та знань як унікального предмета й засобу виробництва, зростання сектору послуг, заперечення трудової теорії вартості, виникнення транснаціональних компаній і домінування єдиного глобального

ринку, технологічна й економічна конвергенція, інноваційний тип розвитку, динамічність виробництва, віртуалізація економічного простору [18].

Ф. Мацхлуп (Fritz Machlup) до інформаційних галузей відносить освіту, право, видавничу сферу, ЗМІ та комп'ютерне виробництво. Виділяють первинні та вторинні інформаційні сектори економіки. Первинний сектор – це цілеспрямована економічна діяльність, спрямована на виробництво інтелектуального продукту, який підлягає економічному оцінюванню та має ринкову ціну. Вторинний інформаційний сектор забезпечує інші галузі економіки та бюджетної сфери. Це інформаційна діяльність приватних компаній і державних установ та їх наукові дослідження [172].

Професійна концепція інформаційного суспільства полягає в тому, що переважна кількість професій, потрібних для суспільства, перебувають в інформаційній сфері. Це призводить до зменшення кількості осіб, які займаються виробничою діяльністю, та збільшення в інформаційній сфері. Іншими словами, збільшення кількості «білих комірців». У Західній Європі, Японії та Північній Америці понад 70 відсотків робочої сили на сьогодні перебувають у сфері інформаційних послуг [158].

Просторова концепція інформаційного суспільства забезпечує поширення такого суспільства в географічному інформаційному просторі. Акцент робиться на інформаційних мережах, які з'єднують різні континенти, країни, регіони, міста селища й окремих осіб у часі та просторі. Цей критерій стає провідним для оцінювання рівня успішності розвитку того чи іншого суспільства або держави [158].

Культурну концепцію інформаційного суспільства по праву називають узагальнювальним чинником інформаційного суспільства. Сучасна культура є більшою мірою інформаційною. Ми існуємо в медіа-насиченому середовищі, яке означає, що життя є квінтесенцією символізації щодо обміну та отримання інформації для обміну думками [172]. Інформаційна культура має стати елементом загальної культури конкретної людини та людства в цілому. Інформаційну культуру слід розглядати крізь

органічну єдність чотирьох базових компонентів, пов'язаних з інформатизацією: культури правил організації подання інформації; культури правил сприймання та користування інформацією; культури правил суспільних відносин щодо використання нових інформаційних технологій; культури суспільних правовідносин з використанням нових комп'ютеризованих інформаційних технологій. Глобальне інформаційне суспільство можна побудувати лише за умови формування нової інформаційної культури особистості, корпоративної інформаційної культури, інформаційної культури суспільства й держави (в особі їхніх органів); інформаційної культури цивілізацій [93].

Передавання інформації в соціальних системах, де виникає потреба саме у правовому упорядкуванні й захисті, не може спиратися на «майнові» юридичні механізми, що відомі з часів становлення римського права. Це зумовлюється тим, що перехід інформації від одного суб'єкта до іншого зовсім не передбачає втрати першим змістовних властивостей інформації, а її копія не обов'язково є неповноцінною для інших інформаційних відносин. Інформація не схильна (на відміну від більшості речей) до фізичного старіння і має таку особливість, як можливість необмеженого тиражування. Цю властивість інформації зумовлює прогрес людства, бо завдяки йому здійснюються поступове нарощування знань і передання їх від покоління до покоління. Проте це дає й побічний ефект: можливість довільного розповсюдження відомостей, одночасного перебування їх у повному обсязі в декількох місцях і одночасного використання будь-якою кількістю суб'єктів (зокрема й сторонами конфлікту) [145].

На думку Т. Чубарук, сутність інформаційної сфери в правовому значенні полягає в сукупності суспільних відносин з приводу збирання, зберігання, використання, поширення інформації (інформаційних відносин), що підлягають правовому регулюванню. Інформаційна сфера як об'єкт правового регулювання за критеріями основних цілей полягає в забезпеченні прав і свобод людини щодо інформації, інформаційної безпеки суспільства та

держави. Інформація як ключовий елемент інформаційної сфери є ресурсом, що становить собою результат інформаційних відносин у формі конкретних знань, їх накопичення, системи, що набуває характеру загальносуспільного інформаційного надбання [161].

Відповідно до теорії адміністративного права адміністративно-правові відносини у вузькому розумінні – це суспільні відносини, урегульовані нормами адміністративного права. Адміністративно-правові відносини виникають лише в тому разі, якщо між суб'єктами права з'являється публічний посередник – суб'єкт публічної адміністрації. Структура адміністративно-правових відносин характеризується взаємопов'язаністю всіх її складових компонентів, якими є суб'єкти, об'єкти, зміст правовідносин та юридичні факти. *Суб'єкти правовідносин* – це учасники адміністративно-правових відносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки й наділені специфічними юридичними властивостями [2, с. 7, 37, 41].

На слушну думку О. Брель, суб'єктами інформаційних відносин є: фізичні особи; фізичні особи – підприємці; юридичні особи; об'єднання громадян; суб'єкти владних повноважень; держава. Суб'єктами інформаційних відносин можуть бути також інші держави, їх фізичні та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства [11].

Об'єкти правовідносин – це те, на що спрямовано інтереси суб'єктів, з приводу чого останні вступають в адміністративно-правові відносини. Між цими елементами існує нерозривний зв'язок. Суб'єкти адміністративно-правових відносин вступають у них з метою задоволення своїх інтересів і потреб, які опосередковують об'єкти адміністративно-правових відносин. Виникнення в суб'єктів взаємних прав і обов'язків можливе лише на підставі настання певних юридичних умов юридичних фактів, закріплених у гіпотезах адміністративно-правових норм [3, с. 41-42].

Суб'єкти завжди вступають у правові відносини заради задоволення різних матеріальних, економічних, культурних, політичних або інших

інтересів і потреб. Для досягнення цієї мети суб'єкти адміністративно-правових відносин здійснюють певні дії, спрямовані на досягнення корисного для них результату. Цей результат і є об'єктом означених відносин. Об'єктом також є те матеріальне або нематеріальне благо, на використання чи охорону якого спрямовано суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників адміністративно-правових відносин. Це блага матеріальні або нематеріальні, а також певні дії, заради яких суб'єкти вступають в адміністративно-правові відносини. Загалом професор В. Курило визначає, що об'єктами адміністративно-правових відносин можуть бути різноманітні матеріальні та нематеріальні блага, які становлять публічну цінність, і діяння суб'єктів та об'єктів публічного управління, пов'язані з цими благами [3, с. 41-42].

На думку Б. Гоголь, під інформацією як об'єктом права слід розуміти нематеріальні результати інтелектуальної (розумової) діяльності людини, які існують у будь-якій формі, доступній для сприйняття людиною чи технічним пристроєм [13].

Об'єктом інформаційних відносин є інформація, що відображає стан, властивості, ознаки об'єктів, фактів, явищ і процесів у суспільстві, державі, природі [13]. Більш широко об'єкт інформаційних правовідносин розкриває С. Стасюк, який стверджує, що не слід визнавати лише суспільні відносини або «інформацію» як процес передання відомостей від джерела до споживача, або право на інформацію, яке є для людини невідчужуваним. Об'єктом інформаційних правових відносин мають визнаватися конкретні особисті, суспільні або державні цінності у сфері реалізації інформаційних відносин, які врегульовані та охороняються нормами чинного законодавства України. Згідно з цим підходом до структурних частин цінностей, які охороняються інформаційним законодавством, належать такі: суб'єкти суспільних відносин; їхні дії або стан щодо одне одного; певні блага та інтереси, що належать цим суб'єктам; предмети, залучені у сферу цих відносин [145].

Р. Свистович дійшов висновку, що у сфері масової інформації (як і в інформаційній сфері) існують суто інформаційні, інформаційно-управлінські, інформаційно-майнові, інформаційно-трудова та інші суспільні відносини. Під суто інформаційними він розуміє відносини (між відповідними суб'єктами) з приводу обігу інформації – створення, збирання, одержання, зберігання, обробки, використання, поширення, охорони й захисту. Ним запропоновано використовувати узагальнювальне поняття «інформаційні відносини у сфері масової інформації», що розуміється в широкому трактуванні [135].

Таким чином, *об'єктом інформаційно-правових відносин* є інформація як нематеріальні результати інтелектуальної (розумової) діяльності людини, що існують у доступній людині формі, збір, зберігання, використання та знищення якої регулюються юридичними нормами. У цьому аспекті виділяють суто інформаційні, інформаційно-управлінські, інформаційно-майнові, інформаційно-трудова та інші суспільні відносини (створення, збирання, одержання, зберігання, обробки, використання, поширення, охорони й захисту).

Право фізичних і юридичних осіб на інформацію є найбільш важливим благом в аналізованій сфері. С. Петров установив, що сьогодні є два основних доктринальних підходи до розуміння права на інформацію – вузький та широкий. У межах вузького підходу право на інформацію розуміють виключно як право на отримання інформації та доступ до інформації. Широкий підхід передбачає віднесення до права на інформацію всіх суб'єктивних прав, спрямованих на інформацію або відповідні дії з нею, тобто право на створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорону, захист інформації. Нами підтримано використання широкого підходу до визначення права на інформацію та наголошено, що під цим правом необхідно розуміти систему чинних для особи в суспільстві та державі можливостей в інформаційній сфері [95].

Право фізичних і юридичних осіб на інформацію має комплексний взаємозв'язок з конституційними засадами щодо правового регулювання інформаційної сфери, якими утверджуються правові можливості та умови реалізації інформаційних прав і свобод людини й громадянина в правовій державі, орієнтованій на розбудову інформаційного суспільства. У свою чергу в цьому виявляється основоположна роль гарантування права на інформацію, що є базовою для виникнення багатьох форм і способів здійснення та реалізації цього суб'єктивного права в тих чи інших правовідносинах. Конституційні засади визначають подальше регулювання інформаційних відносин, а норми галузевого законодавства встановлюють відповідні правові механізми, за допомогою яких і забезпечується реалізація конституційного права [161].

У свою чергу С. Петров визначив зміст права на інформацію крізь призму розуміння права взагалі як соціального інституту в об'єктивному та суб'єктивному значеннях. Він установив, що зміст права на інформацію в об'єктивному аспекті становить сукупність правових приписів як об'єктивованій результат волевиявлення правотворчих органів, за допомогою яких здійснюється регулювання інформаційно-правових відносин. Водночас, зважаючи на те, що суб'єктивне право є мірою юридично можливої поведінки, яка задовольняє інтереси певної особи, зроблено висновок, що змістом права громадян на інформацію в суб'єктивному аспекті є закріплені в правових нормах суб'єктивні права, юридичні обов'язки та заборони громадян щодо збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації [95].

Таким чином, *право фізичних і юридичних осіб на інформацію як об'єкт адміністративно-правової охорони* – це сукупність усіх суб'єктивних прав, спрямованих на інформацію або відповідні дії з нею (право на створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорону, захист інформації). При цьому зміст права на інформацію в об'єктивному аспекті полягає в сукупності правових приписів як результат

волевиявлення правотворчих органів, за допомогою яких здійснюється регулювання інформаційно-правових відносин; у суб'єктивному сенсі – це міра юридично можливої поведінки, що задовольняє інтереси особи. Змістом права на інформацію є закріплені в правових нормах суб'єктивні права, юридичні обов'язки та заборони громадян щодо збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони й захисту інформації.

Закріплене Конституцією України (ст. 34) право на інформацію як «право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» дає підстави стверджувати, що саме з приводу здійснення суб'єктами права цієї нормативно закріпленої можливості мають місце інформаційні правові відносини. Іншими словами, ми маємо конституційно-правове обґрунтування, що саме відповідні дії суб'єктів, передбачені правом на інформацію, і є об'єктом інформаційних правових відносин [145].

Гарантування права на інформацію є конституційною засадою комплексного характеру щодо регулювання інформаційної сфери, згідно з якою утверджуються правові можливості реалізації інформаційних прав і свобод людини і громадянина в правовій державі, орієнтованій на розбудову інформаційного суспільства. Узагальнено різні погляди та обґрунтовано, що свобода думки і слова виражається через право на інформацію, є одним з аспектів права на інформацію, зокрема такого її елементу, як поширення. Підтверджено, що концепції свободи думки і слова та свободи інформації є базовими в оформленні права на інформацію, хоча останнє не тільки має самостійний характер, а й виконує особливу функцію забезпечення взаємозв'язку між державою та громадянським суспільством [168].

Р. Свистович запропонував розглядати проблему свободи масової інформації (як однієї з багатьох свобод) як окремий випадок вияву принципу свободи слова людини, що підтверджується й відповідними положеннями міжнародних документів (наприклад, Декларації про засоби масової

інформації і права людини, прийнятої Парламентською Асамблеєю Ради Європи 1970 року) [135].

Розвиваючи проблему свободи у сфері інформаційного суспільства, І. Крегул переконливо доводить, що основними засадами розвитку інформаційного суспільства в Україні є подальший розвиток сучасної концепції інформаційного права, що тісно взаємодіє з міжнародним інформаційним правом в умовах розбудови суспільств, заснованих на знанні. Ним обґрунтовано, що формування та реалізація ефективної державної інформаційної політики – це найважливіше завдання, що постає перед українським суспільством і державою на шляху України до глобального інформаційного суспільства. За найбільш головне визначено, що принцип свободи інформації не обмежений державним кордоном, а тому вважається некоректним використання поняття «інформаційний суверенітет». Виходячи з цього, ним слушно підтримано позицію щодо зміщення сфери правового регулювання від чіткої прив'язки до території держав до категорії єдиного інформаційного простору. Тим самим суттєвою особливістю інформаційного права постає його невід'ємна міжнародна складова, значення та обсяг якої має посилюватися за умови розбудови суспільств знань [62].

Таким чином, свобода інформації має свої витоки зі свободи думки і свободи слова людини: по-перше, вона має своє базове оформлення в праві на інформацію; по-друге, має відносно самостійний характер і виконує особливу функцію забезпечення взаємозв'язку між державою та громадянським суспільством. Принцип свободи інформації лише умовно обмежений державним кордоном – його провідною характеристикою є невід'ємна міжнародна складова, значення та обсяг якої має посилюватися за умови розбудови суспільств знань.

З урахуванням усього вищевикладеного можемо зробити висновок, що інформаційне суспільство як об'єкт адміністративно-правових відносин характеризується такими рисами:

1) інформаційне суспільство є вищим цивілізаційним досягненням людства, воно базується на фундаменті знань, в якому наука відіграє пріоритетну роль у розвитку окремих країн і світового співтовариства в цілому;

2) це теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі;

3) в інформаційному суспільстві розвиваються країни, які отримують основні прибутки від виробництва знань (у вигляді інформації, науки, мистецтва, освіти та ін.) і переробки інформації та високих технологій, які випереджають примусову силу та багатство і значною мірою визначають характер влади;

4) ідеальними наслідками домінування інформаційного суспільства в державному управлінні є трансформація державних режимів в електронну демократію, уряд, самоврядування, партії та електронні вибори, перехід від представницької демократії до демократії прямої участі громадян в управлінні державою;

5) країни, які живуть в індустріальному суспільстві, складають периферію сучасності, навіть якщо вони володіють значними природними багатствами;

6) учені виділяють п'ять основних складників інформаційного суспільства: 1) технологічне; 2) економічне; 3) професійне; 4) просторове; 5) культурне;

7) технологічна концепція інформаційного суспільства базується на передових досягненнях науки, зокрема кабельному та супутниковому телебаченні, персональних комп'ютерах, офісних технологіях та інформаційних послугах, з використанням можливостей Інтернету, зокрема мереж комп'ютерної комунікації – електронної пошти, текстових даних і комунікацій, баз обміну інформацією;

8) найважливішими економічними основами інформаційного суспільства є інформаційна економіка, основу якої складають інформаційні засоби виробництва й інформаційні товари і послуги; до інформаційних галузей належать освіта, правова система, видавнича сфера, ЗМІ та комп'ютерне виробництво, при цьому виділяють первинні та вторинні інформаційні сектори економіки: первинний – це цілеспрямована економічна діяльність, спрямована на виробництво інтелектуального продукту, який має ринкову ціну; вторинний інформаційний, сектор забезпечує інші галузі економіки та бюджетної сфери;

9) професійна концепція полягає в тому, що переважна кількість професій, потрібних для суспільства, належать до інформаційної сфери, що призводить до зниження кількості осіб, які займаються виробничою діяльністю, та збільшення їх в інформаційній сфері;

10) просторова концепція інформаційного суспільства забезпечує поширення інформаційного суспільства у всьому географічному інформаційному просторі, на різні континенти, країни, регіони, міста, селища і щодо окремих осіб;

11) культурна складова інформаційного суспільства є узагальнювальним чинником інформаційного суспільства, в якому ЗМІ є квінтесенцією символізації обміну та отримання інформації для обміну думками; до складових інформаційної культури відносять органічну єдність базових компонентів – культури правил організації подання інформації; культури правил сприймання та користування інформацією; культури правил суспільних відносин щодо використання нових інформаційних технологій; культури суспільних правовідносин з використанням нових комп'ютеризованих інформаційних технологій;

12) адміністративно-правові відносини у сфері інформаційного суспільства – це суспільні відносини, урегульовані нормами адміністративного права, які встановлюють засади та інші чинники існування й використання інформаційного суспільства;

13) об'єкти правовідносин у сфері інформаційного суспільства – це те, на що спрямовано інтереси споживачів інформаційних ресурсів, з приводу чого вони вступають в адміністративно-правові відносини;

14) об'єктами адміністративно-правових відносин можуть бути різноманітні матеріальні та нематеріальні блага, які становлять публічну цінність для споживачів інформаційних ресурсів, а також діяння суб'єктів публічної адміністрації, пов'язані з цими благами.

Отже, інформаційне суспільство як об'єкт адміністративно-правових відносин – це різноманітні блага у формі ефективного виявлення, фіксації та переробки інформації, технологій (персональні комп'ютери, інформаційні послуги та ін.), виробництва знань (наука, мистецтво, освіта та ін.), публічних технологій (електронний уряд, самоврядування, партії та вибори), інформаційної економіки (інформаційні товари й послуги – освіта, правова система, видавнича сфера, ЗМІ, комп'ютерне виробництво), культури інформаційного суспільства (цивілізованих правил надання, сприймання та користування інформацією), які становлять публічну цінність для споживачів інформаційних ресурсів, а також діяння суб'єктів публічної адміністрації стосовно забезпечення права фізичних та юридичних осіб на інформацію, свободи інформації та законних інтересів фізичних і юридичних осіб в інформаційному суспільстві, що здійснюється на основі адміністративно-правових норм.

1.2 Спеціальні принципи адміністративного права у сфері інформаційного суспільства

У першому підрозділі нами доведено, що інформаційне суспільство як об'єкт адміністративно-правових відносин – це різноманітні блага у формі ефективного виявлення, фіксації та переробки інформації, технологій (персональні комп'ютери, інформаційні послуги та ін.), виробництва знань (наука, мистецтво, освіта та ін.), публічних технологій (електронні

демократія, уряд, самоврядування, партії та вибори), інформаційної економіки (інформаційні товари і послуг: освіта, правова система, видавнича сфера, ЗМІ, комп'ютерне виробництво), культури інформаційного суспільства (цивілізовані правила надання, сприймання та користування інформацією), які становлять публічну цінність для споживачів інформаційних ресурсів, а також діяння суб'єктів публічної адміністрації щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб в інформаційному суспільстві, які здійснюються на основі адміністративно-правових норм.

О. Скакун під принципом права визначає загальноприйняті норми-ідеї найвищого авторитету, що слугують основними засадами правового регулювання суспільних відносин, спрямовують їх учасників на встановлення соціального компромісу й порядку. До ознак принципів права вона відносить такі: вони є нормами-ідеями найвищого авторитету – не будучи конкретними правилами поведінки, мають регулятивний характер завдяки загальності, загальнообов'язковості; об'єктивно зумовлені соціальним середовищем, характером суспільних відносин (економічних, політичних, культурно-ідеологічних тощо) і мають зворотний на них вплив; є ідеологічним витвором, результатом розвитку правової свідомості суспільства, передусім співтовариства юристів, і водночас спрямовані на сприяння зростанню правосвідомості суспільства, його культури; є історико-практичними за походженням (їх творить епоха, факти і події, що переходять в юридичні факти й суб'єктивні права; сформована практика людей, їх потреби й інтереси; суспільні відносини) й універсальними за невизначеністю строку існування (у них різний «життєвий цикл»; чимало їх існує з часів античності); є ідейною основою для об'єктивного права, концентровано виражають закономірності його розвитку, сутність і соціальне призначення; описують (конкретизують) установлене право, вносять однаковість у систему правових норм; слугують основними засадами правового регулювання суспільних відносин, надають злагодженості всьому

його механізмові, постають орієнтирами формування та вдосконалення правової системи, є її каркасом, опорою, відображають об'єктивно чинні зв'язки між елементами правової та соціальної систем; усувають суперечності, що виникають між ними; зумовлюють напрямки нормотворчої, правозастосовної та інших форм правової діяльності; акумулюють світовий досвід розвитку права, утілюють демократичні й гуманістичні традиції та одночасно становлять правові цінності, що входять до світової правової скарбниці [136].

Наведемо й альтернативні визначення принципів права. Так, О. Уваров під принципом права розуміє систему вимог до належної та можливої поведінки людей, які відображають визнані в суспільстві цінності й утворюють спрямовану на регулювання суспільних відносин ієрархічну єдність. Кожна вимога, що становить зміст принципу права, також може набувати статусу принципу права, але нижчого рівня. Уся система принципів права становить собою певне розгортання принципу справедливості через виведення з його змісту системи вимог, яким має відповідати регулювання суспільних відносин [147].

Принципи права уособлюють ті правові цінності, на яких будується правова система та завдяки яким вона може набутися цілісного характеру. Тому саме основоположні принципи права мають розглядатися як інтегративний елемент правової системи. Ознаками принципів права є їх імперативність, нормативність, найвища стабільність, високий рівень узагальненості й абстрагування, фундаментальний характер, внутрішня єдність, об'єктивна зумовленість, ідеологічність, історичність. Принципи права виконують регулятивну, системоутворювальну, ціннісну функцію. У теорії права найбільш поширеною є класифікація принципів права за сферою їх дії в межах системи права. У такому разі в системі виокремлюються загальні принципи права, міжгалузеві, галузеві принципи, принципи підгалузеві та інститутів права. Крім того в системі принципів права необхідно виділити: 1) основоположні принципи; 2) інші (похідні) принципи.

Ця класифікація відштовхується від значення тих чи інших принципів для системи права. Основоположними принципами права є свобода, справедливість, рівність і гуманізм. Ці принципи можуть витримати як нормативну, так і емпіричну перевірку. Основоположні принципи права впливають на всі елементи правової культури суспільства й особи. Урахування й додержання цих принципів є стрижневими критеріями в оцінюванні головних індикаторів правової культури суспільства: стану додержання прав людини, ступеня реалізації принципу верховенства права, рівня правосвідомості суспільства, якості юридичної освіти, рівня розвитку юридичної науки, стану законності, стану практичної роботи суду та правоохоронних органів [7].

У теорії адміністративного права під принципами адміністративного права розуміють основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів адміністративного права, забезпечуються права та свободи людини і громадянина, нормальне функціонування громадянського суспільства та держави. Принципи адміністративного права поділяються на: 1) загальні принципи адміністративного права; 2) спеціальні галузеві принципи адміністративного права: а) основні галузеві принципи адміністративного права; б) спеціальні принципи окремих інститутів адміністративного права [2].

Зазначений підхід придатний і для нашого дослідження – з тим доповненням, що вагоме місце у сфері інформаційного суспільства займають принципи міжнародного права.

У теорії адміністративного права існують певні тенденції щодо розуміння принципів діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства. На думку Ю. Мосенко, до принципів здійснення державної інформаційної політики належать такі: рівність прав усіх учасників інформаційних відносин у наданні, отриманні, зберіганні та поширенні інформації; регулярність і своєчасність надання інформації; достовірність і повнота інформації; оперативність і доступність інформації,

що розкривається; дотримання конфіденційності відносно інформації, що становить державну, службову чи комерційну таємницю; принцип інтеграції єдиного інформаційного простору України до світового інформаційного простору; інформаційне забезпечення; свобода використання інформації [84].

Аналізуючи проблему принципів співпраці податкових органів із засобами масової інформації, Т. Яцук виділяє такі вихідні умови: довіри (будь-яка інформаційна співпраця починається зі створення атмосфери довіри); наповнення контекстом (програма інформування має відповідати реаліям навколишнього середовища); наповнення змістом (повідомлення має сенс для одержувачів і є сумісним з їх системою цінностей); ясності (повідомлення має бути викладене якомога простіше); безперервності та послідовності (для того щоб надійно донести до адресата якесь повідомлення, потрібно його багато разів повторити); використання вже наявних каналів інформування – тих, які одержувачі знають і поважають; урахування можливостей аудиторії (під час передання інформації необхідно враховувати можливості аудиторії); соціального партнерства (передбачає налагодження конструктивної взаємодії між державними органами та засобами масової інформації при вирішенні соціально значущих проблем і наданні конкретних послуг податковими органами) [164].

Під егідою Організації Об'єднаних Націй у 2003 і 2005 роках у два етапи було проведено Всесвітній саміт з інформаційного суспільства (WSIS) [161]. Проведення Саміту стало значною подією як для ООН, органи якої відіграли провідну керівну роль в його організації, так і для всіх зацікавлених у побудові інформаційного суспільства сторін [13]. На першому етапі цієї конференції було прийнято так звану Женевську Декларацію принципів, глобальною метою яких є побудова інформаційного суспільства в новому тисячолітті. Тим самим було засвідчено спільне бачення інформаційного суспільства. Основні параметри в адміністративному аспекті ми проаналізуємо нижче.

Інформаційне суспільство має бути орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх, у ньому кожен може створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися й обмінюватися ними, даючи змогу окремим особам, громадам і народам повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвиткові й підвищуючи якість свого життя. Провідним завданням інформаційних і комунікаційних технологій використання є подолання крайньої бідності й голоду; забезпечення загальної початкової освіти; сприяння рівності чоловіків і жінок; скорочення дитячої смертності; поліпшення охорони материнства; боротьба з ВІЛ/СНІД та іншими захворюваннями; сприяння екологічній сталості й розвитку глобального партнерства з метою розвитку для досягнення більш мирного, справедливого і розвиненого світу. Кожний, де б він не перебував, мусить мати можливість брати участь в інформаційному суспільстві, і нікого не можна позбавити пропонованих цим суспільством благ [13; 95; 161].

Таким чином, у цьому разі ми маємо класичний для вітчизняного адміністративного права **принцип людиноцентристського спрямування діяльності публічної адміністрації** [1], в аналізованому випадку інформаційного суспільства в цілому, відповідно до якого воно має найповніше забезпечувати інтереси всіх людей щодо можливості доступу й користування знаннями та інформацією і створенням умов для продукування такої інформації й нових знань самостійно.

Другим похідним від класичного принципу адміністративного права щодо зв'язаності публічної адміністрації законом є зобов'язання публічних органів і посадових осіб суворо дотримуватися положень статті 29 Загальної декларації прав людини, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина може зазнавати лише таких обмежень, які встановлено законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві [13; 95; 161].

Провідним напрямком легітимного втручання суб'єктів публічної адміністрації в діяльність суб'єктів інформаційного суспільства є заходи щодо зміцнення інформаційної безпеки й безпеки мереж, підтвердження достовірності, захист недоторканності приватного життя і прав споживачів, підвищення довіри з боку користувачів ІТ. Необхідно формувати, розвивати і впроваджувати глобальну культуру кібербезпеки [13; 95; 161].

Таким чином, другою основоположною засадою діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства є *принцип зв'язаності публічної адміністрації міжнародним правом і національним законодавством* під час їх негативного втручання в діяльність невіддільних фізичних і юридичних осіб.

Державні органи мають втручатися в належних випадках для корегування хиб ринкових механізмів, підтримки добросовісної конкуренції, залучення інвестицій, сприяння розвитку інфраструктури ІТ і пристроїв, максимального використання економічних і соціальних благ, слугування національним пріоритетам.

Поряд із цим, з боку позитивного впливу суб'єкти публічної адміністрації є зобов'язальними і мають здійснювати значну кількість заходів щодо розвитку засад інформаційного суспільства. До таких заходів належать: створення нових форм солідарності, партнерства і співробітництва між державними органами та іншими заінтересованими сторонами, зокрема приватним сектором, громадянським суспільством і міжнародними організаціями; розвиток цифрової солідарності як на національному, так і на міжнародному рівнях; поліпшення доступу до інформаційної та комунікаційної інфраструктури й технологій, а також до інформації і знань; підвищення довіри й безпеки при застосуванні ІТ; заохочування культурного різноманіття, приділення уваги етичним аспектам інформаційного суспільства; а також заохочування міжнародного й регіонального співробітництва [13; 95; 161].

Таким чином, з погляду позитивного впливу суб'єктів публічної адміністрації на інформаційне суспільство, воно характеризується своєю забезпечувальною роллю. Іншими словами, маємо *принцип зобов'язальної ролі суб'єктів публічної адміністрації в системі інформаційного суспільства щодо якнайповнішого забезпечення у цій сфері прав, свобод і законних інтересів невіддільних фізичних і юридичних осіб.*

Наука відіграє центральну роль у розвитку інформаційного суспільства. Освіта, знання, інформація та зв'язок складають основу розвитку людини, її ініціативності і благополуччя. ІТ слід розглядати як інструмент, а не як самоціль утілення в життя спільного бачення інформаційного суспільства для себе і для майбутніх поколінь [13; 95; 161].

Відповідно до законодавства України наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань і (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження [121].

В Україні діють державні, комунальні, приватні наукові установи, які є юридичними особами і мають рівні права у провадженні наукової, науково-технічної та інших видів діяльності. Комунальні наукові установи утворюються у формі комунальних підприємств. Наукова установа діє на підставі статуту (положення) чи іншого установчого документа, що затверджуються в установленому порядку. Наукова установа може мати статус неприбуткової організації [121].

Науковий працівник провадить наукову (науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну) діяльність у наукових установах, вищих навчальних закладах, наукових підрозділах установ, організацій, підприємств. Науковий працівник має право: бути членом і брати участь у діяльності професійних спілок, громадських об'єднань і політичних партій; приймати вмотивоване рішення щодо відмови брати участь у науковій (науково-технічній) діяльності, результати якої можуть мати негативні наслідки для самого наукового працівника або іншої людини, суспільства,

навколишнього природного середовища або порушують наукову етику; на матеріальну підтримку виконуваних досліджень за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел фінансування відповідно до законодавства України; на іменні та інші стипендії, а також премії, що встановлюються державою, юридичними та фізичними особами; на об'єктивну оцінку своєї діяльності та отримання матеріальної винагороди відповідно до кваліфікації, наукових результатів, якості та складності виконуваної роботи, а також одержання доходу чи іншої винагороди від реалізації наукового або науково-технічного (прикладного) результату своєї діяльності; провадити науково-педагогічну діяльність, надавати консультативну допомогу, а також бути експертом відповідно до законодавства України; працювати за сумісництвом, зокрема на керівних наукових і науково-педагогічних посадах, за умови забезпечення уникнення конфлікту інтересів; провадити підприємницьку діяльність відповідно до законодавства України [121].

Науковий працівник зобов'язаний: проводити наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки відповідно до укладених договорів (контрактів); представляти результати наукової та науково-технічної діяльності шляхом наукових доповідей, публікацій тощо; проходити в установленому порядку атестацію на відповідність займаній посаді; постійно підвищувати свою кваліфікацію [121].

При цьому молоді вчені та інші молоді люди є майбутнім трудовим ресурсом і провідними творцями ІТ та тими, хто найшвидше опановує ІКТ. Тому вони мають отримати всі можливості для навчання, творення, здійснення свого внеску, підприємництва і прийняття рішень. Особливу увагу слід приділяти тим молодим людям, які поки не мають можливості повною мірою користатися з переваг, що надаються ІТ. Тож треба забезпечити, що при розробці ІТ та наданні послуг вони будуть доступні всім дітям незалежно від їхнього місця проживання. Крім того ІТ-технології мають бути доступні маргінальним й іншим уразливим групам суспільства,

включаючи мігрантів, внутрішньо переміщених осіб і біженців, безробітних і знедолених людей, меншостей і кочових народів. Має бути враховано особливі потреби людей похилого віку та осіб з обмеженими можливостями. Треба надавати можливості бідним, особливо тим, що проживають у віддалених сільських і маргіналізованих міських районах, доступу до інформації та використання ІТ як інструмента, що допомагає їм у їхніх зусиллях позбутися бідності. В умовах розвитку інформаційного суспільства першочергова увага мусить бути приділена особливому становищу корінних народів, а також збереженню їхньої спадщини і культурного надбання. Слід звертати особливу увагу на специфічні потреби жителів країн, що розвиваються, країн із перехідною економікою, найменш розвинутих країн [13; 95; 161].

Таким чином діє **принцип повноти охоплення ІТ-технологіями усіх осіб**, і насамперед суб'єкти публічної адміністрації мають турбуватися щодо вразливих верств населення, а саме: усіх без винятку дітей і молоді; маргінальних елементів; мігрантів, внутрішньо переміщених осіб і біженців; безробітних; кочових народів; осіб з особливими потребами та літніх людей, бідного населення в сільській місцевості.

Іншими словами, це **принцип провідної ролі публічної адміністрації в забезпеченні прав нужденних** (дітей і молоді з бідних сімей, безхатченків, мігрантів, внутрішньо переміщених осіб і біженців, безробітних, кочових народів, осіб з особливими потребами, літніх людей, бідного населення в сільській місцевості) у сфері інформаційного суспільства.

Можливість підключення є основним сприяльним чинником у побудові інформаційного суспільства. Загальний, повсюдний, рівноправний і прийнятний за ціною доступ до інфраструктури та послуг ІТ складає одне із завдань інформаційного суспільства і має бути одним із завдань усіх заінтересованих сторін, що беруть участь у його побудові. Можливість підключення також передбачає доступ до послуг енергопостачання і пошти, які слід забезпечити відповідно до внутрішнього законодавства кожної

країни. Треба не лише залучати більше приватних інвестицій у розвиток інфраструктури ІТ, але й забезпечувати виконання зобов'язань із надання загальнодоступних послуг у тих районах, де не діють традиційні ринкові механізми. У місцях, що перебувають у несприятливих умовах, створення публічних пунктів доступу до ІТ у поштових відділеннях, школах, бібліотеках та архівах може надати ефективні засоби для забезпечення загального доступу до інфраструктури і послуг інформаційного суспільства. Забезпечення кожного можливою доступу і внесення інформації, ідей і знань є необхідним елементом відкритого для всіх інформаційного суспільства [13; 95; 161].

Тим самим у вищевикладеному матеріалі ми описали принцип зобов'язальної ролі публічної адміністрації в організації розбудови інфраструктури інформаційного суспільства.

Велике публічне надбання – необхідний елемент для зростання інформаційного суспільства, що створює такі численні блага, як освіченість населення, нові робочі місця, інновації, можливості для бізнесу й розвиток науки. Інформація, що є публічним надбанням, має бути легкодоступною для підтримки інформаційного суспільства і захищеною від незаконного привласнення. Публічні установи, такі як бібліотеки й архіви, музеї, колекції культурних цінностей та інші суспільні пункти доступу, слід зміцнювати для того, щоб сприяти збереженню документальних записів і вільному та рівноправному доступу до інформації. Слід сприяти загальному доступу з рівними можливостями для всіх до наукових знань і створенню й поширенню наукової та технічної інформації, включаючи ініціативи відкритого доступу для наукової видавничої справи [13; 95; 161].

Таким чином, у сфері інформаційного суспільства вагома роль належить таким публічним установам, як бібліотеки, архіви, музеї, колекції культурних цінностей та інші суспільні пункти доступу до наукової та культурної спадщини, що відповідає принципу провідної ролі таких установ в інформаційному суспільстві.

Кожна людина мусить мати можливість оволодіти необхідними навичками і знаннями для розуміння, активної участі й користування повною мірою засобами інформаційного суспільства та економіки, заснованої на знаннях. *Грамотність і загальна початкова освіта є ключовими чинниками побудови повністю відкритого для всіх інформаційного суспільства*, за окремої уваги чи особливих потреб дівчат і жінок. З огляду на потребу на всіх рівнях у широкому діапазоні у фахівцях сфери ІКТ та інформації підвищення інституційної компетентності заслуговує на особливу увагу. Безперервна освіта та освіта для дорослих, професійна перепідготовка, навчання протягом усього життя, дистанційне навчання та інші спеціальні послуги, такі як телемедицина, можуть зробити суттєвий внесок у розширення можливостей працевлаштування й допомогти людям скористатися новими можливостями, які пропонують ІТ для традиційних робочих місць, самозайнятості та нових професій. Рівень інформованості та грамотності у сфері ІКТ є необхідним фундаментом такої діяльності [13; 95; 161].

Отже, вбачаємо у вищевикладеному ***принцип зобов'язальної ролі публічної адміністрації в забезпеченні неперервного навчання всіх категорій населення щодо послідовного оволодіння потенціалом ІТ.***

Захист інтелектуальної власності є важливим для заохочення інновацій і творчості в інформаційному суспільстві; так само широке поширення, розповсюдження і спільне використання інформації є важливим для заохочення інновацій і творчості. ІТ є важливим чинником, що дає змогу зростання через приріст ефективності і збільшення продуктивності малим і середнім підприємствам [13; 95; 161].

Таким чином, вагомою основоположною засадою в аналізованій сфері є ***принципи охорони права інтелектуальної власності.*** До них належать: принцип охороноспроможності (об'єкт правової охорони має відповідати визначеним законом вимогам); має винахідницький рівень і є промислово придатним; визнання за правоволодільцем виключного права на об'єкт права

інтелектуальної власності; додержання прав не тільки правовласників, але й дійсних розробників (авторів, винахідників); додержання балансу інтересів правовласника і суспільства шляхом обмеження монополії на об'єкт права [113].

Стандартизація є одним із невід'ємних конструктивних блоків інформаційного суспільства. Особливу увагу слід приділяти розробленню та прийняттю міжнародних стандартів. Розроблення й використання відкритих, функціонально сумісних недискримінаційних і зумовлених попитом стандартів, які беруть до уваги потреби користувачів і споживачів, є базовим елементом розвитку і більшого поширення ІТ і доступного за ціною доступу до них, зокрема в країнах, що розвиваються. Міжнародні стандарти мають на меті створення середовища, в якому споживачі можуть мати доступ до послуг у всьому світі незалежно від застосованої технології. Управління використанням радіочастотного спектру має здійснюватися в суспільних інтересах, відповідно до принципу законності, з неухильним дотриманням національних законів і норм, а також відповідних міжнародних угод [13; 95; 161].

Принцип стандартизації забезпечує стандартизацію інформаційної системи та її складових для мінімізації всіх видів витрат, уніфікації прийомів, методів та інструкцій, якими керується користувач у роботі з системою [118]. Основними принципами стандартизації є такі: урахування рівня розвитку науки й техніки, екологічних вимог, економічної доцільності й ефективності технологічних процесів для виробника, вигоди й безпеки для споживача та держави в цілому; гармонізація нормативних документів з стандартизації з міжнародними, регіональними і, в разі необхідності, – з національними стандартами інших країн; забезпечення відповідності вимог нормативних документів актам законодавства; участь у розробленні нормативних документів усіх зацікавлених сторін (розробник, виробник, споживач, орган державної виконавчої влади тощо); взаємозв'язок і узгодженість нормативних документів усіх рівнів; придатність нормативних документів

для сертифікації продукції; відкритість інформації про чинні стандарти і програми робіт зі стандартизації з урахуванням вимог чинного законодавства; відповідність комплексів (систем) стандартів складу та взаємозв'язкам об'єктів стандартизації для певної галузі, раціональність, несуперечність та обґрунтованість вимог стандартів, можливість їх перевірки; застосування інформаційних систем і технологій у галузі стандартизації [81].

Тим самим *принцип розвитку інформаційного суспільства на засадах міжнародних стандартів* є необхідною умовою динамічного поширення переваг інформаційного суспільства.

З урахуванням усього вищевикладеного можемо зробити висновок, що до принципів діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства належать такі вихідні положення:

– принцип людиноцентристського спрямування діяльності публічної адміністрації щодо якнайповнішого забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб в інформаційному суспільстві;

– принцип зв'язаності публічної адміністрації міжнародним правом і національним законодавством під час їх негативного втручання в діяльність невіддільних фізичних і юридичних осіб у сфері інформаційного суспільства;

– принцип зобов'язальної ролі суб'єктів публічної адміністрації в системі інформаційного суспільства щодо якнайповнішого забезпечення в цій сфері прав, свобод і законних інтересів невіддільних фізичних і юридичних осіб;

– принцип провідної ролі публічної адміністрації в забезпеченні прав нужденних (дітей і молоді з бідних сімей, безхатченків, мігрантів, внутрішньо переміщених осіб і біженців, безробітних, кочових народів, осіб з особливими потребами, літніх людей, бідного населення в сільській місцевості) у сфері інформаційного суспільства;

– принцип зобов'язальної ролі публічної адміністрації в організації розбудови інфраструктури інформаційного суспільства;

– принцип провідної ролі публічних установ (бібліотеки, архіви, музеї, колекції культурних цінностей та інші суспільні пункти доступу до наукової та культурної спадщини) в інформаційному суспільстві;

– принцип зобов'язальної ролі публічної адміністрації в забезпеченні неперервного навчання всіх категорій населення щодо послідовного оволодіння потенціалом ІТ;

– принцип розвитку інформаційного суспільства на засадах міжнародних стандартів як необхідна умова динамічного поширення переваг інформаційного суспільства.

Отже, під спеціальними принципами адміністративного права у сфері інформаційного суспільства слід розуміти основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів публічної адміністрації щодо забезпечення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб в інформаційному суспільстві. До таких основоположних засад слід віднести принцип людиноцентристського спрямування діяльності публічної адміністрації та зв'язаності публічної адміністрації міжнародним правом і національним законодавством під час їх негативної правової діяльності, а також низку принципів зобов'язальної ролі суб'єктів публічної адміністрації в системі інформаційного суспільства щодо якнайповнішого забезпечення прав, свобод і законних інтересів невідних фізичних і юридичних осіб.

1.3 Права людини в інформаційному суспільстві: адміністративно-правові аспекти

В Європейському Союзі права людини є найвищими цінностями [56]. Декларативно Конституція України повністю відповідає таким стандартам. Стаття 3 Основного Закону визначає: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст

і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Крім того стаття 22 Конституції уточнює: «Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними» [57]. Одним із провідних напрямків розширення невичерпних прав громадян є права людини в інформаційному суспільстві, які забезпечуються (гарантуються) публічною адміністрацією.

Конституцією України (ч. 2 ст. 34) визначено, що основними змістовими елементами у сфері інформаційного суспільства є низка суб'єктивних правоможностей – право збирати інформацію, право зберігати інформацію, право вільно використовувати інформацію і право поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб, які у свою чергу структуруються в інші різноманітні права. Крім того інформаційну складову мають також інші самостійні конституційні права, як узагальнену назву яких усе частіше в науковій літературі застосовують термін «інформаційні права» [61].

Такі положення Конституції України корелюються з основоположними міжнародними правовими актами. Так, відповідно до ст. 10 «Свобода вираження поглядів» *Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи* кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію (підкреслено нами) без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками й відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту

репутації чи прав інших осіб, для *запобігання розголошенню конфіденційної інформації* (курсив наш) або для підтримання авторитету і безсторонності суду [4].

Ми вважаємо, що українському суспільству треба розвинути на засадах інформаційного шляхом створення новітнього інформаційного ресурсу, і тоді права людини в інформаційному суспільстві стають провідною категорією вітчизняної юриспруденції.

На думку П. Рабіновича, будь-яке право людини – це право на задоволення певних її потреб. У цьому виявляється (окрім іншого) гуманістичність потребової інтерпретації прав людини і вбачається чи не найістотніша її перевага. Крім того академік НАПрН України із посилкою на інших вчених наводить такі дефініції: права людини – це певним чином унормована її свобода; права людини – це певні її потреби чи інтереси; права людини – це її вимоги про надання певних благ, адресовані суспільству, державі, законодавству; права людини – це умови та блага (матеріальні, духовні), необхідні для нормального функціонування індивіда; права людини – це певний вид, частина (форма існування, спосіб вияву) моралі [126].

П. Рабінович за критерієм видів (груп, комплексів) індивідуальних потреб, які задовольняються за посередництвом здійснення, використання певних прав, передусім виділяє фізичні права (за іншою термінологією – життєві, вітальні чи соматичні), здійснення яких задовольняє найважливіші, базові, визначальні потреби людини в забезпеченні її біологічного, «тілесного» існування, виживання, безпечного психофізичного розвитку. У разі порушення, руйнації, ліквідації прав цієї групи втрачають сенс, зводяться нанівець будь-які права людини, що належать до інших груп [126].

На думку вчених Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого, інформаційні права і свободи людини та громадянина належать до так званих прав «першого покоління» – громадянських, політичних, які першочергово визначалися невід’ємною частиною людської гідності [55].

Учені у сфері цивільного права уточнюють, що інформаційні права першого покоління, які визначають невідчужувані так звані «негативні свободи», виражаються в недоторканності особистості людини та можуть бути обмежені виключно на законних підставах в інтересах національної безпеки, суспільного порядку і добробуту, прав людини тощо. Зокрема ними є: право на ім'я, його зміну і використання (ст. 294-296 ЦК); право на таємницю особистого життя (ст. 301 ЦК); право на особисті папери та розпорядження ними (ст. 303-305 ЦК); право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК); права особи, пов'язані з фото-, кіно-, теле- та відеозйомкою (ст. 307-308 ЦК); право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості (ст. 309 ЦК) [146].

П. Рабінович, крім зазначених вище прав людини, визначає також економічні права, здійснення яких задовольняє потреби людини в її індивідуальній самореалізації в господарській (економічній) діяльності, зокрема шляхом участі у виробництві матеріальних благ, у наданні послуг або у підприємстві; політичні права, які задовольняють потреби людини у визначенні загальних соціальних умов її індивідуального існування й розвитку через її участь в управлінні суспільством (його осередками, об'єднаннями) і державою [126].

З погляду міжнародного права Б. Кормич також визначає, що свобода думки і слова належать до так званих прав «першого покоління» – громадянських і політичних прав, які від початку вважалися та вважаються невід'ємною частиною людської особистості. Права і свободи людини в сфері інформації є важливим чинником, що визначає не лише умови існування конкретного індивіда, але є й багато в чому визначає долю політичного устрою держави. Першим фундаментальним міжнародно-правовим актом у рамках Хартії про права людини є *Загальна декларація прав людини*, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Ця декларація містить комплекс юридичних гарантій, що визначають зміст і сутність інформаційної безпеки особи. Так, норми статті 19 Загальної

декларації прав людини встановлюють, що «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [26; 60].

Загалом Б. Кормич визначає, що правовий статус людини як суб'єкта інформаційних відносин ґрунтується на двох основних її правах: по-перше, це право людини вільно, безперешкодно, на власний розсуд бути суб'єктом інформаційних процесів, шукати, одержувати й поширювати інформацію, причому це право не пов'язане з територіальною юрисдикцією держави і не обмежується територіально державними кордонами; по-друге, це право людини на захист від неправомірного інформаційного втручання, яке охоплюється англійським терміном «рiвасу», тобто правом на конфіденційність інформації щодо особистого життя та правом на захист від розповсюдження вигаданої та перекрученої інформації, що завдає шкоди її честі й репутації [60].

Вагомі міжнародні правові норми містяться в *Міжнародному пакті про громадянські і політичні права*, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. Аналогічна за змістом, але відмінна за формою викладення в правових нормах конструкція відтворена і в *Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р.* Ця Конвенція є особливо актуальною для України з огляду на ратифікований нашою державою Протокол 11, який передбачає можливість захисту прав і свобод, установлених Конвенцією в Європейському суді з прав людини. Причому в такому разі слід звернути увагу не лише на самі правові норми, викладені у відповідних статтях Конвенції, але й на практику Суду з їх застосування та тлумачення, оскільки ця практика має прецедентний характер і використовується при прийнятті подальших рішень Суду з аналогічних питань. Ст. 10 Конвенції встановлює свободу вираження поглядів, згідно з якою «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає

свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» [55; 60].

Практика Суду значною мірою конкретизує вищезазначену норму, де можна виділити такі позиції: термін «вираження поглядів» охоплює представлення інформації в будь-якій формі (документи, промови, зображення, дії, що виражають позицію чи подають інформацію тощо), а також за допомогою будь-яких засобів (друковані та електронні ЗМІ, кінофільми, вистави тощо). Особа, що висловила свої погляди, а не факти, не може бути зобов'язана їх доводити [60].

Нормами ст. 8 Конвенції встановлюється право на повагу до приватного і сімейного життя, згідно з яким «кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції». У контексті цієї норми можна зокрема відзначити таке: дотримання права на приватне життя передбачає обов'язок держави контролювати як діяльність органів публічної влади та їх посадових осіб, так і діяльність фізичних та юридичних осіб; навіть якщо факт збирання інформації про особисте життя є виправданим з точки зору закону, її подальше зберігання або використання може становити правопорушення; при забезпеченні таємниці кореспонденції держава не зобов'язана забезпечувати зразкове функціонування поштових послуг [60; 83].

Питання реалізації та захисту окремих видів прав людини у сфері інформації відбито в низці інших актів міжнародного права. Серед таких актів найбільш визначними є такі: *Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля* (підписана 28 червня 1998 р. у м. Орхус, Данія), яка визначає основні принципи надання громадськості екологічної інформації органами державної влади та місцевого самоврядування; *Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру* (підписана в Страсбурзі 28 січня

1981 р.), метою якої є забезпечення на території кожної держави-учасниці для кожної особи, незалежно від її національності або мешкання, поваги її прав і основних свобод, зокрема права на недоторканність особистого життя, стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, що її стосуються. Конвенцією визначаються (ст. 5) основні вимоги до даних особистого характеру, що піддаються автоматизованій обробці, згідно з якими ці дані отримуються та обробляються сумлінно та законно; зберігаються для визначених і законних цілей та не використовуються у спосіб, несумісний з цими цілями; мають бути адекватними, відповідними і ненадмірними з точки зору цілей, заради яких вони зберігаються; мають бути точними та в разі необхідності мають поновлюватися; зберігаються у форматі, який дозволяє ідентифікувати суб'єктів даних не довше, ніж це необхідно для мети, заради якої такі дані зберігаються [60; 83].

З погляду вітчизняного конституційного законодавства, Конституція України, установлюючи комплекс прав людини в галузі інформації, що базується на міжнародних правових стандартах у цій галузі, головним чином відтворює як концептуально, так і змістовно відповідні їх положення.

Ключовими для визначення прав і свобод людини в галузі інформації є норми ст.ст. 34 та 32 Основного Закону [56; 60]. Так, ст. 34 Конституції визначає право на свободу слова та право на інформацію, згідно з якими кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Ч. 3 ст. 34 Конституції містить вичерпний перелік випадків обмеження цього права. Крім того ст. 40 Конституції встановлює право на звернення – механізм, за допомогою якого особа може реалізовувати свої права та законні інтереси у відносинах з органами публічної влади, зокрема в тому, що стосується доступу та отримання інформації від цих органів. Згідно з нормами цієї статті всі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто

звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення й дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Установлене ст. 34 Конституції право є «активним». Це право людини може розумітися як можливість будь-яким способом та в будь-якій формі бути учасником інформаційних відносин, окрім випадків наявності прямих заборон з боку закону [56; 60].

Інша група прав людини в галузі інформації, установлена Конституцією, спрямована на обмеження інформаційного втручання в приватні справи особи з боку держави і третіх осіб. Названі норми мають насамперед захисний характер щодо конкретних правових відносин в інформаційній сфері. Гарантії права людини на невтручання в особисте життя базуються насамперед на нормі ст. 32 Конституції, яка зокрема забороняє збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Також нормами цієї статті визначаються основні механізми забезпечення такого права. Першим із них (ч. 3 ст. 32 Конституції) є право громадянина знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Це право дозволяє встановити сам факт збирання інформації про особу органами публічної влади та їх посадовими особами, визначити їх зміст і на основі цього встановити ступінь правомірності таких дій [56; 60].

Механізм конституційного гарантування (ч. 4 ст. 32 Конституції) судового захисту прав полягає у вимозі спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї; вимагати вилучення будь-якої інформації; відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням і поширенням такої недостовірної інформації [56; 60].

Похідним від права на невтручання в особисте життя є право на таємницю кореспонденції, оскільки фактично цим правом встановлюється додаткова гарантія щодо невтручання в особисте життя людини. У рамках Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (ст. 8) ці права розглядають у комплексі. У Конституції України це право встановлюється окремою ст. 31, згідно з якою кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції [56; 60].

Ці основні права людини в інформаційній сфері підкріплюються й розширюються низкою інших конституційних норм. Так, слід назвати норми ст. 15 Конституції України, що зокрема встановлює політичну й ідеологічну багатоманітність суспільного життя і забороняє цензуру; норми ст. 21 закріплюють невідчужуваність та непорушність прав і свобод людини; норми ст. 28 визнають право людини на повагу до її гідності, забороняють піддавати людину катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню; забороняють піддавати людину без її вільної згоди медичним, науковим чи іншим досліддам. Також велике значення має ст. 41 Конституції України, яка зокрема визначає право кожного володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та встановлює непорушність права приватної власності [56; 60].

Учені вважають, що інформаційні права людини – це гарантовані державою можливості людини задовольняти її потреби в отриманні, використанні, поширенні, охороні й захисті необхідного для життєдіяльності обсягу інформації [119].

К. Калюжний дає визначення, що інформаційні права людини – це гарантовані державою можливості людини задовольняти її потреби в отриманні, використанні, поширенні, охороні й захисті необхідного для життєдіяльності обсягу інформації [55]. Він аналізує статтю 54 Конституції України, яка гарантує право кожного на свободу творчості і право доступу до культурних цінностей. З одного боку, зазначена стаття гарантує культурні та

економічні права, а з іншого – вони можуть бути віднесені й до інформаційних, адже встановлено, що громадянам України гарантується свобода літературної, художньої, наукової та технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з іншими видами інтелектуальної діяльності. Відповідно закріплюється і право громадян на доступ до культурних цінностей.

Розглядаючи інформаційні права громадян, не можемо не звернути увагу на право кожного громадянина на одержання кваліфікованої правової допомоги. Тобто кожен громадянин відповідно до ст. 59 Конституції України має право на одержання кваліфікованої правової допомоги, складовою якої є правова інформація. Конституція України гарантує кожному громадянину право на освіту. В основі цього права лежить вільний інформаційний обмін між людьми., адже процес навчання означає насамперед пошук і отримання необхідної інформації [55].

На думку вченого, аналіз норм щодо суспільно необхідної інформації дає підстави виокремити таке інформаційне право людини: право на суспільно необхідну інформацію. Причому це право у встановлених випадках переважає право на захист і охорону інформації з обмеженим доступом. Тобто відмінність права людини на суспільно необхідну інформацію від права на інформацію загалом полягає у предметі відповідних прав: у першому випадку – це інформація з обмеженим доступом, у другому – відкрита інформація [55].

Проте, на думку Т. Костецької, цілісність правового регулювання в інформаційній сфері на сьогодні все ще відсутня, наявні нечіткість, неузгодженість, суперечливість норм, актів законодавства, неузгоджений понятійно-категоріальний апарат тощо. Особливо ця проблема стала очевидною після набрання чинності вагомих за своїм значенням законів України: від 2 жовтня 1002 р. № 2657-XII «Про інформацію», від 13 січня 2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації», від 1 червня

2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних» [29]. Розроблення юридичною наукою основоположних понять, категорій, їх адекватне застосування в нормативно-правових актах, офіційних документах концептуального та іншого характеру залишається нагальною проблемою [61].

Закон України від 2 жовтня 1002 р. № 2657-XII «Про інформацію» визначає, що право на інформацію забезпечується: створенням механізму реалізації права на інформацію; створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість і засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення; обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації; здійсненням державного і громадського контролю за дотриманням законодавства про інформацію; установленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію [31].

При цьому чітко визначено, що право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя. Право на інформацію охороняється законом. Держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації. Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом [31].

Таким чином, загальні адміністративно-правові аспекти прав людини в інформаційному суспільстві полягають у праві громадян мати безперешкодний допуск, який забезпечується публічною адміністрацією, до

статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних ресурсів та в чіткому і прозорому законодавчому визначенні обмежень у цій сфері.

Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес. Метою цього Закону є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. Згідно з цим Законом право на доступ до публічної інформації гарантується: обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію, крім випадків, передбачених законом; визначенням розпорядником інформації спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організують у встановленому порядку доступ до публічної інформації, якою він володіє; максимальним спрощенням процедури подання запиту та отримання інформації; доступом до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством; здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації; юридичною відповідальністю за порушення законодавства про доступ до публічної інформації [30].

Таким чином, фізичним і юридичним особам в Україні публічною адміністрацією має забезпечуватися право на допуск до публічної інформації та її своєчасне оприлюднення.

Практично протилежну місію має *Закон України 1 червня 2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних»*, що врегульовує правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, та спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя у зв'язку з обробкою

персональних даних. При цьому обробка персональних даних здійснюється відкрито і прозоро із застосуванням засобів та у спосіб, що відповідають визначеним цілям такої обробки; у разі зміни визначеної мети обробки персональних даних на нову мету, яка є несумісною з попередньою, для подальшої обробки даних володілець персональних даних має отримати згоду суб'єкта персональних даних на обробку його даних відповідно до зміненої мети, якщо інше не передбачено законом; персональні дані мають бути точними, достовірними та оновлюватися в міру потреби, визначеної метою їх обробки; склад і зміст персональних даних мають бути відповідними, адекватними та ненадмірними стосовно визначеної мети їх обробки; первинними джерелами відомостей про фізичну особу є: видані на її ім'я документи; підписані нею документи; відомості, які особа надає про себе; обробка персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, або у випадках, передбачених законами України, у порядку, установленому законодавством; не припускається обробка даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією, без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини; якщо обробка персональних даних є необхідною для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних, обробляти персональні дані без його згоди можна до часу, коли отримання згоди стане можливим; персональні дані обробляються у формі, що допускає ідентифікацію фізичної особи, якої вони стосуються, не довше, ніж це необхідно для законних цілей, з якими вони збиралися або надалі оброблялися; подальша обробка персональних даних в історичних, статистичних чи наукових цілях може здійснюватися за умови забезпечення їх належного захисту [29].

Крім того, відповідно до аналізованого Закону суб'єкт персональних даних має право: знати про джерела збирання, місцезнаходження своїх персональних даних, мету їх обробки, місцезнаходження або місце проживання (перебування) володільця чи розпорядника персональних даних

або дати відповідне доручення щодо отримання цієї інформації уповноваженим ним особам, крім випадків, установлених законом; отримувати інформацію про умови надання доступу до персональних даних, зокрема інформацію про третіх осіб, яким передаються його персональні дані; на доступ до своїх персональних даних; отримувати не пізніше як за тридцять календарних днів з дня надходження запиту, крім випадків, передбачених законом, відповідь про те, чи обробляються його персональні дані, а також отримувати зміст таких персональних даних; пред'являти вмотивовану вимогу володільцю персональних даних із запереченням проти обробки своїх персональних даних; пред'являти вмотивовану вимогу щодо зміни або знищення своїх персональних даних будь-яким володільцем і розпорядником персональних даних, якщо ці дані обробляються незаконно чи є недостовірними; на захист своїх персональних даних від незаконної обробки та випадкової втрати, знищення, пошкодження у зв'язку з умисним приховуванням, ненаданням чи несвоєчасним їх наданням, а також на захист від надання відомостей, що є недостовірними чи ганьблять честь, гідність і ділову репутацію фізичної особи; звертатися зі скаргами на обробку своїх персональних даних до Уповноваженого або до суду; застосовувати засоби правового захисту в разі порушення законодавства про захист персональних даних; вносити застереження стосовно обмеження права на обробку своїх персональних даних під час надання згоди; відкликати згоду на обробку персональних даних; знати механізм автоматичної обробки персональних даних; на захист від автоматизованого рішення, яке має для нього правові наслідки [29].

Таким чином, розвиваючи негативний статус невіддільних фізичних і юридичних осіб як сферу, що відмежована їм законом і яка має забезпечуватися публічною адміністрацією від втручання інших осіб (право на приватність), законодавець в Україні визначив право громадян на невтручання в особисте життя у зв'язку з обробкою персональних даних.

Однак у цілому правильне позитивне концептуальне регулювання у сфері інформаційного суспільства в Україні наражається на низку невирішених проблем: слабке використання потенціалу інформаційних технологій щодо модернізації економіки й суспільства; відсутнє чітке розмежування компетенції та повноважень органів державної влади й органів місцевого самоврядування при впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій у систему державного управління, координації їх діяльності в цій сфері; недостатнє забезпечення доступності якісних адміністративних послуг усім суб'єктам інформаційного суспільства та гарантій їх відповідності затвердженим державним вимогам; недостатнє об'єктивне урахування світового досвіду у сфері розвитку інформаційного суспільства; поширеність практики делегування органами державної влади їхніх повноважень з надання адміністративних послуг під приводом необхідності експлуатації інформаційно-телекомунікаційних систем і комплексів, що призводить до втрати контролю над собівартістю адміністративних послуг і над ціноутворенням на такі послуги; відсутність системності в діяльності органів державної влади в галузі інформатизації [4].

Провідним у цьому напрямку є забезпечення авторських прав фізичних і юридичних осіб [36]. Як приклад порушення авторських прав наводимо вимоги МОН щодо процедур написання й захисту дисертацій. Оскільки кожен дисертант зобов'язаний надавати безкоштовно текст власного дисертаційного дослідження до відповідних національних бібліотек, виникає питання: на якій підставі ці установи порушують права інтелектуальної власності авторів дисертацій, здійснюючи незаконне розповсюдження дисертаційних робіт (результатів інтелектуальної діяльності, тобто інтелектуальну власність дисертантів), заробляючи при цьому чималі кошти. Отже, за цього випадку головним порушником, а саме крадієм інтелектуальної власності, є держава в персоні чиновників державних бібліотек, які крадуть інтелектуальну власність і при цьому наживаються. Ми вже не кажемо про те, що облік продажу робіт відсутній, а це означає, що ті

працівники здійснюють умисне ухилення від сплати податків. Тому з позицій права можна сміливо казати про наявність правопорушення. То про який державний захист інтелектуальної власності, створення державою механізмів захисту інформаційних прав і свобод можна говорити? [69].

Усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі висновки щодо адміністративно-правових аспектів права людини в інформаційному суспільстві:

1) адміністративно-правові аспекти прав людини в інформаційному суспільстві (адміністративні права людини в інформаційному суспільстві) є не роздільними з діяльністю публічної адміністрації. Іншими словами, до таких прав належать лише ті природні, конституційні, цивільні права людини, які забезпечуються (або потенційно можуть забезпечуватися) публічною адміністрацією;

2) адміністративні права людини в інформаційному суспільстві базуються на розумінні того, що вони спрямовані на задоволення інформаційних потреб та інтересів індивіда, які необхідні йому для нормального функціонування за дотримання моральних засад суспільства;

3) інформаційні права першого покоління визначають невідчужувані (негативні свободи), що виражаються в недоторканності особистості: право на ім'я, особисті папери, таємницю кореспонденції, на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості;

4) з погляду міжнародного права до адміністративних прав у сфері інформаційного суспільства слід віднести: свободу переконань і на вільне їх виявлення; свободу шукати, одержувати й поширювати інформацію; право людини на захист від неправомірного інформаційного втручання (право на конфіденційність інформації щодо особистого життя);

5) вітчизняні конституційні норми визначають такі інформаційні права, які мають забезпечуватися публічною адміністрацією: право на свободу слова; право на інформацію (ст. 34), право на звернення (ст. 40); обмеження інформаційного втручання в приватні справи особи з боку держави і третіх

осіб (ст. 32); право громадянина знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе (ст. 32); право на таємницю кореспонденції (ст. 31); право кожного на свободу творчості і право доступу до культурних цінностей (54); право на отримання екологічної та правової інформації.

Отже, адміністративні права людини в інформаційному суспільстві – це визначені в такому суспільстві права (на свободу слова, право на інформацію та звернення, на таємницю кореспонденції, право кожного на свободу творчості та ін.), які відповідно до визначеної компетенції мають забезпечуватися публічною адміністрацією.

Розділ 2

МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

2.1 Поняття і зміст адміністративно-правового регулювання інформаційного суспільства

Інформаційне суспільство не перебуває у правовому вакуумі. На то воно й суспільство, щоб люди могли спілкуватися один з одним, вирішуючи разом свої проблеми. Однак наявність норм права ще не означає, що їх виконання буде автоматичне. На шляху норм права до людини та людських об'єднань відбувається низка об'єктивних і суб'єктивних перепон. На жаль, такі перепони виникають майже завжди. Не часто в адміністративно-правових відносинах виникають ситуації, коли норми права просто виконуються. Як правило, для їх утілення в життя необхідний певний каталізатор. В юридичній літературі висвітлюється декілька шляхів утілення норм адміністративного права в життя. Частина вчених вважає, що такого каталізатора не потрібно, а достатньо категорії адміністративно-правових відносин. У минулу епоху такою категорією було державне управління, що розкривалося в певних галузях, сферах і секторах суспільного життя. У наш час вчені-адміністративісти часто використовують з цією метою категорію «публічне адміністрування». Однак, на наш погляд, найбільш придатним для розкриття динаміки адміністративно-правового регулювання інформаційного суспільства є механізм такого регулювання.

У теорії права існують певні тенденції щодо місця й ролі механізму правового регулювання. Оскільки ця категорія юриспруденції не має законодавчого врегулювання, усі визначення мають доктринальний характер. Більшість науковців розглядає механізм правового регулювання як систему, або сукупність засобів, за допомогою яких відбувається впорядкування суспільних відносин (широкий підхід).

Класик правової думки С. Алексєєв механізмом правового регулювання вважає взяті в єдності сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини. На його думку, за допомогою цих засобів не лише відбувається впорядкування суспільних відносин, а й здійснюється вплив на свідомість і поведінку суб'єктів. Тому поняття «механізм правового регулювання» дає змогу не лише зібрати разом усі явища правової дійсності (норми, правовідносини, юридичні акти та ін.), а й схарактеризувати їх як цілісність, показати в системно-динамічному вигляді, що характеризує результативність правового регулювання, його здатність гарантувати з правового боку досягнення поставлених законодавцем цілей; висвітлити у зв'язку з цим специфічні функції, які виконують конкретні явища в правовій системі, показати їх зв'язок і взаємодію. О. Скакун механізм правового регулювання тлумачить як процес переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, здійснюваний за допомогою системи правових засобів і форм з метою задоволення публічних і приватних інтересів, забезпечення правопорядку («належне» у праві стає «сущим», тобто норми права перетворюються на правомірну поведінку суб'єктів права). З огляду на це підкреслюється можливість упорядковувати суспільні відносини за допомогою різноманітних засобів і з використанням певних форм. Цілями такого впорядкування є забезпечення правопорядку, задоволення публічних і приватних інтересів тощо [139].

У вітчизняній теорії права найбільш повно проблему механізму правового регулювання розкрив О. Мурашин. На його думку, правове регулювання – це інструмент соціального управління, що має упорядковувати суспільні відносини, забезпечуючи реалізацію позитивних інтересів суб'єктів. У рамках цього процесу зустрічаються різноманітні перепони, що без своєчасного їх усунення знижують ефект правового регулювання. Перепорою можна вважати той чинник, який заважає процесу упорядкування соціальних зв'язків і діє на противагу правовим цілям і

принципам. Перепони – це природні та штучні труднощі, бар'єри, що гальмують із тих чи інших причин управлінський процес і заважають задоволенню правомірних інтересів громадян і організацій [27, с. 404-406].

Механізм правового регулювання саме і є такою системою правових засобів, яка дозволяє найбільш послідовно та юридично боротися з правопорушеннями, тому що окремо взяті юридичні інструменти цього повною мірою забезпечити не зможуть. Звідси випливає об'єктивна потреба в такому улаштуванні правових засобів, яка створювала б можливість для безперешкодного задоволення інтересів суб'єктів. До того ж правове регулювання в процесі свого здійснення складається з визначених етапів і відповідних їм елементів, що забезпечують рух інтересів суб'єктів до цінностей [27, с. 405-406].

Кожен з етапів і юридичних елементів механізму правового регулювання спонукається «до життя» в силу конкретних обставин, які відображають логіку правової упорядкованості суспільних відносин, особливості впливу правової форми на соціальний зміст. Тим самим професор О. Мурашин доходить висновку, що механізм правового регулювання – єдина система правових засад, за допомогою яких здійснюється результативне правове впорядкування суспільних відносин і подолання перепопн, які стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [27, с. 406].

На слухну думку О. Мурашина, мета механізму правового регулювання – забезпечити безперешкодний рух інтересів суб'єктів до цінностей, тобто гарантувати їх справедливе задоволення. Механізм правового регулювання – це система різних за своєю природою і функціями правових засобів, що дозволяють досягати його цілей. Це вже формальна ознака, яка свідчить про те, що названий механізм є комплексом правових елементів, з одного боку, різних за своєю природою і функціями, а з іншого – усе ж таки взаємопов'язаних загальною метою в єдину систему. Цей механізм показує, як працює та чи інша ланка при досягненні його цілей,

дозволяє виділити основні, ключові, опорні юридичні інструменти, які займають відповідне ієрархічне становище серед усіх інших [27, с. 4-7].

О. Мурашин визначив, що механізм правового регулювання – це комплексне явище, складовими елементами якого є: 1) норми права – основа механізму правового регулювання; 2) юридичний факт – конкретні життєві обставини, з виникненням яких законодавець пов’язує виникнення, зміну чи припинення правовідносин, 3) правові відносини, тобто суспільні відносини, які відбуваються в межах, визначених нормами права, 4) акти реалізації прав і обов’язків – це дії суб’єктів щодо здійснення приписів правових норм. Крім того вчений відзначає, що існує низка явищ, які на всіх етапах суттєво впливають на процес правового регулювання суспільних відносин і мають у механізмі правового регулювання універсальний характер. Такими чинниками (допоміжними елементами) є: а) законність; б) правова свідомість; в) правова культура [85; 27, с. 408-411].

Виходячи з вищевикладеної теорії та основоположного матеріалу попереднього розділу щодо механізму правового регулювання у сфері інформаційного суспільства, можна дійти висновку, що цей механізм є системою правових засобів, яка дозволяє найбільш послідовно та юридично боротися з перепонами щодо забезпечення прав фізичних і юридичних осіб в інформаційному суспільстві – це сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини інформаційного суспільства шляхом переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин у цій сфері, що здійснюваний за допомогою системи правових засобів і форм з метою ефективного забезпечення інформаційних прав, зокрема права збирати інформацію, права зберігати інформацію, права вільно використовувати інформацію і права поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб.

Більш спеціально для науки адміністративного права України проблему теорії механізму адміністративно-правової охорони розкрив професор В. Галуцько, який вважає, що правове регулювання в суспільстві

здійснюється за допомогою певних механізмів – різних елементів правової системи, що здійснюють регулятивний вплив на суспільство, невід’ємною та важливою складовою адміністративно-правового регулювання є механізм такого регулювання. Цей механізм відіграє в житті людини досить значну роль. Він застосовується практично в усіх сферах життєдіяльності суспільства, але особливо – у сфері суспільних відносин, де, як правило, пов’язується зі здійсненням певного явища, процесу, реалізацією відносин [2, с. 206-229].

Змістовна ознака механізму адміністративно-правового регулювання передбачає визначення цілей такого регулювання. До таких цілей належить обов’язок публічної адміністрації засобами адміністративного права: 1) попередити протиправне посягання на права, свободи та публічні законні інтереси фізичних і юридичних осіб; 2) не дозволити порушення фізичними та юридичними особами прав свобод і публічних законних інтересів третіх осіб; 3) припинити порушення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб; застосувати всі передбачені компетенцією заходи щодо поновлення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб; забезпечити притягнення винних осіб до адміністративної чи іншого виду юридичної відповідальності [2, с. 206-229].

У свою чергу різноманітні засоби адміністративного права, що є інструментами правового впливу на поведінку об’єктів управління, використовуються з метою реалізації зазначених цілей, визначають зміст формальної ознаки механізму адміністративно-правового регулювання. В. Галуцько пропонує використовувати широкий підхід до змісту елементів адміністративно-правового регулювання, до яких він відносить норми адміністративного права, їх зовнішнє вираження – джерела адміністративного права; принципи адміністративного права; тлумачення норм адміністративного права; адміністративно-правові відносини; адміністративно-правовий статус суб’єктів адміністративного права; індивідуальні акти суб’єктів публічної адміністрації; форми діяльності

суб'єктів адміністративного права; методи адміністративного права; адміністративно-правові режими; адміністративні процедури; ефективність адміністративно-правового регулювання. При цьому він зазначає, що з метою досягнення найбільшої ефективності щодо спеціальних об'єктів адміністративно-правового регулювання запропонована система механізму може наповнюватися висвітленими вище та додатково розробленими елементами, та доходить висновку, що механізм адміністративно-правового регулювання (охорони) – це засоби функціонування єдиної системи такого регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави [2, с. 206-229].

Такі підходи В. Галуцька у сфері адміністративно-правового регулювання міграційного процесу уточнює професор О. Бандурка, який вважає, що механізм адміністративно-правового регулювання міграційного процесу досліджено як динамічну категорію на засадах виокремлення таких стадій адміністративно-правового регулювання: формування і дія юридичних норм, виникнення прав та обов'язків, реалізація прав та обов'язків [6].

У свою чергу Ю. Слабунова ознаками механізму адміністративно-правового забезпечення прав громадян органами прокуратури визначає те, що він становить собою систему взаємопов'язаних елементів, які забезпечують функціонування механізму як єдиного цілого; спрямований переважно на забезпечення реалізації прав громадян, тобто створення умов, за яких громадяни мають можливість реалізувати свої права, а також гарантій такої реалізації; заснований на специфічних адміністративно-правових засобах і методах забезпечення – нагляду, контролю, примусу тощо; в основі цього механізму лежить визначена адміністративно-процесуальними нормами процедура застосування засобів і методів забезпечення; суб'єктом цього механізму є органи прокуратури та їх посадові особи, об'єктом – реалізація прав і законних інтересів громадян [139].

До загальної структури адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян Ю. Слабунова включає такі блоки: нормативно-правовий (сукупність норм права та нормативно-правових актів, юридичні факти); інституційно-організаційний (система органів прокуратури у сфері забезпечення прав громадян); процедурно-функціональний (принципи та інструменти, методи регулювання, а також процедури й алгоритми реалізації діяльності прокуратури із забезпечення прав і свобод громадян, включаючи техніки й технології управління); забезпечувальний (кадрове, інформаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення); інформаційно-аналітичний (аналіз стану розвитку та існування об'єкта забезпечення) [139].

Таким чином, механізм адміністративно-правового регулювання інформаційного суспільства характеризується такими особливостями:

1) змістовна ознака механізму адміністративно-правового регулювання у сфері інформаційного суспільства передбачає визначення цілей такого регулювання. До таких цілей належить обов'язок публічної адміністрації засобами адміністративного права попередити протиправне посягання на права, свободи та публічні законні інтереси фізичних і юридичних осіб у сфері інформаційного суспільства (наприклад, попередити посягання на таємницю кореспонденції, на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості); не допустити порушення фізичними та юридичними особами прав, свобод і публічних законних інтересів третіх осіб, насамперед права інтелектуальної власності, свободи засобів масової інформації; припинити порушення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб (наприклад, втручання будь-кого у приватне життя громадян); застосувати всі передбачені компетенцією заходи щодо поновлення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб; забезпечити притягнення винних осіб до адміністративної чи іншого виду юридичної відповідальності (наприклад, відповідно до ст. 91-4 КУпАП за відмову від надання чи несвоєчасне надання за запитами повної та достовірної екологічної інформації, передбаченої законодавством,

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів, має право складати протокол про адміністративне правопорушення, а суд – накладати санкції у вигляді накладення штрафу на службових і посадових осіб від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) [52];

2) при формуванні змістовної ознаки механізму адміністративно-правового регулювання у сфері інформаційного суспільства доцільно скористатися широким його розумінням, відповідно до якого до елементів такого механізму слід віднести: норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерела адміністративного права; спеціальні принципи діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства; адміністративно-правові відносини у сфері інформаційного суспільства; адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, яка забезпечує права і свободи у цій сфері; форми й методи діяльності суб'єктів публічної адміністрації та адміністративні процедури забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб в інформаційному суспільстві.

У цьому переліку первинними є норми адміністративного права в їх зовнішньому вираженні джерелах адміністративного права. На слушну думку Р. Мельника, до джерел адміністративного права належать формалізовані національні джерела адміністративного права; формальні міжнародні (європейські) джерела адміністративного права; неформальні джерела адміністративного права [28, с. 90].

Основоположним джерелом адміністративного права є Конституція України [2, с. 65]. На наш погляд, положення Конституції у сфері інформаційного суспільства можна класифікувати на:

1) негативні – визначення сфери, куди держава й інші особи не мають права втручатися (права на приватність). Кожному гарантується таємниця

листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31). Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте й сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не припускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 32);

2) позитивні – конституційні норми, які гарантують фізичним і юридичним особам певну підтримку від держави: захист суверенітету й територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (ст. 17). Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ст. 34);

3) активні – визначені Конституцією України норми, які громадяни можуть використовувати за власною ініціативою: Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також права на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням і поширенням такої недостовірної інформації (ст. 33).

Вагомі адміністративно-правові норми, які забезпечують адміністративно-правове регулювання інформаційного суспільства, містяться

в спеціальних законах України від 2 жовтня 1002 р. № 2657-XII «Про інформацію», від 13 січня 2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації», від 1 червня 2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних».

Так, *Закон України від 2 жовтня 1002 р. № 2657-XII «Про інформацію»* визначив, що право на інформацію охороняється законом. Держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права й можливості доступу до інформації. Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом. Суб'єкт інформаційних відносин може вимагати усунення будь-яких порушень його права на інформацію. Забороняється вилучення і знищення друкованих видань, експонатів, інформаційних банків, документів з архівних, бібліотечних, музейних фондів, крім установлених законом випадків або на підставі рішення суду. Право на інформацію, створену в процесі діяльності фізичної чи юридичної особи, суб'єкта владних повноважень або за рахунок фізичної чи юридичної особи, Державного бюджету України, місцевого бюджету, охороняється в порядку, визначеному Законом. Основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [31].

Метою *Закону України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації»* є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. Він визначив, що публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка перебувала у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації [30].

У свою чергу *Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних»* регулює правові відносини, пов'язані із захистом й обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя у зв'язку з обробкою персональних даних. Він поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться в картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів [29].

Значний масив джерел права інформаційного суспільства зосереджено в численних підзаконних нормативно-правових актах. Понад 400 постанов Кабінету Міністрів України присвячені цій проблематиці. Наприклад, відповідно до *Постанови Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 2 «Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України»* визначено, що Міністерство інформаційної політики України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України. Воно є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, а також забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів [103].

Заслуговують на увагу норми адміністративного права, зосереджені в *Постанові Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 р. № 439 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки»*. У ній зазначається, що однією з основних проблем реалізації державної інноваційної політики та забезпечення переходу на інвестиційно-інноваційну модель розвитку економіки є неналежне інформаційно-аналітичне супроводження зазначеного процесу, а також відсутність системи

моніторингу стану інноваційного розвитку економіки. Для ефективної реалізації державної інноваційної політики слід перейти на принципово новий рівень її інформаційно-аналітичного забезпечення та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки. Об'єднання інформаційних ресурсів, з використанням яких відображаються стан, умови, особливості та перспективи провадження інноваційної діяльності в Україні, та створення на цій основі аналітичної системи, здатної забезпечити об'єктивне оцінювання інноваційного розвитку економіки за переліком адаптованих до стандартів Організації економічного співробітництва і розвитку показників, прогнозування тенденцій інноваційного розвитку економіки та вивчення впливу на нього інструментів державного регулювання є передумовою підвищення ефективності державної інноваційної політики. Мета цієї програми полягає у створенні правових, економічних і організаційних умов для розвитку та ефективного функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки як основи реалізації такої державної політики [111].

Інший приклад: відповідно до ***Постанови Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2012 р. № 1134 «Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства»*** затверджено перелік індикаторів розвитку інформаційного суспільства, зокрема: кількість інтернет-користувачів у розрахунку на 100 осіб; кількість інтернет-користувачів широкосмугового доступу в розрахунку на 100 осіб; частка користувачів мобільного Інтернету у відсотках до загальної кількості інтернет-користувачів; частка витрат на програмне забезпечення у відсотках до загальних витрат на інформаційні технології; рівень обчислювальної потужності інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури; кількість домогосподарств, що мають комп'ютери, у розрахунку на 100 домогосподарств; рівень концентрації населення в зоні покриття рухомого (мобільного) зв'язку; рівень розвитку рухомого

(мобільного) зв'язку; прибуток від надання послуг рухомого (мобільного) зв'язку; кількість власників телефонів фіксованого зв'язку на 100 осіб; рівень якості ліній фіксованого зв'язку; потенційний попит на товари, роботи й послуги у сфері інформаційних технологій [109].

Положення *Постанови Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2011 р. № 1277 «Питання системи обліку публічної інформації»* визначили загальні вимоги щодо забезпечення збереження та доступу до публічної інформації шляхом створення, функціонування й ведення системи обліку публічної інформації, в якій реєструються документи, що перебувають у суб'єктів владних повноважень [107].

Вагомим теоретичним надбанням для сфери інформаційного суспільства є *Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 р. № 958 «Про затвердження Положення про Державну інформаційну систему електронних звернень громадян»*, призначена для подання громадянами до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування звернень у формі електронних документів, забезпечення оперативного контролю з боку громадян за розглядом їх звернень, ведення органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування обліку звернень і контролю за вирішенням порушених у них питань. Система включає програмно-технічні комплекси та інші технічні засоби, що забезпечують формування, надсилання, одержання звернень громадян у формі електронних документів, оброблення і зберігання звернень, контроль за їх розглядом і комплексну систему захисту інформації з підтвердженою відповідністю [108].

Ці практично теоретичні норми адміністративного права було реалізовано в нормах, визначених в *Указі Президента України від 28 серпня 2015 №523 «Про Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України»*, що стали новою епохою у сфері інформаційного суспільства. Тисячі електронних петицій подані громадянами з різних актуальних питань (понад 25 тис.) і були розглянуті Президентом України

[117]. Подібні петиції громадяни можуть подавати до Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та органів місцевого самоврядування (наприклад, жителі Харкова можуть звернутися до Харківської міської ради, до міського голови та виконавчого комітету з електронними петиціями через спеціальний розділ, який почав працювати на офіційному сайті міськради). Петиції проходять модерацію та публікуються для голосування. Голосувати за петицію можна буде протягом трьох місяців. Після того як петиція набере в підтримку не менше тисячі підписів, її розглянуть [160].

Таким чином, внутрішні формалізовані норми адміністративного права у сфері інформаційного суспільства за їх зовнішнім виразом (джерелами) можна кваліфікувати на ті, що містяться в Конституції України, рамочних і спеціальних законах України, постановах Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України, наказах органів центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Що стосується міжнародних джерел у сфері інформаційного суспільства, то насамперед звернемо увагу на джерела Європейського Союзу. Норми європейського інформаційного права ієрархічно, системно та структурно взаємопов'язані, утворюють інститути міжнародного інформаційного права, визначають цілісність механізму правового регулювання інформаційних відносин між суб'єктами права. Інститути європейського інформаційного права є відносно постійною групою юридичних норм, які регулюють певні види міжнародного обміну інформаційними продуктами та послугами. Так, вирізняють такі інститути інформаційного права: права людини у сфері інформації та комунікації, право державної таємниці, право програмних продуктів, право купівлі та продажу інформаційних продуктів і послуг, право засобів масової інформації, телекомунікацій і зв'язку, право використання штучних космічних об'єктів, право інформаційної інтелектуальної власності, право інформаційної безпеки тощо [71; 94].

Міжнародне співробітництво в рамках європейських міжурядових організацій надає можливість використати потенціал регіональних інститутів, які задекларували у своїх політичних документах важливу роль проблем, що постали перед людством у процесі переходу до нової ери. Європейські організації – Рада Європи, Європейський Союз, Організація з Безпеки і Співробітництва в Європі, Центральна Європейська Ініціатива, міжнародні спеціалізовані інституції та неурядові організації реалізують стратегії інформаційного суспільства, упровадження моделі e-Europe, підкреслюють необхідність національних підходів як складового компонента реалізації регіональної та глобальної інформаційної політики [73].

Джерелами європейського інформаційного права є: 1) міжнародні угоди регіонального характеру, зокрема конвенції РЄ та ЄС, рекомендації, резолюції, директиви, регламенти, рішення, хартії, статuti, програми, правила процедури тощо; 2) внутрішнє законодавство країн Європи; 3) судова та арбітражна практика, зокрема прецедентні рішення Європейського суду з прав людини, Європейського суду ЄС, Арбітражного суду, рішення національних судів європейських країн; 4) міжнародні звичаї, тобто принципи й норми, яких дотримуються в односторонньому порядку суб'єкти європейського права і які стосуються регламентації професійної діяльності у сфері інформації та комунікації [71; 94].

Міжнародні угоди, що є основним джерелом європейського інформаційного права, зокрема Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, Європейська культурна конвенція, Європейська угода про обмін інформацією наукового, освітнього та культурного характеру та інші, регулюють змістові, технічні та професійні аспекти міжнародного обміну інформацією в Європі. Змістовий аспект регулювання стосується впливу та формування світової і національної громадської думки, а також є невід'ємною складовою зовнішньої і внутрішньої політики держав як суб'єктів міжнародного права. Змістовні норми проголошують право та свободу кожного на пошук, отримання й поширення інформації та ідеї будь-

якими засобами незалежно від державних кордонів. Ще однією важливою правовою нормою є обмеження основних інформаційних прав і свобод з метою забезпечення правомірних вимог моралі, громадського порядку, пропаганди ідей, національної безпеки тощо [71; 94].

Традиційно в країнах Європейського Союзу значну увагу приділяють професійним аспектам адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів, тут найбільш вагомими є Резолюція (74) 26 Комітету міністрів Ради Європи «Про право на відповідь – стан особи відносно преси», Декларація Комітету міністрів Ради Європи «Про свободу вираження поглядів та інформації», Рекомендація № R (84) 3 Комітету міністрів Ради Європи «Про принципи телевізійної реклами», Рекомендація 1067 (1987) Парламентської асамблеї Ради Європи «Про культурний вимір мовлення в Європі», Рекомендація № R (89) 7 Комітету міністрів Ради Європи «Про принципи поширення відеозаписів насильницького, жорстокого чи порнографічного змісту», Резолюція 1003 (1993) Парламентської асамблеї Ради Європи «Про етичні принципи журналістики», Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», Рекомендація № R (94) 13 Комітету міністрів Ради Європи «Про заходи щодо сприяння прозорості ЗМІ», Резолюція № 1 Ради Європи «Майбутнє громадського мовлення», Резолюція № 2 Ради Європи «Свободи журналістів і права людини», Рекомендація 1276 (1995) Парламентської асамблеї Ради Європи «Про силу візуальних образів» та ін. [144].

Характерною рисою сучасного європейського інформаційного права є його вплив і взаємозв'язок із конституціями країн-членів міжнародних організацій. Демократичні принципи інформаційного права знайшли відбиття в конституціях розвинених країн Європи, а також у конституціях нових незалежних держав Центральної та Східної Європи, які стали на шлях побудови демократичного та плюралістичного суспільства. Конституція враховує прогресивний розвиток міжнародного права та національні інтереси. Саме в ній або в конституційних законах визначається

верховенство міжнародної норми над внутрішньодержавною, права й обов'язки держави та громадян, а також обмеження цих прав відповідно до чинного законодавства [71; 94].

Таким чином, міжнародні джерела у сфері інформаційного суспільства характеризуються такими особливостями:

– характерною рисою сучасного європейського інформаційного права є взаємодія загальноєвропейських норм і конституцій країн-учасниць;

– вагомими джерелами адміністративного права у сфері інформаційного суспільства є джерела права Європейського Союзу, серед яких – міжнародні угоди регіонального характеру, зокрема конвенції РЄ та ЄС (рекомендації, резолюції, директиви, регламенти, рішення, хартії, статuti, програми, правила процедури тощо); внутрішнє законодавство країн-учасниць ЄС; міжнародні звичаї;

– до цих джерел належать основоположні джерела ЄС: Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, Європейська культурна конвенція, Європейська угода про обмін інформацією наукового, освітнього та культурного характеру та ін.;

– традиційно в країнах Європейського Союзу значну увагу приділяють професійним аспектам адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів, серед яких найбільш вагомими є Резолюція (74) 26 Комітету міністрів Ради Європи «Про право на відповідь – стан особи відносно преси», Декларація Комітету міністрів Ради Європи «Про свободу вираження поглядів та інформації».

Усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі висновки:

1) механізм правового регулювання у сфері інформаційного суспільства – це сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини інформаційного суспільства шляхом переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин у цій сфері, що здійснюваний за допомогою системи правових засобів і форм з метою ефективного забезпечення інформаційних

прав, зокрема права збирати інформацію, права зберігати інформацію, права вільно використовувати інформацію і права поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб;

2) змістовна ознака механізму адміністративно-правового регулювання у сфері інформаційного суспільства складається з набору цілей: обов'язку публічної адміністрації попередити, не допустити та припинити протиправне посягання на права, свободи та публічні законні інтереси фізичних і юридичних осіб у сфері інформаційного суспільства та забезпечити притягнення винних осіб до адміністративної чи іншого виду юридичної відповідальності;

3) до елементів механізму адміністративно-правового регулювання у сфері інформаційного суспільства належать: норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерела адміністративного права; спеціальні принципи діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства; адміністративно-правові відносини у сфері інформаційного суспільства; адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, яка забезпечує права і свободи у цій сфері; форми та методи діяльності суб'єктів публічної адміністрації та адміністративні процедури забезпечення прав свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб в інформаційному суспільстві;

4) конституційні джерела в аналізованій сфері поділяються на: негативні – визначення сфери, куди держава та інші особи не мають права втручатися (права на приватність); позитивні – конституційні норми, які гарантують фізичним і юридичним особам певну підтримку від держави; активні – визначені Конституцією України норми, які громадяни можуть використовувати за власною ініціативою;

5) вагомі адміністративно-правові норми, які забезпечують адміністративно-правове регулювання інформаційного суспільства, містяться в спеціальних законах України від 2 жовтня 1002 р. № 2657-XII «Про інформацію», від 13 січня 2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної

інформації», від 1 червня 2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних»;

б) внутрішні формалізовані норми адміністративного права у сфері інформаційного суспільства за їх зовнішнім виразом (джерелами) поділяються на ті, що містяться в Конституції України, рамочних і спеціальних законах України, постановах Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України, наказах органів центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування;

7) європейські джерела у сфері інформаційного суспільства характеризуються тісною взаємодією загальноєвропейських норм і конституцій країн-учасниць, вони базуються на основоположних спеціальних джерелах ЄС (рекомендації, резолюції, директиви, регламенти, рішення, хартії, статuti, програми, правила процедури тощо) та внутрішньому законодавстві країн-учасниць ЄС;

8) традиційно в країнах Європейського Союзу значну увагу приділяють професійним аспектам адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів (наприклад, Резолюція (74) 26 Комітету міністрів Ради Європи «Про право на відповідь – стан особи відносно преси»).

Отже, механізм адміністративно-правового регулювання у сфері інформаційного суспільства – це змістовна ознака (цілеспрямована на людину та її права) та формальна, як сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив публічної адміністрації на суспільні відносини інформаційного суспільства шляхом переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин у цій сфері, що здійснюваний за допомогою системи адміністративних засобів і форм з метою ефективного забезпечення інформаційних прав, зокрема права збирати інформацію, права зберігати інформацію, права вільно використовувати інформацію і права поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб.

2.2 Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють захист прав людини в інформаційному суспільстві

Адміністративні права людини в інформаційному суспільстві – це визначені інформаційним суспільством права, основними з яких є свобода слова, право на інформацію і звернення, право на таємницю кореспонденції, право кожного на свободу творчості та ін., які відповідно до визначеної компетенції мають забезпечуватися публічною адміністрацією. Однак деклароване визначення прав людини в інформаційному суспільстві ще не гарантує, що вони будуть забезпечуватися в реальності. Для цього необхідно втілити в життя низку заходів політичного, соціального, економічного, технічного та юридичного характеру. Правові заходи здійснюються за допомогою норм приватного і публічного права. В останньому випадку основне навантаження лягає на норми адміністративного права, а їх правореалізація – на суб'єктів публічної адміністрації.

В умовах сьогодення до суб'єктів публічної адміністрації належать: органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян та інші суб'єкти під час здійснення делегованих через закон адміністративних функцій; посадові й службові особи всіх вищезазначених суб'єктів [3, с. 7].

Не є виключенням із цього правила й суспільні відносини у сфері інформаційного суспільства щодо забезпечення свободи слова, права на інформацію, права на звернення, права на таємницю кореспонденції, права на свободу творчості різноманітними суб'єктами публічної адміністрації. Ці суб'єкти публічної адміністрації можуть бути як державними, так і недержавними інституціями. Їх об'єднує те, що всі вони володіють певними публічними особливостями, які в юридичній літературі характеризуються через категорію правового статусу.

Учені-адміністративісти стверджують, що адміністративно-правовий статус особи – це сукупність установлених законодавством України суб'єктивних публічних прав і юридичних обов'язків індивіда в сукупності з обсягом і характером його адміністративної правосуб'єктності та адміністративної відповідальності. Вагоме місце в цій системі належить органам виконавчої влади. За загальновизнаною класифікацією територіального масштабу виділяють вищі, центральні та місцеві органи виконавчої влади [3, с. 98-110].

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Відповідно до Закону України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII у сфері інформаційного суспільства Кабінет Міністрів зобов'язаний: проводити державну політику у сфері інформатизації, сприяти становленню єдиного інформаційного простору на території України; регулярно інформувати громадськість через засоби масової інформації про свою діяльність, залучати громадян до процесу прийняття рішень, що мають важливе суспільне значення; оприлюднювати проекти своїх нормативно-правових актів; вживати заходів щодо усунення порушень прав людини та інформувати про це Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [33].

Для виконання зазначеного Кабінет Міністрів України має право здійснювати низку заходів загального характеру, визначених у розділі IV «Компетенція кабінету міністрів України» аналізованого Закону, зокрема здійснювати постійний контроль за виконанням органами виконавчої влади; розробляти державні цільові програми; утворювати, реорганізовувати і ліквідувати міністерства та інші центральні органи виконавчої влади в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання органів виконавчої влади, затверджувати положення про зазначені органи [33].

Таким чином, адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України у сфері інформаційного суспільства – це сукупність його обов'язків і

прав щодо проведення державної політики у сфері інформатизації, сприяння становленню єдиного інформаційного простору на території України.

Одним із новітніх центральних органів виконавчої влади, який утворений Кабінетом Міністрів України 14 січня 2015 р., є *Міністерство інформаційної політики України* (МІП) – головний орган у системі центральних органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, а також забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів.

Основними завданнями МІП є: забезпечення інформаційного суверенітету України, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, а також забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів; забезпечення здійснення реформ засобів масової інформації щодо поширення суспільно важливої інформації; підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів і внесення їх на розгляд Кабінету Міністрів України; вживання заходів щодо захисту прав громадян на вільний збір, зберігання, використання й поширення інформації, зокрема на тимчасово окупованих територіях та в районі проведення антитерористичної операції відповідно до покладених на нього завдань у рамках закону про воєнний та надзвичайний стан; розроблення та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України програмних документів у сфері захисту інформаційного простору України від зовнішнього інформаційного впливу; сприяння дотриманню в Україні свободи слова [103].

Для виконання зазначених завдань МІП має право погоджувати проекти законів, інших актів законодавства, які надходять від інших міністерств і центральних органів виконавчої влади, готує висновки і пропозиції до проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд; готує зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентові України; бере участь у формуванні державної інформаційної політики; здійснює координацію

діяльності органів виконавчої влади та взаємодію з органами місцевого самоврядування; організує проведення досліджень впливу результатів діяльності засобів масової інформації на суспільну свідомість; бере участь у підготовці центральними органами виконавчої влади планів і програм навчання фахівців у сфері інформаційної політики, їх професійній підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації; утворює спеціалізовані експертні ради; одержує від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, копії документів і матеріалів, статистичні дані, необхідні для виконання покладених на нього завдань; залучає спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, учених, представників інститутів громадянського суспільства для розгляду питань, що належать до його компетенції; проводить публічні заходи (з'їзди, конференції, семінари, наради тощо) з питань, що належать до його компетенції; видає накази та організовує контроль за їх виконанням [103].

Таким чином, адміністративно-правовий статус Міністерства інформаційної політики України – це сукупність його правосуб'єктності, обов'язків і прав та відповідальності щодо проведення державної політики у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, а також забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів.

Державний комітет телебачення і радіомовлення України (Держкомтелерадіо) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України. Держкомтелерадіо є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сферах. Основними завданнями Держкомтелерадіо є забезпечення формування та реалізація державної політики у зазначених сферах [102].

Держкомтелерадіо у сфері інформаційного суспільства зобов'язаний: розробляти заходи щодо запобігання внутрішньому й зовнішньому інформаційному впливу, який загрожує інформаційній безпеці держави, суспільства, особи; брати участь у формуванні єдиного інформаційного простору, сприянні розвитку інформаційного суспільства; виконувати завдання щодо забезпечення інформаційної безпеки; готувати пропозиції щодо вдосконалення системи державного управління у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сфері, поліграфії; узагальнювати інформацію про проведення органами виконавчої влади системної роз'яснювальної роботи з пріоритетних питань державної політики та пропозиції щодо вдосконалення такої роботи; аналізувати та прогнозувати розвиток ринку в зазначених сферах; сприяти розвитку вітчизняних засобів масової інформації; вживати заходів з розвитку книговидавничої справи та книгорозповсюдження; розробляти заходи з популяризації вітчизняної книговидавничої продукції; забезпечувати дотримання державної мовної політики у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сфері; вживати заходів з підвищення художньої якості вітчизняних телерадіопрограм, захисту суспільства від негативного впливу аудіо- і відеопродукції, яка становить загрозу суспільній моралі; забезпечувати підвищення кваліфікації працівників цієї сфери; сприяти створенню та діяльності суспільного телебачення і радіомовлення, упровадженню ефірного наземного цифрового телерадіомовлення; забезпечувати єдність вимірювань, здійснення метрологічного контролю та нагляду у сфері державного телебачення і радіомовлення; вести Державний реєстр видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції [102].

Для виконання зазначених обов'язків Держкомтелерадіо має право: визначати порядок функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади та подавати Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо інформаційного наповнення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади; проводити моніторинг інформаційного наповнення веб-сайтів органів виконавчої влади

та надавати пропозиції зазначеним органам; готувати пропозиції та рекомендації щодо захисту, ефективного використання й розподілу національного радіочастотного ресурсу, призначеного для потреб телерадіомовлення, та подавати їх в установленому законодавством порядку; брати участь у розробленні державних стандартів для потреб цифрового телерадіомовлення; бути замовником і здійснювати виробництво та розповсюдження теле- та радіопрограм, випуск видавничої продукції, проведення наукових досліджень у сфері засобів масової інформації, книговидавничої справи та інформаційно-бібліографічної діяльності; видавати видавництвам і підприємствам книгорозповсюдження довідки про випуск та/або розповсюдження не менш як 50 відсотків книжкової продукції державною мовою; здійснювати методологічне забезпечення та координувати діяльність державних телерадіоорганізацій, інформаційних агентств, видавництв, поліграфічних підприємств і підприємств книгорозповсюдження, установ та організацій, що належать до сфери управління Держкомтелерадіо; проводити моніторинг змістовного наповнення теле- та радіопрограм, вироблених державними телерадіоорганізаціями; вносити Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо створення за кордоном мережі кореспондентських пунктів державних телерадіоорганізацій та інформаційних агентств; вести реєстрацію (облік), наукову систематизацію, отримувати обов'язкові примірники книжкових і періодичних друкованих видань, здійснювати контроль за своєчасним доставлянням обов'язкового примірника; забезпечувати державну стандартизацію у видавничій сфері, організовувати та здійснювати контроль за присвоєнням міжнародних стандартних номерів виданням, за їх реєстрацією в національних і міжнародних бібліографічних базах даних [102].

Таким чином, Державний комітет телебачення і радіомовлення України займає провідне місце в системі забезпечення прав фізичних і юридичних осіб у сфері інформаційного суспільства шляхом формування та реалізації

державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сфері. Основними обов'язками Держкомтелерадіо є розроблення заходів щодо запобігання інформаційному впливу, який загрожує інформаційній безпеці держави, суспільства, особи, сприяти розвитку вітчизняних засобів масової інформації, вживати заходів з розвитку книговидавничої справи та книгорозповсюдження, забезпечувати дотримання державної мовної політики, сприяти створенню та діяльності суспільного телебачення і радіомовлення.

Суттєвими повноваженнями у сфері національної безпеки, зокрема й інформаційної, наділена **Рада національної безпеки і оборони**, яка є координаційним органом з питань національної безпеки й оборони при Президентові України. Компетенцією Ради у сфері інформаційного суспільства є: визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів і напрямків забезпечення національної безпеки й оборони в політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах; заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних і реальних загроз національним інтересам України; забезпечення і контролю надходження та опрацювання необхідної інформації, її збереження, конфіденційності та використання в інтересах національної безпеки України, аналізу на її основі стану і тенденцій розвитку подій, що відбуваються в Україні і в світі, визначення потенційних і реальних загроз національним інтересам України [35].

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України. Це орган державного регулювання у сфері телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом і надання послуг поштового зв'язку. У визначеній сфері НКРЗІ здійснює повноваження органу ліцензування,

дозвільного органу, регуляторного органу та органу державного нагляду (контролю) [127].

Основними завданнями НКРЗІ є: забезпечення проведення єдиної державної політики з питань державного регулювання у сфері телекомунікацій, інформатизації та розвитку інформаційного суспільства, користування радіочастотним ресурсом, надання послуг поштового зв'язку; здійснення державного регулювання та нагляду у сфері телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом, надання послуг поштового зв'язку, використання інфраструктури з метою максимального задоволення попиту споживачів на послуги зв'язку та інформаційні послуги, створення сприятливих умов для залучення інвестицій, збільшення обсягів послуг та підвищення їх якості, розвитку та модернізації телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних мереж з урахуванням інтересів національної безпеки; забезпечення ефективного користування радіочастотним ресурсом і функціонування ринку телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних, інформаційних послуг та послуг поштового зв'язку на основі збалансування інтересів суспільства, суб'єктів господарювання та споживачів цих послуг; сприяння розвитку конкуренції та підприємництва, забезпечення рівних умов діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності, удосконалення механізму регулювання ринкових відносин у сфері телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом і надання послуг поштового зв'язку; забезпечення системності, комплексності й узгодженості розвитку інформатизації та інформаційного суспільства в державі [127; 153].

НКРЗІ відповідно до покладених на неї завдань має право: брати участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері телекомунікацій, інформатизації та розвитку інформаційного суспільства, користування радіочастотним ресурсом, надання послуг поштового зв'язку; здійснювати аналіз стану ринку телекомунікаційних послуг і послуг поштового зв'язку, готувати пропозиції щодо забезпечення ринкової збалансованості та

вдосконалення механізму державного регулювання у сфері телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом і надання послуг поштового зв'язку; реалізовувати державну стратегію розвитку у сфері телекомунікацій, інформатизації та розвитку інформаційного суспільства, користування радіочастотним ресурсом, надання послуг поштового зв'язку; брати в установленому порядку участь у підготовці проектів законів, інших нормативно-правових актів у сфері телекомунікацій, інформатизації та розвитку інформаційного суспільства, користування радіочастотним ресурсом, надання послуг поштового зв'язку; подавати пропозиції щодо розвитку інформаційного суспільства, сфери телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом, надання послуг поштового зв'язку, проекту Державного бюджету України на відповідний рік, Програми діяльності Кабінету Міністрів України, у межах своїх повноважень здійснює контроль за їх виконанням; забезпечує формування та реалізацію державної тарифної політики у сфері телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом, надання послуг поштового зв'язку, удосконалення нормативної та методологічної бази формування тарифів, які підлягають державному регулюванню, а також проведення моніторингу цін у зазначених сферах; установлювати граничні або фіксовані тарифи на загальнодоступні телекомунікаційні послуги, тарифи на надання в користування каналів електрозв'язку операторів телекомунікацій, які займають монопольне (домінуюче) становище на ринку цих послуг, розрахункові такси за послуги пропуску трафіка до телекомунікаційних мереж операторів телекомунікацій з істотною ринковою перевагою на певному ринку пропуску трафіка або операторів телекомунікацій, що займають монопольне (домінуюче) становище на ринку телекомунікацій, тарифи на надання в користування кабельної каналізації електрозв'язку операторів телекомунікацій, порядок взаєморозрахунків між операторами телекомунікацій, граничні тарифи на універсальні послуги поштового зв'язку [127; 153].

Таким чином, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, за своїм адміністративно-правовим статусом є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України. Комісія є органом державного регулювання у сфері телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом і надання послуг поштового зв'язку, здійснює повноваження органу ліцензування, дозвільного органу, регуляторного органу, органу державного нагляду (контролю) та адміністративного становлення цін для монополістів інформаційних технологій.

Український державний центр радіочастот здійснює радіочастотний моніторинг, призначенням якого є система заходів щодо забезпечення електромагнітної сумісності (ЕМС) радіоелектронних засобів (РЕЗ) і випромінювальних пристроїв (ВП), що експлуатуються в смугах радіочастот загального користування на підставі дозволів на експлуатацію, виявлення й усунення дії джерел радіозавад, виявлення РЕЗ (ВП), що експлуатуються з порушенням чинного законодавства, і вжиття заходів щодо припинення їх дії та надання необхідної інформації для потреб регулювання використання радіочастотного ресурсу України (РЧР) [157].

Основні завдання та складові радіочастотного моніторингу, який здійснюється Українським державним центром радіочастот, є: збирання, оброблення, збереження та аналіз інформації щодо присвоєння смуг (номіналів) радіочастот, а також зайнятості смуг радіочастот загального користування; визначення відповідності параметрів випромінювання РЕЗ (ВП) висновкам щодо ЕМС, дозволам на експлуатацію та/або вимогам технічних норм, що встановлені чинними нормативно-правовими актами; надання рекомендацій та пропозицій користувачам РЧР щодо приведення параметрів РЕЗ (ВП) до встановлених норм; визначення вільного для використання РЧР у смугах радіочастот загального користування за результатами технічного радіоконтролю для підготовки рекомендацій щодо здійснення поточних присвоєнь радіочастот [127; 157].

Для виконання зазначених завдань Український державний центр радіочастот має право: здійснювати радіочастотний моніторинг системою технічного радіоконтролю на підставі відповідних планів; знімати необхідні дані з бази даних присвоєнь радіочастот РЕЗ (ВП) і документів [127; 157].

Таким чином, адміністративно-правовий статус Українського державного центру радіочастот полягає в сукупності його обов'язку здійснювати заходи стосовно забезпечення електромагнітної сумісності радіоелектронних засобів і випромінювальних пристроїв та має право збирати, здійснювати оброблення та зберігати й обробляти відповідну інформацію за допомогою технічних засобів і перевірки дозвільних документів.

Однак в аналізованій нами сфері провідне місце серед суб'єктів публічної адміністрації належить не органам виконавчої влади, а суб'єктам громадянського суспільства, передусім громадським об'єднанням і ЗМІ, які здійснюють захист свободи слова в Україні, контролюють дотримання права на інформацію, права на звернення, права на таємницю кореспонденції, права на свободу творчості.

Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка.

Євроінтеграційна політика, трансформація сучасних ЗМІ та історичні демократичні традиції зумовлюють діяльність численних неурядових організацій Європейського регіону, з якими співпрацюють громадські організації України. **Міжнародні організації спеціальної компетенції** у свою чергу поділяються на правозахисні – організації свободи слова, прав людини і боротьби з цензурою (зокрема Організація 19-ї статті – Міжнародний центр боротьби з цензурою); медійні (спеціалізовані

організації зі співпраці в галузі мас-медіа): журналістські (Міжнародна федерація журналістів, Європейський союз асоціацій наукових журналістів, Європейський інститут медіа, Європейська асоціація підготовки журналістів); організації телерадіомовлення (Європейська асоціація комерційного телебачення, Європейська телерадіомовна спілка, Європейська рада комерційного телебачення); організації друкованої преси та реклами (Жіноча публіцистична служба, Союз преси країн ЄС, Спілка асоціацій редакторів газет, Європейський рекламний тріумвірат, Європейська асоціація рекламних агентств); організації суспільного телерадіомовлення та інформаційні агентства (BBC, «Канал 4», «Шведське радіо», ТВ3, ARD, RTL+, НУР/УНР); організації інформаційних і комунікаційних послуг – кабельного, супутникового, електровз'язку, мультимедіа, мережевого та інтернет-зв'язку (Міжнародна рада кабельного зв'язку, Міжнародна організація космічного зв'язку, Міжнародна асоціація мобільного супутникового зв'язку, Європейська комісія поштового, телеграфного та телефонного зв'язку, Європейський форум мультимедіа, Європейська аудіовізуальна обсерваторія, Європейська спілка операторів кабельного зв'язку, Європейська асоціація інформаційних послуг, Європейське космічне агентство, Асоціація інформаційного менеджменту); Міжнародна федерація з інформації та документації – одна з найдавніших неурядових організацій, що здійснює діяльність шляхом політичних і суспільних дискусій з актуальних проблем міжнародного інформаційного обміну на щорічних конференціях і представницьких конгресах [16].

Значний вплив на прийняття політичних рішень у сфері міжнародних інформаційних відносин справляє міжнародна неурядова інституція Організація 19-ї статті – Міжнародний центр боротьби з цензурою (Article 19), заснована 1986 р. з метою забезпечення фундаментальних прав та свобод людини і ЗМК у сучасному світі. Завданнями організації є вплив на уряди національних держав для дотримання ними зобов'язань за Міжнародним біллем про права людини; поширення міжнародних стандартів захисту

свободи слова та плюралізму для впровадження в національному праві та політичній практиці урядів; сприяння боротьбі з цензурою, зокрема й у рамках діяльності міжнародних універсальних організацій; проведення постійних моніторингів порушень права на вільне вираження поглядів; вплив на громадську думку і підтримка жертв цензури [16].

Таким чином, громадські об'єднання, які здійснюють захист свободи слова в Україні, дотримання права на інформацію, права на звернення, права на таємницю кореспонденції, права на свободу творчості, добровільно беруть на себе такі публічні зобов'язання: захист свободи слова; захист прав людини в цілому; захист прав журналістів зокрема; боротьба з цензурою; захист вільного телерадіомовлення; здійснення допомоги друкованим ЗМІ; підтримка жіночої публіцистики; захист інтернет-середовища від державного втручання; розвиток інтернет-технологій; забезпечення функціонування суспільного телерадіомовлення; організацію інформаційних і комунікаційних послуг (кабельного, супутникового, електрозв'язку, мультимедіа, мережевого та інтернет-зв'язку); організацію космічного та мобільного зв'язку; організацію поштового, телеграфного та телефонного зв'язку.

Для забезпечення вищезазначених завдань громадські організації мають право застосовувати всі права, передбачені для громадських організацій та журналістів. Зокрема вони мають право: вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі); звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами; одержувати публічну інформацію; брати участь у розробленні проектів нормативно-правових актів; проводити мирні зібрання; засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації; брати участь у здійсненні державної регуляторної політики; брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади й органами місцевого самоврядування [32].

Права журналістів визначено в Законі України «Про інформацію» та інших законах, які регулюють діяльність преси, радіо та телебачення, а саме: «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» [32].

Тим самим, відповідно до законодавства України журналісти у сфері інформаційного суспільства мають право на: вільне одержання, використання, поширення (публікацію) та зберігання інформації; відвідування державних органів влади, органів місцевого і регіонального самоврядування, підприємств, установ і організацій та бути прийнятими їх посадовими особами; відкрито здійснювати записи, зокрема із застосуванням будь-яких технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом; мати вільний доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; мати переваги на одержання відкритої за режимом доступу інформації; безкоштовне задоволення запиту щодо доступу до офіційних документів; перебувати в районі стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, на мітингах і демонстраціях, на територіях, де оголошено надзвичайний стан; звертатися до спеціалістів під час перевірки одержаних інформаційних матеріалів; поширювати підготовлені ним повідомлення й матеріали за власним підписом, під псевдонімом або анонімно; відмовлятися від публікації матеріалу за власним підписом, якщо його зміст після редакційної правки суперечить особистим переконанням автора [116].

Таким чином, адміністративно-правовий статус громадських об'єднань у сфері інформаційного суспільства характеризується тим, що це найбільш вагомі суб'єкти, які добровільно беруть на себе публічні зобов'язання щодо забезпечення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері

інформаційного суспільства та мають право використовувати всі права, передбачені для громадських об'єднань і журналістів.

Отже, адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства – це сукупність прав, обов'язків і відповідальності публічної адміністрації (передусім громадських об'єднань), які відповідно до законодавчо визначеної компетенції (обов'язкової чи факультативної) забезпечують права й законні інтереси фізичних і юридичних осіб у сфері інформаційного суспільства та мають право використовувати передбачені для них законодавством права.

2.3 Форми і методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства

У будь-якій науці чи сфері суспільного життя є певні інструменти, за допомогою яких здійснюється «обробка» матерії та перетворення її на придатну до використання. На думку переважної кількості вчених-адміністративістів, до таких інструментів у науці й галузі адміністративного права належать форми і методи діяльності публічної адміністрації.

У загальнонауковому розумінні під *формою* (від. лат. forma) розуміють «контури, зовнішній вираз сутності». **Форми діяльності публічної адміністрації** – це зовнішнє вираження однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – публічного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави. За характером і правовою природою форми діяльності суб'єктів публічної адміністрації поділяються на видання адміністративних актів: видання підзаконних нормативно-правових актів; видання індивідуальних адміністративних актів; укладення адміністративних

договорів; учинення інших юридично значущих адміністративних дій; здійснення матеріально-технічних операцій [3, с. 123-124].

Зазначене розуміння поняття та змісту форм діяльності публічної адміністрації, на наш погляд, є повністю придатним і для забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері інформаційного суспільства.

Таким чином, форми діяльності публічної адміністрації у сфері регулювання інформаційної сфери – це зовнішнє вираження однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій загальної та спеціальної публічної адміністрації, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – публічного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави у сфері інформаційного суспільства.

Видання підзаконних нормативно-правових актів – це правотворчий напрямок діяльності публічної адміністрації, що передбачає розпорядчу діяльність, спрямовану на виконання законів шляхом розроблення та встановлення підзаконних правил загального характеру. Установлення норм права підзаконного характеру в процесі діяльності публічної адміністрації – це адміністративна правотворчість, яка здійснюється у формі видання органами та посадовими особами публічної адміністрації актів неперсоніфікованого характеру. Зазначене викликано тим, що загальні норми і правила поведінки, сформульовані в законах, не в змозі охопити всіх аспектів, які потребують додаткового врегулювання нормами адміністративного права. Тому й виникає потреба в конкретизації та деталізації законодавчих норм щодо стадії їх застосування. За сферою застосування нормативні акти органів публічного управління поділяються на внутрішньоорганізаційні та зовнішні. Провідне місце в діяльності публічної адміністрації відіграють зовнішні акти, що в будь-яких аспектах виходять за відомчі межі публічного апарату, адресовані фізичним і юридичним особам,

які не перебувають у їхньому підпорядкуванні. З їх допомогою суб'єкти публічної адміністрації безпосередньо забезпечують захист прав і свобод людини та громадянина, нормальне функціонування держави й суспільства, зокрема у сфері інформаційного суспільства [3, с. 123-126].

Органи виконавчої влади у сфері інформаційного суспільства *видають численні нормативно-правові акти*, що стосуються широкого кола не підпорядкованих їм осіб. Підзаконні нормативно-правові акти у сфері інформаційного суспільства, що зачіпають права, свободи й законні інтереси фізичних і юридичних осіб або мають міжвідомчий характер, проходять реєстрацію в Міністерстві юстиції України. В іншому разі вони є нечинними. Зовнішні акти органів виконавчої влади й місцевого самоврядування публікуються в офіційних або місцевих періодичних виданнях [3, с. 123].

Так, Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 411 «Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» визначила завдання та форми реалізації державної політики у сферах криптографічного і технічного захисту інформації, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту яких установлена законом, в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах і на об'єктах інформаційної діяльності, а також у сферах використання державних інформаційних ресурсів у частині захисту інформації, протидії технічним розвідкам, функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку [110].

Інший приклад: Наказ Міністерства інформаційної політики України від 18 березня 2015 р. «Про затвердження Положення про спеціалізовані експертні ради при Міністерстві інформаційної політики України» визначив, що основним завданням Експертної ради є надання консультацій, експертних

висновків, пропозицій та здійснення заходів, які сприятимуть участі недержавних організацій, представників органів державної влади, місцевого самоврядування та громадськості в процесі розробки і невідкладної реалізації стратегії розвитку інформаційного простору України, розробці методики ідентифікації суспільно-шкідливої та суспільно-небезпечної інформації для попередження та протидії її негативного впливу на суспільство, визначенню пріоритетних напрямків законодавчої, адміністративно-управлінської та координуючої діяльності, направленої на стимулювання розвитку інформаційного суспільства в Україні, інформаційної сфери країни та здатності протистояти загрозам національної безпеки в інформаційній сфері, налагодженню системної співпраці з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, органами, що забезпечують національну безпеку в інформаційній сфері, недержавними громадськими організаціями для реалізації основних напрямків інформаційної політики і посилення здатності українського суспільства протистояти інформаційним загрозам [90].

Що стосується *внутрішньоорганізаційних актів*, то вони спрямовані до підпорядкованих по службі апаратів і працівників. У них установлюються правила службової діяльності, розраховані на неодноразове виконання. За суб'єктами видання на підставі чинного законодавства можна виділити такі основні форми актів публічного управління: укази, постанови, накази, рішення, положення, інструкції [3, с. 125].

Так, Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 10 серпня 2012 р. № 208 «Про затвердження Інструкції з діловодства у Держкомтелерадіо України» визначив типову інструкцію з діловодства в центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади, що є нормативним актом, який визначає вимоги до організації роботи з документами в структурних підрозділах апарату Держкомтелерадіо України, документування управлінської інформації, відтворення інформації, що міститься в документах, включаючи їх підготовку, реєстрацію, облік, контроль за

виконанням і встановлює загальні положення щодо функціонування структурного підрозділу Апарату з діловодства – загального відділу.

Ця інструкція деталізує порядок ведення загального діловодства в апараті та визначає особливості організації роботи з документами за специфікою його організаційно-штатної побудови та документаційного навантаження на самостійні структурні підрозділи. Визначені Інструкцією положення поширюються на всю службову документацію Апарату, а встановлені нею вимоги є обов'язковими до виконання всіма працівниками Держкомтелерадіо України. На основі цієї Інструкції підприємства, установи та організації, що належать до сфери управління Держкомтелерадіо України, мають розробляти та затверджувати в Держкомтелерадіо України власні інструкції з діловодства (розділи Інструкції, які потребують деталізації за специфікою діловодства підвідомчих організацій відзначені позначкою [86]).

Нормативно-правові акти діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства за суб'єктами видання поділяються на: укази Президента України – нормативно-правові акти глави держави, видані на основі та на виконання Конституції й законів України [3, с. 125] (наприклад, Указ Президента України від 16 вересня 1998 р. № 1033 «Про вдосконалення державного управління інформаційною сферою», яким з метою підвищення ефективності державної інформаційної політики, підтримки національних теле- і радіовиробників, друкованих засобів масової інформації, видавничої справи та поліграфії за умов їх обмеженого бюджетного фінансування, вдосконалення та скорочення управлінських структур, подальшого формування інформаційної інфраструктури держави постановлено було створити ДАК «Укртелерадіо» і ДАК «Укрвидавполіграфія» [150]).

Постанови Кабінету Міністрів України – це нормативно-правові акти вищого органу виконавчої влади, які ухвалюються в колегіальному порядку з важливих питань державного управління, видані на основі та на виконання Конституції й законів України, указів Президента України [3, с. 125] (наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1998 р.

№180 затвердила Положення про забезпечення режиму секретності під час обробки інформації, що становить державну таємницю, в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах [106]).

Накази керівників центральних органів виконавчої влади, установ, організацій та підприємств загального характеру – це нормативно-правові акти, що підписані компетентною посадовою особою та на основі й на виконання Конституції і законів України, указів Президента України та постанов Кабінету Міністрів України деталізують правові норми [3, с. 126] (наприклад, Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 7 жовтня 2015 р. № 304 «Про затвердження Статуту Національної телекомпанії України» визначив, що основною метою діяльності НТКУ є забезпечення прав громадян на свободу думки і слова, на отримання повної, достовірної та оперативної інформації, відкрите й вільне обговорення суспільних питань, а також розроблення і реалізацію програмної політики, що відповідає національним інтересам України, створення конкурентоспроможної інформаційної продукції та забезпечення входження України у світовий інформаційний простір. Предметом діяльності НТКУ є створення та розповсюдження теле- й радіопрограм, пакетів програм, теле- й радіопередач, фільмів з метою задоволення інформаційних потреб суспільства. НТКУ діє за такими напрямками діяльності: діяльність у сфері телевізійного мовлення; діяльність у сфері радіомовлення; виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм; видання звукозаписів; тиражування звуко-, відеозаписів і програмного забезпечення; діяльність у сфері проводового електрозв'язку; діяльність у сфері безпроводового електрозв'язку; діяльність у сфері супутникового електрозв'язку; інша діяльність у сфері електрозв'язку; рекламна діяльність [87]).

Наказами можуть затверджуватися положення, інструкції, правила тощо. Так, *положення* – це систематизовані зведення нормативно-правових актів з певного питання діяльності органу публічного управління або визначення компетенції такого органу [3, с. 127]. Наприклад, Наказом

Міністерства України у справах науки і технологій від 2 листопада 1998 р. № 283 було затверджено «Положення про інформаційне забезпечення наукової та науково-технічної експертизи за матеріалами фонду науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій відкритої і засекреченої тематики». Відповідно до цього положення виконавцем робіт, пов'язаних з інформаційним забезпеченням об'єктів експертизи за матеріалами з відкритої та засекреченої тематик, є Український інститут науково-технічної та економічної інформації (УкрІНТЕІ) як установа, що здійснює державну реєстрацію й облік відкритих і засекречених НДР, ДКР та дисертацій. УкрІНТЕІ здійснює роботи з інформаційного забезпечення об'єктів експертизи, використовуючи матеріали зареєстрованих і взятих на облік НДР, ДКР та дисертацій, що накопичуються в базі даних і забезпечують максимальну повноту інформаційного пошуку за напрямками поданого до експертизи проекту (або відповідного інформаційного запиту). Замовником робіт з інформаційного забезпечення наукової та науково-технічної експертизи можуть бути органи державної влади та самоврядування, підприємства, установи, організації, фізичні та юридичні особи, зацікавлені в проведенні експертизи [155].

Інструкції – це нормативні акти, в яких у деталізованому вигляді викладено правила, що визначають порядок утілення в життя нормативно-правових актів вищої юридичної сили, порядок діяльності певних категорій посадових осіб щодо здійснення покладених на них завдань і виконання конкретних видів діяльності [3, с. 126]. Наприклад, Наказом Державного комітету телебачення і радіомовлення України 09.01.2014 № 1 затверджено Інструкцію щодо заповнення форми звітності № 1-В (ЗМІ) (піврічна) «Звіт про випуск продукції друкованих засобів масової інформації» [41].

Отже, підзаконні нормативно-правові акти у сфері інформаційного суспільства – це прийняті у процесі підзаконної розпорядчої діяльності органами та посадовими особами публічної адміністрації владні приписи загального характеру з метою забезпечення широких прав фізичних і

юридичних осіб в інформаційному суспільстві щодо конкретизації та деталізації законів України до стадії їх застосування. До таких прав фізичних і юридичних осіб належать насамперед: 1) невідчужувані права – на недоторканність особистості, право на ім'я, особисті папери, таємницю кореспонденції, на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості; 2) право на інформацію: збирати інформацію, зберігати інформацію, право вільно використовувати інформацію і право поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб, які у свою чергу структуруються в інші різноманітні права; 3) управлінські права в інформаційному суспільстві: безперешкодного допуску до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних ресурсів та чіткого і прозорого законодавчого визначення обмежень у цій сфері.

Видання індивідуальних адміністративних актів є найбільш поширеним способом реалізації адміністративних повноважень органів публічної адміністрації; без їх видання не може бути вирішено жодної більш-менш важливої справи в цій сфері, зокрема в інформаційному суспільстві. Видання індивідуальних адміністративних актів є близьким до нормативного, але не тотожне йому. Відмінність між ними полягає в тому, що індивідуальні адміністративні акти встановлюють, змінюють або припиняють конкретні адміністративні правовідносини. Вони відрізняються від нормативних тим, що звернені до конкретних суб'єктів адміністративно-правових відносин і їх дія припиняється після здійснення встановлених у них прав і обов'язків, тобто після одноразового їх застосування [3, с. 127].

Серед індивідуальних адміністративних актів виділяють: індивідуальні акти – адміністративні приписи персоніфікованого характеру, ухвалені у процесі владної діяльності публічної адміністрації з метою забезпечення завдань адміністративно-правового регулювання. До них належать: розпорядження та укази Президента України [3, с. 127] (наприклад, відповідно до Указу Президента України від 5 листопада 2014 р. № 851 були

призначені державні стипендії видатним діячам інформаційної сфери [155], іншим Указом Президента України від 16 грудня 2014 р. № 931 А. Бутчак був звільнений з посади начальника Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення Служби безпеки України [151]).

Розпорядження Кабінету Міністрів України у сфері інформаційного суспільства займають провідне місце серед інших індивідуальних адміністративних актів. Наприклад, Розпорядженням Кабінету Міністрів від 5 листопада № 1135 було затверджено конкретний план заходів щодо захисту державних інформаційних ресурсів. Серед яких: удосконалити правове регулювання у сфері захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах, розробити нормативні документи з урахуванням нових тенденцій, викликів і загроз у кіберпросторі; підготувати проект Указу Президента України «Про деякі заходи щодо захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах»; удосконалити правове регулювання щодо здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства, а також нормативних документів у сфері надання послуг електронного цифрового підпису; провести аналіз законодавства у сфері надання послуг електронного цифрового підпису з метою визначення потреби в розробленні проектів нормативно-правових актів або внесення змін до нормативно-правових актів з питань державного контролю у зазначеній сфері; розробити проекти нормативно-правових актів з питань державного контролю за додержанням вимог законодавства, а також нормативних документів у сфері надання послуг електронного цифрового підпису; забезпечити ефективне регулювання діяльності у сфері криптографічного та технічного захисту інформації, удосконалити порядок ліцензування, а також дозвільний порядок проведення робіт з технічного захисту інформації для власних потреб; удосконалити технічне регулювання у сфері технічного захисту інформації, забезпечити регламентування процедури підтвердження відповідності засобів технічного захисту інформації [128].

Розпорядження місцевих державних адміністрацій (наприклад, Розпорядженням Вінницької обласної державної адміністрації від 30 листопада 2015 р. № 733 було затверджено План заходів, спрямованих на популяризацію та активізацію вивчення англійської мови» [131]).

Рішення органів місцевого самоврядування (наприклад, Розпорядженням Херсонського міської голови від 4 жовтня 2012 р. № 717–р. «Про надання інформації щодо роботи виконавчих органів Херсонської міської ради тощо до управління громадських зв'язків для висвітлення її на офіційному сайті міста та в пресі» визначено, що відділу забезпечення депутатської діяльності, управлінню освіти, управлінню молоді та спорту міської ради слід надавати вичерпну інформацію до відділу інформаційного та програмного забезпечення для подальшого її розміщення на офіційному сайті міста в рубриках «Міська влада» та «Знайомство з містом»; своєчасно оновлювати інформацію щодо складу депутатського корпусу, почесних громадян міста, видатних постатей Херсона [131]).

Накази установ, організацій та підприємств, які мають індивідуальний характер у сфері громадянського суспільства (наприклад, Наказом Державного підприємства Українського державного центру радіочастот від 29 травня 2009 р. № 226 «Про введення системи ICOMT в промислову експлуатацію» було введено узагальнену базу кодів-IMEI мобільних терміналів для забезпечення надійного та безпечного функціонування програмно-технічного комплексу Автоматизованої інформаційної системи обліку мобільних терміналів на території України (ICOMT) [89]).

Отже, індивідуальні адміністративні акти у сфері забезпечення інформаційних прав фізичних і юридичних осіб є найбільш поширеним способом реалізації публічною адміністрацією владної компетенції щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері інформаційного суспільства. Сутність їх полягає в тому, що вони встановлюють, змінюють або припиняють конкретні адміністративні

правовідносини та звернені до конкретних суб'єктів і об'єктів адміністративно-правового регулювання інформаційного суспільства; їхня дія припиняється після здійснення встановлених у них прав і обов'язків, тобто після одноразового їх застосування.

Наступною формою діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства є *укладення адміністративних договорів* [3]. Відповідно до п. 14 ст. 3 КАСУ «адміністративний договір – це дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди». Прикладом адміністративного у сфері інформаційного суспільства договору про надання інформаційних послуг є такий, що передбачає надання означених послуг суб'єктом публічної адміністрації. При цьому під інформаційною послугою розуміється здійснення у визначеній законодавством формі інформаційної діяльності суб'єктом публічної адміністрації з доведення інформаційної продукції до інших суб'єктів публічної адміністрації чи невлadних фізичних і юридичних осіб з метою задоволення їхніх інформаційних потреб. Інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. Інформаційна продукція – це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій. Джерелами інформації можуть бути власні чи інші публічні особи – носії інформації: документи та інші носії інформації, які становлять собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи тощо.

Таким чином, укладення адміністративних договорів у сфері забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері інформаційного суспільства – це дво- або багатостороння угода, зміст якої складають надання інформаційної послуги суб'єктом публічної

адміністрації, який є однією зі сторін угоди та забезпечує ці цінності відповідно до законодавчо прописаної компетенції на договірних засадах. Під публічною інформаційною послугою розуміється здійснення у визначеній законодавством формі інформаційної діяльності суб'єктом публічної адміністрації з доведення інформаційної продукції до інших суб'єктів публічної адміністрації чи невіддільних фізичних і юридичних осіб з метою задоволення їхніх інформаційних потреб.

Також правовою формою адміністративно-правового регулювання суспільних відносин є *вчинення інших юридично значущих адміністративних дій*. До них належать такі дії, які безпосередньо створюють нове юридичне положення, змінюють наявні правовідносини або стають необхідною умовою для настання зазначених правових наслідків – незалежно від того, були вони спрямовані на ці наслідки чи ні [3, с. 131]. Прикладом таких дій у сфері інформаційного суспільства є реєстрація друкованих засобів масової інформації, телеканалів, радіоканалів наукових друкованих видань. Державній реєстрації підлягають усі друковані засоби масової інформації, що видаються на території України, незалежно від сфери розповсюдження, тиражу і способу їх виготовлення. Державна реєстрація (перереєстрація) друкованих ЗМІ залежно від сфери розповсюдження та деяких інших питань здійснюється такими реєстраційними органами: загальнодержавної, регіональної (дві і більше областей) та/або зарубіжної сфери розповсюдження – Міністерством юстиції України; місцевої сфери розповсюдження – головними територіальними управліннями юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі [91].

Таким чином, реєстрація друкованих засобів масової інформації є різновидом форми адміністративно-правового регулювання – це вчинення інших юридично значущих адміністративних дій, що полягає у державній реєстрації шляхом проведення правової експертизи заяв засновників друкованих засобів масової інформації на відповідність Конституції,

Цивільному та Господарському кодексам, Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», іншим актам законодавства України, підготовки та оформлення відповідних рішень.

Під здійсненням матеріально-технічних операцій мається на увазі забезпечення публічною адміністрацією збирання, зберігання й оброблення інформації, використання технічних засобів, створення матеріально-технічних умов праці тощо. Вони в системі форм адміністративного діяльності суб'єктів публічної адміністрації виконують допоміжну роль [3, с. 131]. Наприклад, Міністерство інформаційної політики України щомісячно здійснює аналіз і звітує про свою діяльність. Зокрема за липень 2015 р. Міністерство узагальнило і звітувало про те, що Міністр інформаційної політики України Ю. Стець провів зустріч із колективами національного інформаційного агентства «Укрінформ» та Державної телерадіокомпанії «Всесвітня служба «УТР», обговоривши плани та пропозиції щодо роботи мультимедійної платформи іномовлення України; 22 липня 2015 р. на засіданні Уряду ухвалено рішення про прийняття Розпорядження КМУ «Про виділення коштів на закупівлю додаткового обладнання для встановлення та підключення апаратури передавальної для радіомовлення або телебачення» та рішення про підтримку проекту Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо апаратури передавальної для радіомовлення або телебачення» та направлення його до Верховної Ради України; розпочато реалізацію проекту зі встановлення супутникового телебачення в місцях дислокації та несення служби підрозділів Збройних Сил України та Національної Гвардії; радник Міністра інформаційної політики України з питань забезпечення функціонування телерадіомовлення О. Бригинець у м. Краматорську взяв участь у виїзному засіданні Національної ради з питань телебачення та радіомовлення України [5].

Таким чином, аналіз і звітування Міністерства інформаційної політики перед народом України є матеріально-технічною операцією як формою діяльності публічної адміністрації, що полягає у збиранні, зберіганні й

обробленні інформації, використанні технічних засобів, створенні матеріально-технічних умов подальшого розвитку засад інформаційного суспільства.

Класично в теорії адміністративного права *основними методами адміністративного права* є заохочення, переконання і примус. Сутність *заохочення* полягає в тому, що воно стимулює учасників адміністративно-правових відносин на належну поведінку: заохочення призначено для стимулювання активної діяльності суб'єктів адміністративного права, формування правомірної поведінки, зміцнення засад справедливості та дисципліни в адміністративно-правовому регулюванні. Підставами для заохочення є зазначені в нормах права дії, поведінка, які стимулюються державою з метою досягнення конкретних успіхів в економічній, соціально-культурній, оборонній та інших сферах життєдіяльності. Заохочення сприяє розвитку успішності не тільки в тих, щодо кого його застосовано, а й має значення стимулу для інших осіб, спонукає їх добросовісно ставитися до публічних обов'язків, сприяє розвитку правосвідомості громадян [3, с. 94].

Заохочення широко використовується у сфері інформаційного суспільства, заохочення складають заходи морального, матеріального й морально-матеріального характеру.

До перших належить нагородження працівників сфери інформаційного суспільства подяками, почесними грамотами, медалями й орденами. Відповідно до Закону України від 16 березня 2000 р. № 1549-III державні нагороди України є вищою формою відзначення громадян за видатні заслуги в розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною. Державні нагороди встановлюються виключно законами України. В Україні державними нагородами є такі: звання Герой України; орден; медаль; відзнака «Іменна вогнепальна зброя»; почесне звання України; Державна премія України; президентська відзнака. Державними нагородами можуть бути нагороджені

громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Нагородження державними нагородами провадиться указом Президента України. Нагородженому вручається державна нагорода та документ, що посвідчує нагородження нею [37]. Наприклад, відповідно до Указу Президента України від 12 жовтня 2007 р. № 968 «Про нагородження співробітників Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» за особисті заслуги перед Українською державою у справі забезпечення безпеки її інформаційного простору, зразкове виконання службового обов'язку працівники інформаційної сфери були нагороджені орденами та медалями [149].

Загальні засади нагородження працівників інформаційною сферою відомчими відзнаками визначено Указом Президента України від 30 травня 2012 р. № 365 «Про відомчі заохочувальні відзнаки», відповідно до якого відомчі заохочувальні відзнаки встановлюються з метою заохочення та відзначення особистих трудових досягнень у професійній, службовій діяльності, за бездоганну службу та особливі заслуги під час виконання службових обов'язків працівників центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, що входять до сфери їх управління, військовослужбовців та працівників військових формувань, осіб рядового і начальницького складу, працівників державних правоохоронних органів, а також інших осіб [154]. Спеціальні засади прописані в Наказі Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 6 лютого 2013 р. № 24 «Про встановлення відомчих заохочувальних відзнак Держкомтелерадіо України та затвердження Положення про них» з метою заохочення та відзначення працівників апарату Держкомтелерадіо України, підприємств, установ і організацій, що входять до сфери управління Держкомтелерадіо України, за значні трудові досягнення в інформаційній та видавничій сферах, поліграфії, у службовій та професійній діяльності. А саме прописано встановити відомчі заохочувальні відзнаки Державного комітету телебачення і радіомовлення України: Подяку та Почесну грамоту Державного комітету

телебачення і радіомовлення України. Подякою та Почесною грамотою відзначаються працівники апарату Держкомтелерадіо України та працівники підприємств, установ і організацій, що входять до сфери його управління, за наявності стажу роботи не менше двох років, за винятком працівників, які досягли пенсійного віку й виходять на пенсію. Нагороджені Почесною грамотою можуть бути відзначені цією відзнакою не раніше ніж через три роки після останнього нагородження, Подякою – не раніше ніж через два роки [88].

Що стосується заохочень матеріального характеру (премія, цінний подарунок тощо), то працівники інформаційної сфери також заохочуються суб'єктами публічної адміністрації. Наприклад, Указом Президента України від 5 червня 2015 р. № 312 «Про призначення державних стипендій видатним діячам інформаційної сфери» призначено довічні державні стипендії видатним діячам інформаційної сфери (журналістам і працівникам культури) [155].

До морально-матеріальних заохочень працівників інформаційної сфери належить присвоєння їм почесних звань. Згідно із Законом України від 29 червня 2001 р. № 476 почесні звання України є державними нагородами України, що присвоюються за особисті заслуги перед Українською державою громадянам, які працюють у відповідній галузі економічної або соціально-культурної сфери, як правило, не менше десяти років, мають високі трудові досягнення і професійну майстерність. В Україні у сфері інформаційного суспільства встановлено такі почесні звання: «Народний артист України»; «Народний архітектор України»; «Народний вчитель України»; «Народний художник України»; «Заслужений артист України»; «Заслужений архітектор України»; «Заслужений будівельник України»; «Заслужений винахідник України»; «Заслужений вчитель України»; «Заслужений діяч мистецтв України»; «Заслужений діяч науки і техніки України»; «Заслужений журналіст України»; «Заслужений лісівник України»; «Заслужений майстер народної творчості України»; «Заслужений працівник культури України»;

«Заслужений працівник освіти України»; «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України»; «Заслужений раціоналізатор України»; «Заслужений художник України» [38].

Отже, *заохочення* – це провідний позитивний метод адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства, який полягає в публічному визнанні вищими суб'єктами владних повноважень (від імені держави і народу України) заходів морального, матеріального й морально-матеріального характеру за успіхи в розбудові інформаційного суспільства. До заходів морального заохочення належать нагородження працівників сфери інформаційного суспільства подяками, почесними грамотами, медалями та орденами, подякою та почесною грамотою Державного комітету телебачення і радіомовлення України. Заохочення матеріального характеру у сфері інформаційного суспільства полягає в нагородженні працівників інформаційної сфери преміями, які присуджуються різноманітними суб'єктами публічної адміністрації. Морально-матеріальні заохочення працівників інформаційної сфери полягають у присудженні працівникам інформаційного сфери почесних звань вищого рівня (Народний артист, архітектор, учитель, художник України) та високого рівня (Заслужений артист, архітектор, будівельник, винахідник, учитель, діяч мистецтв, діяч науки і техніки, журналіст, майстер народної творчості, працівник культури, працівник освіти, фізичної культури і спорту раціоналізатор, художник України).

На слушну думку вчених-адміністративістів, за допомогою заходів переконання стимулюється належна поведінка учасників адміністративно-правових відносин. *Переконання* виявляється у використанні різних роз'яснювальних, виховних, організаційних заходів для формування волі суб'єктів адміністративного права або її корекції. Тим самим особи добровільно підпорядковуються юридичним приписам і свідомо беруть участь в їх виконанні. Для переконання характерним є таке: воно використовується постійно і стосовно всіх осіб, що перебувають у зоні

впливу суб'єктів публічної адміністрації; забезпечують добровільне виконання правових норм, законних вказівок, приписів публічної адміністрації; зрештою виховує правові переконання об'єктів публічного управління та «звичку» свідомо дотримуватись правових норм. Переконання – це процес послідовно здійснюваних дій, який включає такі елементи: оволодіння увагою; навіювання; вплив на свідомість; управління емоціями; формування інтересу. До первинних його засобів належать навчання, пропаганда, агітація, роз'яснення, обмін досвідом.

Найпоширенішою формою його використання Міністерством інформаційної політики є здійснення систематичної роз'яснювальної роботи: ним розповсюджується загальнонаціональна комунікаційна кампанія щодо підтримки реформи децентралізації влади в Україні, щодо підтримки вимушених переселенців Всесвітньою Продовольчою Програмою Організації Об'єднаних Націй (ВВП ООН), реалізується соціальна реклама щодо підтримки вимушених переселенців, розповсюджується соціальна реклама з питань протидії проявам сепаратизму, проводиться соціальна кампанія «Два прапори – єдина країна» за підтримки МПІ до Дня кримськотатарського прапора, запроваджено соціальну кампанію щодо мобілізації «Гідність, Воля і Перемога», реалізовано соціальну кампанію за окремо виділеною ключовою програмою щодо інформаційної політики Криму та ін. [141].

Отже, метод переконання в діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства – це процес послідовно здійснюваних дій публічною адміністрацією, який полягає у використанні різних роз'яснювальних, виховних, організаційних заходів для формування волі суб'єктів адміністративного права у сфері інформаційного суспільства, щоб вони добровільно підпорядковувалися юридичним приписам і свідомо брали участь в їх виконанні. Найпоширенішим методом діяльності Міністерства інформаційних політики є здійснення широкої систематичної роз'яснювальної роботи з різних питань (щодо підтримки реформ,

вимушених переселенців, з питань протидії проявам сепаратизму, проведення мобілізації та ін.).

Поряд із позитивними (основними) методами діяльності публічної адміністрації (методів заохочення і переконання), у сфері інформаційного суспільства виникає необхідність публічній адміністрації застосовувати негативні методи діяльності – методи примусу. Відповідно до призначення заходи адміністративного примусу поділяються на три групи: 1) адміністративно-запобіжні заходи; 2) заходи адміністративного припинення; 3) адміністративні стягнення. При цьому треба зазначити, що у сфері інформаційного суспільства основним принципом є принцип свободи слова і свободи ЗМІ. Відповідно законодавець не дав права публічній адміністрації застосовувати адміністративні засоби щодо ЗМІ. Тільки суд може застосовувати засоби правового впливу на ЗМІ, які порушують законодавство. Іншими словами, адміністративно-запобіжні заходи та заходи адміністративного припинення в аналізованій нами сфері не використовуються.

Адміністративні стягнення становлять третю складову адміністративного примусу. КУпАП надає органам публічної адміністрації численних повноважень щодо здійснення такої адміністративно-юрисдикційної діяльності: по-перше, складати протоколи про адміністративні правопорушення (ст. 255); по-друге, розглядати справи в квазісудовому порядку за деякими з них (глава 17); по-третє, здійснювати адміністративне провадження щодо виконання адміністративних стягнень (розділ V). У процесі розгляду справ про адміністративні правопорушення посадові особи публічної адміністрації накладають на винних адміністративні стягнення, що є особливим видом адміністративного примусу [52].

Санкції адміністративного права здійснюють захист значної кількості суспільних відносин у сфері інформаційного суспільства, які знайшли своє формальне вираження у КУпАП. Серед них: «Порушення правил про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж загального користування»

(ст. 148-5), «Незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» (ст. 164-9), «Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень» (ст. 172-8), «Порушення законодавства про друковані засоби масової інформації» (ст. 186-6.), «Невиконання законних вимог національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації» (ст. 188-7), «Невиконання законних вимог посадових осіб органів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» (ст. 188-31), «Порушення встановленого законом порядку отримання інформації з Єдиного державного реєстру, держателем якого є Державтоінспекція Міністерства внутрішніх справ України, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Державного земельного кадастру» (ст. 188-47), «Незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» (ст. 195-5), «Порушення законодавства про державну таємницю» в аспекті: засекречування інформації: про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту; про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися та загрожують безпеці громадян; про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти та культури населення; про факти порушень прав і свобод людини і громадянина; про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб; іншої інформації, яка відповідно до законів і міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не може бути засекречена; безпідставне засекречування інформації; надання грифа секретності матеріальним носіям конфіденційної або іншої таємної інформації, яка не становить державної таємниці, або ненадання грифа секретності матеріальним носіям інформації, що становить державну таємницю, а також безпідставне скасування чи

зниження грифа секретності матеріальних носіїв секретної інформації (ст. 212-2); «Порушення права на інформацію та права на звернення» (ст. 212-3); «Порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію» (ст. 212-5); «Здійснення незаконного доступу до інформації в інформаційних (автоматизованих) системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних (автоматизованих) систем» (ст. 212-6); «Порушення права громадянина на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців, зі списком виборців, списком громадян, які мають право брати участь у референдумі» (ст. 212-8) [52].

За вчинення зазначених адміністративних правопорушень КУпАП передбачає такі адміністративні стягнення: штраф; конфіскація незаконного тиражу продукції, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення. Санкції за зазначені правопорушення накладає суд.

Таким чином, адміністративний примус у сфері інформаційного суспільства є обмеженим: він обмежується системою адміністративних санкцій, які застосовуються судом за протоколами про адміністративні правопорушення, що складені спеціальними суб'єктами публічної адміністрації за порушення прав громадян у сфері інформаційного суспільства та забезпечення публічного інтересу держави й суспільства в цілому.

Одним із вагомих, відносно самостійних методів адміністративного права є контроль як вид адміністративної діяльності, який полягає в тому, що суб'єкт контролю здійснює перевірку й облік того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання та реалізує свої функції. Основне призначення державного контролю полягає у виявленні невідповідності його об'єкта тим чи іншим правомірним оціночним критеріям для подальшого застосування адекватних заходів реагування [3; 39].

Відповідно до ст. 1 Закону України від 5 квітня 2007 р. № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» під державним контролем розуміється діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, органів місцевого самоврядування, інших органів у межах повноважень, передбачених законом, щодо запобігання та виявлення порушень вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема якості продукції, робіт і послуг, прийняттого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища. Метою контролю є встановлення результатів діяльності певних суб'єктів, допущених відхилень від прийнятих вимог, принципів організації, виявлення причин цих відхилень від прийнятих вимог, а також визначення шляхів подолання перешкод для ефективного функціонування всієї системи [39].

У сучасному розумінні контроль розглядається не тільки як засіб покарання, а й як інформаційно-аналітичний засіб. Сутність державного контролю полягає у спостереженні за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкта; в одержанні об'єктивної та достовірної інформації; у вживанні заходів із запобігання й усунення порушень; у виявленні причин і умов, що сприяють правопорушенню; у вживанні заходів щодо залучення до відповідальності осіб, винних у порушенні [3; 39].

Так, Постановою Кабінету Міністрів від 22 серпня 2012 р. № 791 визначено критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у галузях криптографічного та технічного захисту інформації, що підлягає ліцензуванню відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», і визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) [101]. Іншою Постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2010 р. № 1137 затверджено критерій, за яким оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших

засобів негласного отримання інформації, торгівлі ними і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) [105].

Таким чином, адміністративний контроль як метод діяльності публічної адміністрації є самостійним засобом діяльності публічної у сфері інформаційного суспільства, який полягає в тому, що суб'єкт контролю здійснює перевірку й облік того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання та реалізує свої функції шляхом виявлення порушень вимог законодавства у сфері інформаційної сфери. Однак у сфері інформаційного суспільства, в умовах свободи слова і ЗМІ, адміністративний контроль має обмежене застосування, зокрема здійснюється в галузях криптографічного та технічного захисту інформації, діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі ними.

Розділ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1 Передовий європейський досвід у сфері інформаційного суспільства (адміністративно-правові аспекти)

Формування єдиного інформаційного простору в Україні здійснюється на основі концепції єдиної (загальної) інформаційної політики Євросоюзу, а також реалізується шляхом втілення стратегій, програм і проектів міжурядових регіональних організацій, у межах яких розглядаються й розв'язуються проблеми становлення інформаційного суспільства в Європі, розвитку «інфраструктури», інформаційних комунікаційних магістралей, телекомунікаційних мереж, проблеми інформаційної економіки, електронної торгівлі тощо [133].

Європейська інформаційна політика реалізується через стратегії, програми і проекти міжурядових регіональних організацій, таких як Рада Європи, Європейській Союз, Організація з безпеки і співробітництва у Європі, Центральноевропейська Ініціатива, Організація Північно-атлантичного Співробітництва, в рамках яких розглядаються і вирішуються такі проблеми: становлення інформаційного суспільства в Європі; розвитку «інфраструктури», інформаційних комунікаційних магістралей, телекомунікаційних мереж; проблеми інформаційної економіки, електронної торгівлі тощо [25].

Найбільш представницькою міжурядовою організацією континенту є *Рада Європи*, яку було створено 1949 р. Нині її членами є 46 держав-учасниць. Штаб-квартира РЄ розташована у Страсбурзі (Франція). Як відомо, основними органами РЄ є: Комітет Міністрів, до складу якого входять міністри закордонних справ усіх держав-членів РЄ; Парламентська Асамблея, яка є дорадчим органом; Конгрес місцевих і регіональних влад

Європи, що є консультативним органом. З листопада 1995 р. Україна є повноправним членом РЄ. Рада Європи розвиває гуманітарне співробітництво шляхом забезпечення прав людини і розвитку плюралістичної демократії, створення системи європейського інформаційного права, упровадження європейських стандартів і принципів у національні інформаційні програми і чинне законодавство [25].

Таким чином, формування інформаційного простору в Україні має здійснюється на основі концепції єдиної інформаційної політики Євросоюзу, яка реалізується через стратегії, програми і проекти вищенаведених міжурядових регіональних організацій.

На думку А. Савич, адміністративно-правові аспекти правової політики ЄС у галузі розвитку інформаційного суспільства складаються з чотирьох основних компонентів. Телекомунікаційна політика ґрунтується на статті 95 *Договору щодо гармонізації внутрішнього ринку: «Економіко-соціальним комітетом належить ухвалити заходи щодо зближення законодавчих, підзаконних чи адміністративних норм держав-членів, спрямованих на запровадження та функціонування внутрішнього ринку»* [21].

Згідно зі статтею 81 *Договору щодо забезпечення конкуренції* заборонено як несумісні з внутрішнім ринком усі угоди між суб'єктами господарювання, рішення об'єднань суб'єктів господарювання та узгоджені практики, що можуть вплинути на торгівлю між державами-членами й метою чи наслідком яких є запобігання, обмеження чи спотворення конкуренції на внутрішньому ринку, зокрема ті, що прямо чи опосередковано встановлюють ціни на купівлю чи продаж, чи будь-які інші торгівельні умови; обмежують чи контролюють виробництво, ринки, технічний розвиток чи інвестиції; розподіляють ринки чи джерела постачання; застосовують неоднакові умови в еквівалентних правочинах з іншими торгівельними сторонами, створюючи цим невігідні для них умови конкуренції; зумовлюють укладання договорів прийняттям додаткових зобов'язань інших сторін, які за своєю суттю чи згідно з торгівельними звичаями не пов'язані з предметом цих договорів [21].

Стаття 47 Договору вимагає заходи щодо полегшення особам започаткування та ведення самостійної підприємницької діяльності. Для цього Європейській Раді належить видати директиви про взаємне визнання дипломів, сертифікатів та інших документів, що засвідчують кваліфікацію, та видати директиви про координацію положень, закладених у законах, підзаконних чи адміністративних актах держав-членів про започаткування та ведення самостійної діяльності. Також визначено, що Європейській Раді належить приймати рішення про директиви, виконання яких охоплює зміни принаймні в одній державі-члені наявних правових принципів, що регулюють професії, стосовно навчання та доступу до них фізичних осіб [21].

Таким чином, телекомунікаційна політика ЄС ґрунтується на заходах щодо зближення законодавчих, підзаконних та адміністративних норм держав-членів, спрямованих на запровадження функціонування внутрішнього ринку, забезпечення конкуренції у вжитті заходів щодо полегшення особам започаткування та ведення самостійної підприємницької діяльності.

Підтримку технологічного розвитку інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ) регулює розділ XVIII Договору «Дослідження та технічний розвиток», в якому зокрема визначено, що країни-учасниці ЄС мають:

1) прагнути зміцнювати наукові та технічні підвалини промисловості Спільноти та підтримувати її конкурентоспроможність на міжнародному рівні, водночас сприяючи всій дослідницькій діяльності, *на усій своїй території сприяти висококваліфікованій науковій та технічній дослідницькій діяльності підприємств* (курсив наш), зокрема малих і середніх, дослідницьких центрів та університетів, а також їхній співпраці, що дасть підприємствам змогу використовувати потенціал внутрішнього ринку, зокрема надасть доступ до національних державних контрактів, визначить спільні стандарти та усуне правові й фіскальні перешкоди цій співпраці (ст. 163);

2) виконувати наукові та технічні дослідницькі й демонстраційні програми, сприяючи співпраці між підприємствами, дослідницькими центрами та університетами, поширювати та оптимізувати результати діяльності у сфері досліджень, технічного розвитку та демонстрацій, заохочувати навчання та мобільність науковців (ст. 164);

3) прийняти багаторічну рамкову програму, що формулює всі дії у сфері науки, яку належить ухвалити Раді після консультацій з Економіко-соціальним комітетом і в якій потрібно: установити наукові та технічні цілі та дотичні пріоритети; визначити загальні напрямки таких дій; установити максимальний сукупний обсяг і докладні правила фінансової участі кожної країни. Рамкову програму належить виконувати через окремі програми, розроблені для кожного типу діяльності. У кожній окремій програмі потрібно визначити докладні правила її виконання, установити її тривалість та обумовити засоби, що їх визнано потрібними (ст. 166);

4) щоб виконати багаторічну рамкову програму, Раді Європи належить: визначити правила участі підприємств, дослідницьких центрів та університетів; закласти правила, що регулюють поширення результатів досліджень (ст. 167);

5) під час виконання багаторічної рамкової програми може бути вирішено запровадити додаткові програми, що залучають лише деякі держави-члени, які фінансують ці програми з урахуванням можливої участі Спільноти. Раді Європи потрібно ухвалити правила, що їх належить застосовувати до додаткових програм, зокрема стосовно поширення знань і доступу інших держав-членів (ст. 168);

б) під час виконання багаторічної рамкової програми Спільнота може створювати за згоди зацікавлених держав-членів положення про участь кількох держав-членів у наукових дослідницьких програмах, зокрема в структурах, створених для виконання цих програм;

7) під час виконання багаторічної рамкової програми Спільнота може створювати положення про співпрацю з третіми країнами та міжнародними

організаціями у сфері її досліджень, технічного розвитку та демонстрацій (ст. 170);

8) Спільнота може створювати спільні підприємства чи будь-які інші структури, потрібні для ефективної реалізації наукових і технічних, дослідницьких і демонстраційних програм Спільноти (ст. 171) [21].

Таким чином, відповідно до Договору, з метою підтримки технологічного розвитку інформаційних і комунікаційних технологій зміцнюються наукові підвалини промисловості та підтримується її конкурентоспроможність шляхом сприяння висококваліфікованій науковій та технічній дослідницькій діяльності підприємств (зокрема малих і середніх), дослідницьких центрів та університетів (ст. 164).

Умови для конкурентоспроможності інформаційного сектору ЄС створюються відповідно до розділу XVI «Промисловість», місією якої є те, що Спільноті та державам-членам належить забезпечувати наявність умов, потрібних для того, щоб промисловість була конкурентоспроможною: згідно з системою відкритих і конкурентоспроможних ринків їхні дії належить спрямовувати на те, щоб пришвидшити пристосовування промисловості до структурних змін, поліпшувати довкілля, що сприяє заснуванню та розвитку підприємств у всій Спільноті, зокрема малих і середніх, поліпшувати довкілля, що сприяє співпраці підприємств, заохочувати ефективніше використання промислового потенціалу інноваційних політик, досліджень і технічного розвитку (ст. 157) [21].

Зазначені положення отримали свій подальший розвиток у розділі XV «Транс'європейські мережі» (ст.ст. 154, 155 і 156 Договору про ЄС). Тут зокрема визначається, що Спільнота розробляє низку настанов, що охоплюють цілі, пріоритети та головні напрямки заходів, окреслені у сфері транс'європейських мереж; ці настанови визначають проекти спільного інтересу, виконує будь-які заходи, що можуть виявитися потрібними, щоб забезпечити взаємодію мереж, зокрема у сфері технічного стандартування; може підтримувати проекти спільного інтересу, що їх підтримують держави-

члени та їх визначено в рамках настанов, зазначених у абзаці першому, зокрема через аналіз здійсненності, надавання гарантій позик чи відсоткових субсидій. Спільнота також може сприяти фінансуванню окремих проектів держав-членів у сфері транспортної інфраструктури через Фонд гуртування [21].

Таким чином, в ЄС підтримується конкурентоспроможність інформаційного сектору шляхом відкритого конкурентоспроможного ринку, заснування та розвитку підприємств (зокрема малих і середніх), заохочення ефективного використання промислового потенціалу інноваційних досліджень і технічного розвитку. З цією метою мають розвинути транс'європейських мережі, зокрема шляхом упровадження єдиних технічних стандартів.

Однією з головних передумов розвитку інформаційної політики ЄС у процесі розширення стала *програма PRINCE «Пріоритетні інформаційні акції для європейського громадянина»*, заснована 1995 р. з ініціативи Європейського Парламенту [133]. Європейська Комісія визначила три пріоритетних інформаційних заходи для європейських громадян: 1) «Євро: Валюта для Європи» (спрямовано на надання інформації про введення єдиної валюти в Європі); 2) «Громадяни в першу чергу» (призначено для підвищення обізнаності та надання інформації щодо можливостей для фізичних осіб в рамках єдиного ринку); 3) «Будівництво Європи разом» (призначено для стимулювання дискусій серед європейців на основних європейських політики та розвитку ЄС). Кожна з цих дій керується принципами децентралізації, субсидіарності, партнерства й координації між європейськими інститутами, а також близькості до громадянина. Будь-яка організація, що представляє громадянське суспільство, може запропонувати заходи зв'язку адресації з одним або декількома з трьох означених вище дій. Поки ці пропозиції відповідають критеріям, Комісія може надати підтримку – або фінансову, або через доповідачів та інформаційні матеріали, у межах наявних ресурсів [170].

Тим самим однією з головних передумов розвитку інформаційної політики ЄС є програма PRINCE «Пріоритетні інформаційні акції для європейського громадянина» (1995 р.): «Євро Валюта для Європи»; «Громадяни в першу чергу» – для підвищення обізнаності й надання інформації щодо можливостей для фізичних осіб в рамках єдиного ринку; «Будівництво Європи разом».

Засади європейської інформаційної політики ЄС концептуально сформульовано в доповіді комісії під головуванням М. Бангеманна (1994 р.). У ній підкреслюються визначальна й перетворювальна роль інформаційних і комунікаційних технологій, які «прискорюють промислову революцію». Головний акцент у документі робиться на економічному зростанні за рахунок інтенсивного розвитку і використання нових ІКТ. Доповідь містила заклик до координації розрізнених національних політик і дій, які є необхідними для створення нових можливостей для європейських країн, нових робочих місць для громадян, нових товарів і послуг для споживачів. У доповіді чітко позначені «будівельні блоки інформаційного суспільства», його технологічна основа: цифрові мережі інтегрованих послуг, широкосмугові лінії зв'язку, мобільна телефонія, супутниковий зв'язок. Крім того, було названо десять основних практичних додатків ІКТ у повсякденному житті, які могли б стати «містком в інформаційне суспільство»: телевізійна діяльність; дистанційне навчання; мережі, що зв'язують університети й дослідницькі центри; телекомунікаційні послуги для малого та середнього бізнесу; комп'ютерне управління транспортними послугами; комп'ютерний контроль за повітряним сполученням; комп'ютерні мережі в сфері охорони здоров'я; електронна торгівля; транс'європейська мережа національних і муніципальних адміністративних органів; міські інформаційні супермагістралі. Автори документа стверджували, що нові можливості, надані ІКТ, можуть призвести до поліпшення якості життя людей, кращого соціально-економічного устрою і більшої згуртованості суспільства. Для досягнення такого ефекту потрібна цілеспрямована підготовка людей до життя й роботи

в інформаційному суспільстві, тому як одне з пріоритетних завдань називалася реалізація освітніх, навчальних і просвітницьких програм. Особливої уваги, на думку авторів доповіді, заслуговували і такі серйозні проблеми, як захист інтелектуальної власності та авторського права, приватного життя та персональних даних [22].

Таким чином, засади Європейської інформаційної політики ЄС концептуально сформульовано в доповіді комісії під головуванням М. Бангеманна (1994 р.), яка спрямована на координацію розрізаних національних політик і дій, які є необхідними для створення нових можливостей для європейських країн, нових робочих місць для громадян, нових товарів і послуг для споживачів, зокрема розвитку цифрових мереж інтегрованих послуг, широкосмугових ліній зв'язку, мобільної телефонії та супутникового зв'язку.

Нова економіка та Інтернет стоять на першому місці в програмі ЄС від часу Лісабонського саміту 2000 р. [303]. Тоді лідерами ЄС було позначено нову й досить амбіційну мету – перетворити Європу на регіон із конкурентоспроможною і такою, що динамічно розвивається, економікою знань (інформації). Для досягнення цієї мети Європейська Комісія розробила всеосяжну стратегію, відому як *план «Електронна Європа 2002»* (e-Europe 2002 Action Plan). Мета її полягає в необхідності збільшення підключення до Інтернету в Європі, відкриття всіх комунікаційних мереж для конкуренції та заохочення використання Інтернету, роблячи акцент на навчанні та захисті прав споживачів. Він є невід'ємною частиною Лісабонської стратегії побудови в Європейському Союзі найбільш динамічної економіки, заснованої на знаннях, до 2010 року. Заходи були згруповані відповідно до трьох основних завдань: 1) дешевший, швидший і безпечний Інтернет; 2) інвестування в людей і навички; 3) стимулювання використання Інтернету. План дій зазначає, що, незважаючи на лібералізацію телекомунікаційних послуг, досі мало конкуренції, ринок повільно працює у виробництві нових моделей, таких як тарифні з фіксованою ставкою або у вільному доступі.

Тому план дій передбачає встановлення більш низьких цін, щоб мати високошвидкісний доступ в Інтернет [166].

Для цього Електронна Європа 2002 рекомендує: прийняти п'ять директив для нової структури в галузі електронних комунікацій, які стосуються загальних рамок, доступу і приєднання, дозволів й ліцензування, універсального обслуговування та захисту даних; уведення більшої конкуренції в локальних мережах доступу. Роздільний місцевий цикл означає відкриття його для вільної конкуренції, з тим щоб забезпечити доступ з абонентських ліній у нових телекомунікаційних операторів і провайдерів послуг; поліпшити координацію в рамках політики Європейської частоти [166].

План дій розглядає збільшення ефективності використання електронних мереж науковими спільнотами Європи, для чого виділяються достатня кількість коштів для дослідження мереж за Програмою IST (Технології інформаційного суспільства – тематична програма 5-го Європейської Рамкової програми науково-технологічного розвитку та демонстрації (RTD), забезпечивши високошвидкісний доступ до мережі Інтернет в університетах; сприяти програмі World Technology (WWG), мета якої полягає у сприянні співробітництву між віддаленими географічно один від одного груп дослідників, що забезпечує їм можливість обмінюватися інформаційними даними [166].

Захищені мережі доступу, особливо з використанням смарт-карт, мають важливе значення для зміцнення довіри користувачів в електронному бізнесі. Для цього План дій спрямований на поліпшення загальної безпеки онлайн-транзакцій, зокрема шляхом підтримки галузі ІТ сертифікації безпеки шляхом координації зусиль на взаємне визнання; сприяння приватності технології та консолідації практики. Що стосується безпеки смарт-карт, План дій пропонує сектори та організації зі стандартизації, у співпраці з Європейською комісією, щоб забезпечити наявність ядра загальних специфікацій для смарт-карт сумісності та безпеки. План дій також пропонує

рентабельні рішення для смарт-карт розроблених для включення безпечних електронних транзакцій [166].

Молодь в цифрову епоху. План дій «Електронна Європа 2002» визнає, що помітним є прогрес, досягнутий у підключенні шкіл до мережі Інтернет, але закликає до того, що ще потрібно зробити в цій галузі, зокрема до заходів з підключення шкіл до дослідницьких мереж і забезпечення шкіл, викладачів і студентів зручним доступом до Інтернет і мультимедійних ресурсів; забезпечити доступність освітніх послуг та платформи електронного навчання для вчителів, учнів і батьків; готувати вчителів з використання цифрових технологій; адаптувати навчальні шкільні програми, щоб включити нові засоби навчання та використання інформаційних і комунікаційних технологій [166].

Робота в економіці, заснованій на знаннях. План дій підкреслює, що основна відповідальність за забезпечення зайнятості і пристосовності працівників у новій економіці, зокрема шляхом надання навичок та адаптації, лежить на державах-членах і соціальних партнерах. Тому він закликає до надання шансу працівникам стати грамотними в цифровій техніці засобами неперервної освіти; збільшити кількість ІТ-навчання та курсів; створити Європейський диплом для оформлення основних навичок у сфері ІТ; налаштувати точки доступу до Інтернету в громадських місцях і встановити телецентри в усіх громадах, забезпечуючи доступ до навчальної та електронної роботи [166].

Участь для всіх в економіці, заснованій на знаннях. Одним із пріоритетних напрямків Плану дій Електронна Європа +2002 є забезпечення широкого доступу до інформаційних технологій. Більш конкретна мета – збільшити участь в ІТ-сфері для людей з обмеженими, а також тих, хто не повною мірою отримує вигоду від інформаційного суспільства. Так, План рекомендує більш ефективну координацію на європейському рівні, щоб уникнути інфо-виключення; публікацію «дизайн для всіх» щодо стандартів для ІТ-продуктів з тим, щоб поліпшити можливості працевлаштування людей

з особливими потребами; прийняття ініціативи Web Accessibility (WAI) керівних принципів для загальнодоступних веб-сайтів [166].

Стимулювати використання Інтернету. Прискорення електронної комерції. Розвиток електронної комерції залежить від трьох чинників: створення внутрішнього ринку електронної комерції, підвищуючи довіру споживачів і приносячи значну частку державних закупівель у мережі. У цьому контексті План дій пропонує прийняти законодавство ЄС у галузі авторського права, маркетингу фінансових послуг, електронних грошей, юрисдикції та ПДВ за певні електронні послуги; підвищувати довіру споживачів в електронній комерції з розвитку альтернативних механізмів вирішення конфліктів і прийняття цільових марок і кодексів поведінки; упроваджувати більше спільного регулювання й саморегулювання; заохочувати малі й середні підприємства в переході на цифрові технології та поліпшенні їх правової визначеності, що зумовлюють електронні послуги; створення «EU» домену верхнього рівня імені [166].

Електронний доступ до державних послуг. Висновки Європейської Ради в Лісабоні закликають держави-члени забезпечити узагальнений електронний доступ до всіх основних державних послуг. План дій пропонує різні заходи в цьому напрямку, зокрема розвивати скоординований підхід до інформації державного сектору, заохочувати використання з відкритим вихідним кодом у державному секторі та спрощених адміністративних процедур онлайн для бізнесу [166].

Здоров'я-онлайн. Для того, щоб розвивати онлайн-послуги для здоров'я, План дій Електронна Європа 2002 рекомендує забезпечити, щоб постачальники медичних послуг мали відповідну інфраструктуру телематики до кінця 2002 року і створити набори критеріїв якості сайтів, пов'язаних зі здоров'ям, а також медичних технології та мережі оцінювання [166].

Цифровий контент для глобальних мереж. План дій закликає до зміцнення й оновлення ініціатив, які забезпечують підтримку галузей контенту в цифрову епоху. Тому пропонується, що програма (Електронний

контент) буде запущена для стимулювання розвитку та використання європейського цифрового контенту на глобальних мережах. Вона також припускає, що механізм координації створений для програм цифрування для всіх держав-членів [166].

Інтелектуальні транспортні системи. Для того, щоб вирішити проблеми заторів, безпеки і браку нових транспортних послуг, необхідно розвивати нові технологічні рішення і прискорити їх розгортання. Тому план дій закликає держави-члени і європейські інститути переконатися у створенні єдиної європейської системи; прийняти план розгортання інтелектуальних транспортних систем для автомобільного транспорту; прийняти рішення про подальший розвиток інфраструктури Galileo; прийняти директиву для європейських внутрішніх звітів та інформаційної системи перевезення вантажу; прийняти специфікації для бездротового зв'язку у високошвидкісних поїздах [21; 133; 166].

Таким чином, план «Електронна Європа 2002» має перетворити Європу на найбільш конкурентоспроможну й таку, що розвивається найбільш динамічно, економіку знань шляхом збільшення підключення до Інтернету на основі конкуренції (дешевше і швидше) і заохочування його використання (інвестування в навички людей). Зокрема впроваджується пріоритетне використання електронних мереж науковими спільнотами, здоров'я-онлайн, у підтримку галузей цифрового контенту, розроблення інтелектуальних транспортних систем.

Європейський Союз є одним із державних утворень, що найактивніше проводить політику розвитку ІКТ і, крім того, домогся тут помітних результатів. Концептуальне й адміністративне оформлення такої політики робить її інтегральною частиною стратегії ЄС з підвищення конкурентоспроможності європейської економіки й підвищення рівня життя [133].

Європейський вимір глобального інформаційного суспільства, втілений в *Окінавській Хартії Глобального Інформаційного суспільства* (Окінава –

2000), викладено у таких положеннях: 1) використання можливостей нових комунікаційних технологій; 2) подолання технологічного розриву між країнами Європи та ефективне співробітництво в галузі високих технологій і ринку; 3) сприяння участі у становленні інформаційного суспільства та нової економіки; 4) прогресивний розвиток.

Окінавська Хартія є закликом до ефективного міжнародного співробітництва – політичного, економічного, гуманітарного, культурного – для світового прогресу [25]. Тим самим ця Хартія в Європейському інформаційному просторі пропонує використання можливостей нових комунікаційних технологій, подолання технологічного розриву між країнами, сприяння у становленні інформаційного суспільства та нової економіки.

У цьому контексті Рада Європи визначили основні положення і принципи для побудови інформаційного суспільства в Європі: 1) створення об'єднаної системи комп'ютерних мереж для вільного обігу інформації; 2) стимулювання соціального та суспільного розвитку європейських країн; 3) упровадження концепції інформаційної економіки, розвиток глобального ринку інформаційних послуг та електронної торгівлі; 4) захист основних прав і свобод людини та засобів масової комунікації; 5) дослідження проблем негативного впливу нових інформаційних і комунікаційних технологій на соціальний захист і трудові права населення Європи; 6) дотримання культурної самобутності та ідентичності нації; 7) захист прав інформаційної інтелектуальної власності в європейському інформаційному просторі [25].

Тим самим інформаційна політика Ради Європи визначає основоположні засади щодо створення об'єднаної системи комп'ютерних мереж, упровадження концепції інформаційної економіки, розвитку глобального ринку інформаційних послуг та електронної торгівлі, дотримання культурної самобутності та ідентичності, захисту права інформаційної інтелектуальної власності.

Європейський Союз підтримує доктрину інформаційної економіки, упровадження нових технологій у традиційні сектори виробництва,

спрямовує розвиток «інтелектуальної торгівлі» для зростання економічної стабільності й конкурентоспроможності Європи на міжнародних ринках [25].

Одним із провідних засобів діяльності *Європейської Комісії у сфері інформаційного суспільства* є інформаційні кампанії – для висвітлення громадянам різних сфер діяльності Євросоюзу. Серед них: заходи інформаційного характеру, що передували введенню євро; форум «Майбутнє Європи» щодо інформування населення про розширення ЄС та обговорення проблем, пов'язаних з програмами створення національних електронних урядів [133].

Одною з основних організаційних форм координації наукових досліджень і розробки технологій у країнах Євросоюзу є так звані «рамкові програми». Країни ЄС створюють спільний фонд РП, визначають пріоритетні напрямки розвитку науки і фінансують багатобічні міжнародні проекти на конкурсній основі. У 8 рамкових програмах, які реалізуються дотепер, беруть участь три групи країн: країни-члени ЄС, країни асоційовані й неасоційовані. Країни з двох перших груп беруть участь у фінансуванні РП, однак асоційовані країни мають обмежені, порівняно з країнами-членами ЄС, права. Неасоційовані країни у свою чергу поділяються на дві підгрупи: індустриальні країни, вчені з яких не фінансуються Єврокомісією, і країни-партнери міжнародного співробітництва, вчені з яких фінансуються [133].

РП ЄС існують з 1984 року, причому перші 6 програм тривали по 5 років, а починаючи від 7-ї РП (2007-2013 рр.) тривалість РП збільшилася до 7 років. Також поступово збільшувався і бюджет РП: від 3,75 млрд. євро в 1-й РП до 53,22 млрд. євро в 7-й РП. Зараз реалізується 8-ма Рамкова програма Європейського Союзу «Обрій-2020», у якій на 2014 р. виділено 1,8 млрд. євро. РП постійно змінює ідеологію відповідно до загальних тенденцій розвитку науки і технологій, удосконалюючи при цьому систему управління. Основним робочим інструментом для координації участі в РП та інформаційного забезпечення на національному рівні є національні контактні точки у країнах, які співробітничать з ЄС, основним завданням яких є

поширення інформації про РП, а також надання всебічної (організаційної, інформаційної, консультаційної і т. ін.) допомоги в підготовці проектів національними науковими і науково-виробничими колективами, а також підприємствами малого і середнього бізнесу для участі в конкурсі [133].

Європейська модель інформаційної політики відрізняється поняттям «об'єднана Європа» та бере до уваги стратегію європейської інтеграції. Характерними її рисами є варіативність і політична спрямованість програм побудови інформаційного суспільства для різних країн, зумовлених новою європейською геополітикою, становленням інформаційної економіки, різними можливостями постіндустріального розвитку [133].

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та інформатизації суспільства в Європейському Союзі входить до кола його найважливіших пріоритетів і реалізується насамперед у межах політики у сфері інформаційного суспільства (Information society policy) та аудіовізуальної продукції і ЗМІ (Audiovisual and Media policy). Від початку другого десятиліття XXI ст. дано відлік новому етапу розвитку інформаційного суспільства в Європейському Союзі, пов'язаному з прийняттям документа «Стратегія «Європа 2020»» (Europe 2020 Strategy) – нової політичної стратегії розвитку Європейського Союзу до 2020 року, орієнтованої на підтримку зайнятості населення, підвищення продуктивності й соціального згуртування в Європі. Європейський Союз нині є прикладом для розгляду процесів формування та реалізації багаторівневої інформаційної політики та взаємоузгодження цих рівнів між собою. Європейська інтеграція є прикладом взаємного об'єднання зусиль і можливостей. Україні, яка підписала Угоду про асоціацію з ЄС, у процесі європейської інтеграції слід ретельно вивчити та запровадити досвід інформаційної політики ЄС [25].

Таким чином, провідними засобами діяльності Європейської Комісії у сфері інформаційного суспільства є інформаційні кампанії, зокрема: «Стратегія «Європа 2020» нової політичної стратегії розвитку Європейського Союзу до 2020 року; «Майбутнє Європи»; «Обрій 2020», що визначає

пріоритетні напрямки розвитку науки щодо фінансування багатобічних міжнародних проектів на конкурсній основі через Національні контактні точки.

Організація Північноатлантичного Блоку (НАТО) створена 1949 р., розташована у Брюсселі (Королівство Бельгія). НАТО є міждержавною організацією, у якій всі держави-члени повною мірою зберігають суверенність і незалежність. Вона виступає як інструмент гарантування безпеки, свободи та незалежності його членів, а також дійовий засіб сприяння розповсюдженню демократичних цінностей та виникненню європейських демократичних інститутів. 1997 р. між НАТО та Україною було підписано меморандум про домовленість з питань планування необхідних заходів на випадок надзвичайних ситуацій. Цього ж року в Києві було відкрито Центр інформації та документації Альянсу [25].

Інформаційна політика НАТО включає як гуманітарні, так і військові аспекти інформаційного співробітництва і забезпечує програми обміну інформацією, упровадження нових технологій в оборонну доктрину та політичне співробітництво, сприяє поширенню ідей толерантності й культури миру. У своїй діяльності Організація Північноатлантичного Договору використовує різноманітні системи управління інформаційними процесами: 1) політичні інформаційні системи здійснюють моніторинг зміни ситуацій, які мають вплив на регіональну та світову безпеку, відстежують перебіг конфліктів на всіх стадіях і дають рекомендації щодо розвитку ситуацій відповідно до певних дій; 2) економічні системи призначені для обробки даних про оборонні бюджети, визначення їх зв'язку з економікою та безпекою, автоматизують процеси планування та розподілення бюджетів, а також процеси переведення військового виробництва на випуск продукції цивільного призначення (конверсії); 3) військові інформаційні системи використовуються при вивченні реальних і потенційних загроз, пов'язаних із розповсюдженням зброї масового знищення, аналізу їх впливу на обороноздатність Альянсу та його членів, розробкою рекомендацій щодо

військових заходів, у яких може виникнути потреба; 4) наукові та екологічні системи інформаційного забезпечення відповідних програм організації з дослідження наукових проблем і проблем захисту довкілля; 5) інформаційні системи планування розподілу цивільних ресурсів на випадок надзвичайних ситуацій [25].

З погляду відкритості доступу до інформації НАТО, як і будь-яка подібна організація, має: системи найвищого ступеня таємності, призначені для забезпечення прийняття рішення на рівні Комітету оборонного планування, Військового комітету та Генерального секретаря, а також Північноатлантичної Ради; секретні системи Міжнародного військового штабу, які використовуються для координації дій регіональних верховних головнокомандувачів у зв'язку із системами Об'єднаних збройних сил; конфіденційні системи відділів політичного та економічного управління, планування та ядерного планування, що використовуються для інформаційного забезпечення щоденних операцій цих відділів; відкриті системи, метою створення яких є регулярне та постійне інформування широкої громадськості про діяльність організацій, зокрема засобами Інтернет [25].

Інформаційна політика Альянсу була розумно продумана, а тому ефективно реалізована в багатьох країнах ЄС. У середині 90-х, тобто саме тоді, коли вирішувалася доля так званої першої хвилі розширення на Схід шляхом приєднання Польщі, Угорщини та Чехії, НАТО уявлялася не тільки як військова організація, а і як політичний союз. Такий підхід формувався з багатьох факторів (деяка невизначеність щодо ролі НАТО після закінчення холодної війни, його позиції щодо міцних на той час пацифістських течій і прагнень його розпаду), однак дозволив прийняти нові держави, незважаючи з опір Росії [40].

НАТО акцентувала увагу на тому, щоб не зводити прагнення країн до членства в цій організації до питання загрози з боку так званого російського чинника, який з усією очевидністю був би значним спрощенням. Альянс

апелював до представників еліти країн, щоб не проводилася антагоністична політика щодо Росії, не руйнувалася ледь лише збудована після холодної війни система європейської безпеки. Організовувалися численні зустрічі, на яких обговорювалося це питання [40].

Найбільшу популярність здобули такі пропаговані формули: освіта «Nato-bis», «land lease» або повторюваний постулат «союзи». Численність цих пропозицій створила хаос у ЗМІ та суспільстві. Інформація – це не пропаганда. Це означало, що події та процеси, які стосувалися НАТО, були представлені в ЗМІ в такому ж стилі, як і всі інші, а не за якимось планом або за особливими правилами [40].

Інформаційні системи НАТО, розроблені для забезпечення невійськових аспектів діяльності організації, більш відкриті для дослідження. Яскравим прикладом може бути Система дослідження проблем очищення довкілля (ECHS) на основі технологій Інтернет, розроблена Комітетом з проблем сучасного суспільства НАТО (CCMS). Мета цієї програми – інформаційне забезпечення пілотних досліджень, що проводить Комітет у сфері охорони довкілля, зокрема вузькопрофесійною технічною інформацією, а також створення основи для обміну інформацією про стан довкілля, яка складає наднаціональний інтерес [25].

З 1993 р. НАТО почала використовувати Інтернет для надання інформації із загальних проблем регіональної та світової безпеки і щодо участі Альянсу в розв'язанні цих проблем. З цією метою було створено інтегровану базу даних НАТО (NIDS), яка дозволяє користуватися документами, публікаціями та дослідженнями НАТО в політичній, військовій, економічній, науковій та гуманітарній сферах, зокрема текстами комюніке, офіційних заяв, повідомлень для преси, програм, а також різноманітними інформаційно-довідковими матеріалами. Інтегрована база даних також містить деякі аналітичні матеріали, підготовлені для використання різними органами НАТО (наприклад, Штабом Верховного головнокомандувача Об'єднаними збройними силами НАТО в Європі).

Окрім того, через цю систему можна отримувати інформаційні, довідкові та аналітичні матеріали, які готують для широкої громадськості інші міждержавні інституції та неурядові організації (наприклад, ОБСЄ, Рада Європи, Північноатлантична асамблея тощо) [25].

Північноатлантичний блок через ЗМІ здійснює вплив не лише на країни-партнери, а й на світову громадську думку в цілому. Саме для виконання цих функцій і було створено Бюро НАТО з інформації та друку, Службу друку та ЗМК, Комітет НАТО у справах інформації та культурних зв'язків. За підтримання щоденних контактів із засобами масової інформації відповідає Служба друку та засобів масової інформації, якій доручено передавати журналістам офіційні заяви та повідомлення, організовувати інтерв'ю з Генеральним секретарем, відповідати на запити журналістів і забезпечувати відвідання НАТО представниками засобів масової інформації. Бюро інформації та друку НАТО надає необхідну допомогу неурядовим організаціям та інформаційним центрам у країнах-учасниках РПАС, зокрема в тому, що стосується програм відвідування НАТО, семінарів, конференцій та видавничої діяльності [25].

Таким чином, Організація Північноатлантичного Блоку (НАТО) як інструмент гарантування безпеки, свободи та незалежності його членів, а також дійовий засіб сприяння розповсюдженню демократичних цінностей та виникненню європейських демократичних інститутів розповсюджує свою інформаційну політику як на гуманітарні, так і на військові аспекти інформаційного співробітництва й забезпечує програми обміну інформацією, упровадження нових технологій в оборонну доктрину та політичне співробітництво, сприяє поширенню ідей толерантності і культури миру. У своїй діяльності НАТО використовує політичні, економічні, військові, наукові та екологічні системи управління інформаційними процесами.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі була заснована як політичний консультативний процес. Секретаріат ОБСЄ міститься у Відні (Австрія). До організації входять 53 країни з Європи, Центральної Азії та

Північної Америки. Україна стала членом ОБСЄ в січні 1992 р. ОБСЄ формує інформаційну концепцію в напрямку превентивної (попереджувальної) дипломатії, урегулювання конфліктів, забезпечення професійної інформаційної діяльності, незважаючи на кордони, охорони інформаційних прав етнічних спільнот і національних меншин. З січня 1995 року вона набула статусу міжнародної організації. До компетенції ОБСЄ входить проведення самітів, форумів, нарад, політичних консультацій з питань безпеки та співробітництва в Європі, взаємовідносин у різних сферах між ОБСЄ, НАТО, ЄС, СНД, з питань прав людини і демократії [25; 142].

Зокрема метою діяльності організації є: покращення розповсюдження і доступу до усної, друкованої, кіно-, радіо- і телевізійної інформації та розширення інформаційного обміну; заохочення співробітництва в галузі інформації на базі коротко- та довгострокових угод; покращення умов здійснення журналістської діяльності на території інших держав-учасниць [25; 142].

Тим самим Організація з безпеки і співробітництва у Європі як політичний консультативний орган превентивної (попереджувальної) дипломатії забезпечує врегулювання конфліктів, професійної інформаційної діяльності, охорони інформаційних прав шляхом розповсюдження та забезпечення доступу до усної, друкованої, кіно-, радіо- і телевізійної інформації, розширення інформаційного обміну та покращення умов здійснення журналістської діяльності.

Центральноєвропейська Ініціатива (ЦЄІ) є регіональним угрупованням країн Центральної та Східної Європи, діяльність якої має на меті налагодження багатостороннього співробітництва в політичній, соціально-економічній, науковій та культурній сферах і сприяння на цій основі зміцненню стабільності й безпеки в регіоні. До її складу входить 18 країн – Албанія, Австрія, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Чеська Республіка, Угорщина, Італія, Македонія, Молдова, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Чорногорія та Україна. У листопаді 1989 р. у

м. Будапешті Італією, Австрією, Угорщиною та Югославією було створено угруповання під назвою «Квадрогонале» з метою зокрема забезпечення підготовки Угорщини та Югославії до їхнього майбутнього членства в Європейському Союзі. Поступово розширюючись, 1992 року угруповання змінило назву на Центральноєвропейська Ініціатива. Виконавчий секретаріат ЦЄІ розташований у м. Трієсті (Італія). Структурно діяльність ЦЄІ здійснюється на трьох рівнях – глав урядів, міністрів закордонних справ, а також національних координаторів країн-членів Ініціативи [143].

Інформаційна політика Центральноєвропейської Ініціативи (ЦЄІ) спрямована на інтеграцію країн-учасниць до проектів і програм ЄС, РЄ, ОБСЄ для забезпечення регіонального й субрегіонального співробітництва, для створення і функціонування інформаційно-документаційного центру оперативного обміну інформацією, для реалізації програми ЦЄІ-2010 спільно з ЄС з метою зростання економічної стабільності за рахунок інформаційного сектора і включення країн-членів ЦЄІ в міжнародну торгівлю та світове господарство [25].

ЦЄІ шукає можливості відігравати більш помітну роль як регіональна міжнародна організація, одним з пріоритетних напрямків діяльності якої є всебічне сприяння вступу її країн-членів до Євросоюзу. ЦЄІ активно співпрацює з іншими європейськими регіональними організаціями, такими як Адріатично-Іонічна Ініціатива, Рада регіонального співробітництва, ОЧЕС, Рада держав Балтійського моря тощо. У реалізації своїх цілей ЦЄІ спирається на підтримку парламентарів і бізнесових кіл країн-членів через спеціально утворені структури. Це відповідно Парламентський вимір ЦЄІ та Ініціатива Центральноєвропейських торгівельних палат. Зазначені структури не входять безпосередньо до ЦЄІ і діють незалежно, здійснюючи загальну координацію через Секретаріат ЦЄІ [143].

Україна почала розвивати контакти з ЦЄІ з 1992 р. шляхом участі в діяльності кількох робочих груп Ініціативи. У березні 1994 р. наша держава отримала статус члена Асоційованої Ради ЦЄІ, а 31 травня 1996 р. набула

статусу повноправного члена. Україна розглядає ЦЄІ як важливий механізм інтеграції до європейського економічного та політичного простору, а також зміцнення стабільності в регіоні та подальшого розвитку всебічних відносин між країнами-членами Ініціативи. Фахівці України беруть участь у діяльності чинних у рамках ЦЄІ експертних мереж за такими напрямками, як транскордонне співробітництво, транспорт, енергетика, наука і технології. На постійній основі здійснюється робота, спрямована на активізацію участі підприємств та організацій України в реалізації проектів співробітництва в рамках Ініціативи [143].

Україна входить до Центральноєвропейської ініціативи з 1996 року і розглядає свою участь в цій організації як один із напрямків реалізації зовнішньополітичного курсу держави і концепції стратегічного партнерства – інтеграції до європейських та євроатлантичних структур. Діяльність у рамках ЦЄІ створює для України можливості підготовки до набуття повноправного членства в ЄС, практичного оволодіння методами спільного напрацювання політичних рішень, співробітництва у сфері розвитку телекомунікацій, науки і нових технологій, засобів масової комунікації. Україна – член робочих груп ЦЄІ з науки і технологій, міжнародних інформаційних обмінів, розбудови транспортних оптоволоконних магістралей, які реалізують план дій ЦЄІ до 2010 року та програми і проекти пріоритетного значення [25].

Таким чином, Центральноєвропейська ініціатива як регіональне угруповання країн Центральної та Східної Європи здійснює співробітництво в політичній, соціально-економічній, науковій та культурній сферах, забезпечує регіональне і субрегіональне співробітництво, для створення й функціонування інформаційно-документаційного центру оперативного обміну інформацією з метою зростання економічної стабільності за рахунок інформаційного сектору.

Отже, вищевикладене дає можливість сформулювати висновки щодо адміністративно-правових аспектів передового європейського досвіду у сфері інформаційного суспільства:

1) формування інформаційного простору в Україні здійснюється на основі концепції єдиної інформаційної політики Євросоюзу, яка реалізується через стратегії, програми і проекти міжурядових регіональних організацій, таких як Рада Європи, Європейській Союз, Організація з безпеки і співробітництва у Європі, Центральноєвропейська Ініціатива, Організація Північноатлантичного співробітництва;

2) засади Європейської інформаційної політики ЄС концептуально сформульовані в доповіді комісії під головуванням М. Бангеманна (1994 р.), яка спрямована на координацію розрізнених національних політик і дій, які є необхідними для створення нових можливостей для європейських країн, нових робочих місць для громадян, нових товарів і послуг для споживачів, зокрема розвитку цифрових мереж інтегрованих послуг, широкосмугових ліній зв'язку, мобільної телефонії та супутникового зв'язку;

3) телекомунікаційна політика ЄС ґрунтується на заходах щодо зближення законодавчих, підзаконних та адміністративних норм держав-членів, спрямованих на запровадження функціонування внутрішнього ринку, забезпечення конкуренції щодо вжиття заходів для полегшення особам започаткування та ведення самостійної підприємницької діяльності;

4) відповідно до Договору, з метою підтримки технологічного розвитку інформаційних і комунікаційних технологій зміцнюються наукові підвалини промисловості та підтримується її конкурентоспроможність шляхом сприяння висококваліфікованої наукової та технічної дослідницької діяльності підприємств (зокрема малих і середніх), дослідницьких центрів та університетів (ст. 164);

5) ЄС підтримує конкурентоспроможність інформаційного сектору шляхом відкритого конкурентоспроможного ринку, заснування та розвитку підприємств (зокрема малих і середніх), заохочення ефективного використання промислового потенціалу інноваційних досліджень і технічного розвитку. З цією метою мають розвиватися транс'європейські мережі, зокрема шляхом упровадження єдиних технічних стандартів;

б) одним із вагомих чинників розвитку інформаційної політики ЄС є програма PRINCE «Пріоритетні інформаційні акції для європейського громадянина» (1995 р.): «Євро – валюта для Європи»; «Громадяни в першу чергу», що призначено для підвищення обізнаності та надання інформації щодо можливостей для фізичних осіб у рамках єдиного ринку; «Будівництво Європи разом»;

б) план «Електронна Європа 2002» має перетворити Європу на найбільш конкурентоспроможну і таку, що розвивається найбільш динамічно, економіку знань шляхом збільшення підключення до Інтернету на основі конкуренції (дешевше і швидше) і заохочування до його використання (інвестування в навички людей). Зокрема щодо впровадження пріоритетного використання електронних мереж науковими спільнотами, здоров'я-онлайн, підтримки галузей цифрового контенту, розробки інтелектуальних транспортних систем;

7) Окінавська Хартія Глобального Інформаційного суспільства (Окінава – 2000) на Європейському інформаційному просторі пропонує використання можливостей нових комунікаційних технологій, подолання технологічного розриву між країнами, сприяння у становленні інформаційного суспільства та нової економіки;

8) інформаційна політика Ради Європи визначає основоположні засади щодо створення об'єднаної системи комп'ютерних мереж, упровадження концепції інформаційної економіки, розвитку глобального ринку інформаційних послуг та електронної торгівлі, дотримання культурної самобутності та ідентичності, захисту права інформаційної інтелектуальної власності;

9) провідними засобами діяльності Європейської Комісії у сфері інформаційного суспільства є інформаційні кампанії, зокрема: «Стратегія «Європа 2020» нової політичної стратегії розвитку Європейського Союзу до 2020 року; «Майбутнє Європи»; «Обрій 2020», що визначають пріоритетні

напрямки розвитку науки щодо фінансування багатобічних міжнародних проектів на конкурсній основі через національні контактні точки;

10) Організація Північноатлантичного Блоку (НАТО) як інструмент гарантування безпеки, свободи та незалежності його членів, а також дійовий засіб сприяння розповсюдженню демократичних цінностей та виникненню європейських демократичних інститутів розповсюджує свою інформаційну політику як на гуманітарні, так і на військові аспекти інформаційного співробітництва і забезпечує програми обміну інформацією, упровадження нових технологій в оборонну доктрину та політичне співробітництво, сприяє поширенню ідей толерантності і культури миру. У своїй діяльності НАТО використовує політичні, економічні, військові наукові та екологічні системи управління інформаційними процесами;

11) Організація з безпеки і співробітництва в Європі як політичний консультативний орган превентивної (попереджувальної) дипломатії забезпечує врегулювання конфліктів, професійної інформаційної діяльності, охорони інформаційних прав шляхом розповсюдження та забезпечення доступу до усної, друкованої, кіно-, радіо- і телевізійної інформації, розширення інформаційного обміну та покращення умов здійснення журналістської діяльності;

9) Центральноєвропейська ініціатива як регіональне угруповання країн Центральної та Східної Європи здійснює співробітництво в політичній, соціально-економічній, науковій та культурній сферах, забезпечує регіональне й субрегіональне співробітництво для створення і функціонування інформаційно-документаційного центру оперативного обміну інформацією з метою зростання економічної стабільності за рахунок інформаційного сектору.

Отже, адміністративно-правові аспекти передового європейський досвіду у сфері інформаційного суспільства полягають у тому, що воно базується на концепції інформаційної економіки, розвитку глобального ринку інформаційних послуг та електронної торгівлі, дотримання культурної

самобутності та ідентичності, захисту права інформаційної інтелектуальної власності, шляхом розвитку цифрових мереж інтегрованих послуг, широкосмугових ліній зв'язку, мобільної телефонії, супутникового зв'язку, проведення інформаційних кампаній на засадах відкритої конкуренції, яка призводить до здешевлення інформаційних послуг і подолання технологічного розриву між країнами.

3.2 Напрямки вдосконалення законодавства у сфері інформаційного суспільства в Україні

Україна має власну історію розвитку базових засад інформаційного суспільства: діяльність всесвітньо відомої школи кібернетики; формування на початку 90-х років минулого століття концепції та програми інформатизації; створення різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) і загальнодержавних інформаційно-аналітичних систем різного рівня та призначення. За цей час сформовано певні правові засади побудови інформаційного суспільства: прийнято низку нормативно-правових актів, які зокрема регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, упровадження електронного документообігу, захисту інформації. Україна готує і має значну кількість висококваліфікованих фахівців з ІКТ, математики, кібернетики; у країні постійно зростає та поновлюється парк комп'ютерної техніки, сучасних систем і засобів телекомунікації, зв'язку; високим є ступінь інформатизації банківської сфери [36].

Одним із головних пріоритетів України є *прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб отримати можливість повною мірою реалізувати*

свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя [36].

Законом України від 9 січня 2007 р. № 537-V було затверджено Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки, що не втратили своєї актуальності й в умовах сьогодення. Оскільки ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно зі світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України, оскільки: відсутня координація зусиль державного і приватного секторів економіки з метою ефективного використання наявних ресурсів; ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, упровадження ІКТ у соціально-економічну сферу, зокрема в сільське господарство, є низькою; наявне відставання у впровадженні технологій електронного бізнесу, електронних бірж та аукціонів, електронних депозитаріїв, у використанні безготівкових розрахунків за товари і послуги тощо; рівень інформатизації окремих галузей економіки, деяких регіонів держави є низьким; розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери – недостатнім; створення інфраструктури для надання органами державної влади та місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет відбувається повільно; рівень комп'ютерної та інформаційної грамотності населення є недостатнім, упровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних ІКТ – повільним; рівень інформаційної представленості України в інтернет-просторі є низьким, а присутність україномовних інформаційних ресурсів – недостатньою; рівень державної підтримки виробництва засобів інформатизації, програмних засобів і впровадження ІКТ є недостатнім, що не забезпечує всіх потреб економіки й суспільного життя; спостерігаються нерівномірність забезпечення можливості доступу населення до комп'ютерних і телекомунікаційних засобів, поглиблення «інформаційної нерівності» між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення; не

вирішуються в повному обсязі питання захисту авторських прав на комп'ютерні програми, відсутні системні державні рішення, спрямовані на створення національних інноваційних структур (центрів, технополісів і технопарків) із розробки конкурентоспроможного програмного забезпечення [36].

Водночас склалися такі передумови, які вимагають прискореного розвитку інформаційного суспільства в Україні. Насамперед це пов'язано з соціально-економічною нерівністю, яка виникає між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, унаслідок суттєвої різниці в темпах зростання обсягів та номенклатури товарів і послуг, які виробляються та надаються за допомогою ІКТ. Така нерівність негативно впливає на конкурентоспроможність країн і життєвий рівень людей [36].

Виходячи з такого стану речей, аналізований Закон визначив, що основним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних ІКТ в отриманні можливостей створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, повною мірою реалізуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя і сприяючи сталому розвитку країни на основі цілей і принципів, проголошених Організацією Об'єднаних Націй, Декларацією принципів та Планом дій, напрацьованих на всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 року; Туніс, листопад 2005 року) [36].

При цьому основними стратегічними цілями розвитку інформаційного суспільства в Україні визначені такі: прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя, зокрема в економіку України і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування; забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої

особистості; розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція зі світовою інфраструктурою; державна підтримка нових «електронних» секторів економіки (торгівлі, надання фінансових і банківських послуг тощо); створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля; збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування; державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації; використання ІКТ для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами; досягнення ефективної участі всіх регіонів у процесах становлення інформаційного суспільства шляхом децентралізації та підтримки регіональних і місцевих ініціатив; захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів і мінімізації ризику «інформаційної нерівності»; удосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин; покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ [36].

Відзначаючи позитивні чинники аналізованого Закону, необхідно зазначити, що більшість його положень залишилися нереалізованими тією чи іншою мірою, а деякі – взагалі. Тим самим законодавство у цій сфері вимагає подальшого розвитку шляхом прийняття нового Закону України «Про забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні».

В умовах сьогодення зазначені прогалини в законодавстві намагаються усунути за рахунок змін і доповнень до чинних законів. Так, відповідно до проекту Закону України від 2 лютого 2015 р. № 1908 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту прав громадян на безпечний інформаційний простір» пропонується, що з метою захисту інформаційної безпеки спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері

забезпечення інформаційного суверенітету України має право своїм рішенням вводити обмеження щодо осіб, діяльність яких загрожує національним інтересам, територіальній цілісності та безпеці України. З моменту прийняття рішення про введення обмежень трансляція, ретрансляція, будь-яке інше публічне сповіщення аудіовізуальних творів за участю осіб, щодо яких введено такі обмеження, забороняється. Спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України щомісячно розміщує інформацію щодо осіб, стосовно яких введено обмеження, на своєму сайті й у офіційних виданнях Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Національна рада може застосовувати до телерадіоорганізацій та провайдерів програмної послуги такі санкції: оголошення попередження; стягнення штрафу; подання до суду справи про анулювання ліцензії [122].

Незважаючи на наміри суб'єкта законодавчої ініціативи народного депутата України Б. Берези боротися з ідеологією «Рузького миру» негативними засобами, на наш погляд, прийняття такого акта є недоречним, адже найкращою протидією «Рузькому миру» є успіхи в енергетичній, економічній, соціальній реформах чинної влади, зокрема й у сфері інформаційного суспільства.

Позитивні заходи щодо захисту вітчизняного простору передбачено в Постанові Верховної Ради України від 9 жовтня 2015 р. № 3302 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України та підтримки національного культурного продукту». Згідно з нею пропонується:

- 1) звільнити від ПДВ операції зі створення, постачання, просування, реставрації та розповсюдження національного культурного продукту;
- 2) розробити й подати до Верховної Ради України проект Закону України «Про національний культурний продукт» [99].

Ми підтримуємо автора законодавчої ініціативи народного депутата України Д. Тимчука щодо підтримки національного культурного продукту у сфері інформаційного суспільства шляхом внесення змін і доповнень до

Податкового кодексу стосовно звільнення від ПДВ операцій зі створення, постачання, просування, реставрації та розповсюдження національного культурного продукту і розробити й подати до Верховної Ради України проект Закону України «Про національний культурний продукт».

Згідно з Постановою Верховної Ради України від 24 лютого 2015 р. № 2227 «Про проведення парламентських слухань на тему: «Стратегія культурно-інформаційного розвитку держави: міжрегіональний діалог» Кабінет Міністрів України підготував і подав до Верховної Ради необхідні інформаційно-аналітичні та довідкові матеріали щодо тематики парламентських слухань і конкретні пропозиції до проекту їх рекомендацій, а також визначити доповідачів із зазначеного питання. Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності постановлено забезпечити підготовку та проведення парламентських слухань і внести пропозиції щодо їх рекомендацій; запросити для участі в парламентських слуханнях представників органів державної влади, місцевого самоврядування, релігійних конфесій, політичних партій, інших об'єднань громадян, наукових установ, представників громадськості; Національній телекомпанії України та Національній радіокомпанії України за участю Інформаційного управління Апарату Верховної Ради України забезпечити в установленому порядку трансляцію парламентських слухань на Першому загальнонаціональному каналі Національної телекомпанії України та Першому загальнонаціональному каналі Національної радіокомпанії України; Управлінню комп'ютеризованих систем, Інформаційному управлінню Апарату Верховної Ради України та Дирекції телерадіопрограм Верховної Ради України забезпечити аудіо- та відеотрансляцію парламентських слухань у мережі Інтернет [98].

Дуже важливою для українського народу в умовах російсько-терористичної агресії є *інформаційна безпека*. Міністерством інформаційної політики України розроблено проект концепції інформаційної безпеки України, яка спрямована на створення передумов для розвитку такого

потенціалу інформаційної сфери України, за якого забезпечується її випереджальний розвиток, а зовнішні негативні впливи не створюють реальних небезпек національній інформаційній безпеці держави. Ключове завдання системи інформаційної безпеки – забезпечити сталість такого розвитку, не припускаючи негативних впливів з боку сторонніх суб'єктів. Реалізація на практиці такого підходу до інформаційної безпеки держави може здійснюватися виключно за участі всіх внутрішніх суб'єктів інформаційних відносин та за умов ефективної взаємодії держави з громадянським суспільством, приватним сектором та окремими громадянами в інтересах ефективного розвитку інформаційної сфери і спільного захисту такого розвитку від зовнішніх загроз [124].

На думку К. Найман-Меткалф, концепція інформаційної безпеки України спрямована на створення передумов для розвитку такого потенціалу інформаційної сфери України, який забезпечує її розвиток та дозволяє уникати зовнішніх негативних впливів з метою попередження пропаганди, спрямованої проти країни з-за кордону. Дослідниця вважає, що свобода слова не є абсолютним правом (ми з цим не згодні), однак обмеження мають застосовуватися обережно з огляду на важливість права: не лише як основного права, але й як передумови для використання інших прав людини та основоположних свобод. Необхідно враховувати пропорційність і необхідність застосування обмежень свободи слова [115].

Відповідно до концепції інформаційної безпеки України визначено механізми її реалізації, що має реалізуватися через сукупність нормативно-правових актів, відповідальність за розробку і виконання яких несуть суб'єкти забезпечення сталого інформаційного розвитку та інформаційної безпеки. При цьому спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері реалізації державної інформаційної політики вживає заходів щодо забезпечення цілісності та узгодженості політики у сфері інформаційної безпеки та захисту інформаційного суверенітету України [124].

При цьому К. Найман-Меткалф, здійснюючи постатейний аналіз та пояснюючи моменти, які викликають занепокоєння, надає відповідні рекомендації: не рекомендується боротися з пропагандою шляхом запровадження нових правових норм. Це може виявитись неефективним, навіть контрпродуктивним, кроком і загрожувати свободі слова та свободі засобів масової інформації; концепція містить багато нечітко сформульованих положень, які потенційно можуть обмежувати свободу слова; необхідно надавати перевагу ефективному застосуванню чинних норм, які гарантують свободу слова та встановлюють законні обмеження (тобто пропорційні та необхідні); правовий характер концепції необхідно роз'яснити таким чином, щоб її статус стосовно законів, актів регуляторних органів і політик був чітко визначеним. Якщо Концепція має нижчий статус, ніж закони, тоді її положення не можуть змінювати зміст законів. Це має бути чітко та однозначно визначено; концепція не має містити жодних положень, які б припускали, що держава буде брати участь у створенні медійного контенту або надмірно впливати на нього шляхом регулювання діяльності ЗМІ; концепція не має містити жодних положень, які б припускали, що в балансі між свободою вираження поглядів та можливими приводами для її обмеження останні мають більшу вагу; положення про заборону критикувати владу або подібні положення мають бути видалені з тексту; функції та повноваження Ради національної безпеки і оборони України є занадто широкими, що може перешкоджати іншим органам у сфері медіа (наприклад, незалежному регулятору) виконувати свої функції [115].

На наш погляд, в умовах російсько-терористичної агресії Україні потрібна концепція інформаційної безпеки, метою якої є протидія агресії «Руського миру». При цьому її ієрархічний правовий статус не має бути на рівні закону, достатньо затвердження його Кабінетом Міністрів України та використання в ньому виключно позитивних норм.

У цьому аспекті вважаємо, що Міністерство інформаційної політики України має більш активно займатися різноманітними інформаційними

компаніями, наприклад: «Українська двомовність», в якій пропагувати широкий вжиток англійської мови громадянами України у всіх сферах суспільного життя; «ІТ-технологічний парк», в якій пропонувати громадянам України об'єднуватися і створювати ІТ-технологічні парки.

Український народ живе в умовах глобалізованого суспільства, яке є як наслідком, так і основою інформаційного суспільства. Проте в такому суспільстві фізичним і юридичним особам неможливо існувати без англійської мови. Не випадково Президент України Указом від 16 листопада 2015 р. № 641 оголосив 2016 рік «Роком англійської мови в Україні». Зазначене обґрунтовується тим, що англійська мова як мова міжнародного спілкування забезпечує доступ громадян до світових економічних, соціальних, освітніх і культурних можливостей, які відкриває знання та використання англійської мови, забезпечення інтеграції України до європейського політичного, економічного й науково-освітнього простору, на підтримку програми Go Global, яка визначає вивчення англійської мови одним із пріоритетів стратегії розвитку [152].

При цьому Президент України вимагає від Кабінету Міністрів розробити і затвердити комплекс заходів на 2016 та наступні роки, спрямованих на активізацію вивчення громадянами англійської мови з метою створення для них можливостей її використання у сферах освіти, науки, культури, економіки та інших сферах, передбачивши здійснення в установленому порядку заходів, зокрема щодо: організації на базі вищих навчальних закладів курсів із вивчення англійської мови студентами, аспірантами, докторантами, педагогічними і науково-педагогічними працівниками, іншими громадянами; сприяння розширенню в установленому порядку викладання здобувачам вищої освіти навчальних дисциплін англійською мовою; запровадження вивчення англійської мови як другої іноземної в загальноосвітніх навчальних закладах, у яких вона не вивчається; розширення мережі гуртків з вивчення англійської мови в позашкільних навчальних закладах, а також практики її застосування в роботі з

вихованцями, учнями і слухачами за різними напрямками позашкільної освіти; проведення фахових конкурсів, олімпіад та інших змагань з англійської мови серед педагогічних, науково-педагогічних працівників, учнів і студентів; розвитку взаємного обміну учнями, студентами між навчальними закладами України та держав, у яких англійська мова є основною мовою спілкування; активізації участі загальноосвітніх навчальних закладів України в навчальній програмі Європейського Союзу «E-Twinning Plus»; розширення мережі літніх мовних таборів з метою вивчення іноземних мов в Україні; започаткування проекту підвищення фахової кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників з англійської мови; розвитку міжнародного співробітництва щодо залучення до викладання англійської мови іноземних фахівців, які є її носіями, зокрема волонтерів, спрощення порядку в'їзду в Україну та перебування в Україні таких фахівців; удосконалення законодавства України у сфері освіти і науки щодо визначення переліку посад педагогічних, наукових та науково-педагогічних працівників у вищих навчальних закладах і наукових установах, кваліфікаційною вимогою для зайняття яких є володіння англійською мовою, а також запровадження вимоги щодо англомовної компетентності для присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань; запровадження поетапної сертифікації вчителів іноземних мов загальноосвітніх навчальних закладів з метою визначення згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти рівня володіння ними відповідною мовою та диференціації оплати праці залежно від фахового рівня володіння мовою; запровадження освітніх теле- та радіопрограм із вивчення англійської мови для різних категорій населення, проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо важливості вивчення англійської мови, ознайомлення з можливостями її використання; поширення практики демонстрування фільмів англійською мовою з субтитруванням державною мовою; проведення оцінювання рівня володіння державними службовцями англійською мовою та організації мовних курсів для її вивчення, запровадження в установленому порядку кваліфікаційних

вимог щодо володіння англійською мовою для відповідних посад державної служби; включення вивчення англійської мови до програм підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування; активізації ведення англійської версії офіційних веб-сайтів органів державної влади [152].

У цьому аспекті вагомим практичним напрямком розвитку інформаційного суспільства є *запровадження англійського режиму на українських телеканалах* (наприклад, телеканал 1+1, починаючи з 24 жовтня 2015 р., розпочав транслювати англійські серіали з українськими субтитрами. Цей проект спрямований на вивчення англійської мови, «The last man on Earth» у цьому плані є оптимальним рішенням, оскільки в початкових епізодах у ньому використовується мінімальна кількість діалогів, відповідно глядач буде поступово звикати до засвоєння інформації іноземною мовою). Такий спосіб перегляду серіалів є звичайною практикою в багатьох європейських країнах і демонструє свою ефективність. Це сприяє не лише розширенню словникового запасу, але й розумінню гумору носіїв мови, а також особливостей іншої культури [120]. Зазначений захід є дуже важливим для розвитку інформаційного суспільства, і його підтримали інші вітчизняні телеканали.

Що стосується зовнішнього інформаційного простору, то з метою його опанування 8 грудня 2015 р. Верховна Рада України прийняла у другому читанні і в цілому проект Закону від 13 липня 2015 р. № 2334а «Про систему іномовлення України». Він прийнятий з метою задоволення інформаційних потреб іноземної аудиторії, зокрема зарубіжних українців, захисту національних інтересів за межами України, формування та підтримання позитивного іміджу України у світі шляхом оперативного, об'єктивного інформування про події в Україні, офіційної внутрішньої та зовнішньої політики та позиції держави, діяльності державних органів. Утворюється державне підприємство «Іномовна телерадіокомпанія України «Ukraine Tomorrow» (ІНТУ) за рішенням Кабінету Міністрів України. ІНТУ

утворюється у формі державного підприємства на базі державної телерадіокомпанії «Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення» та товариства з обмеженою відповідальністю «Банківське телебачення» і підпорядковується центральному органу виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України. ІНТУ визначає свою структуру, формує принципи кадрової політики, визначає програмну концепцію, порядок взаємовідносин з партнерами на підставі Статуту. ІНТУ є об'єктом загальнодержавного значення: відчуження, передання (крім короткострокової оренди), приватизація нерухомого майна, об'єктів незавершеного будівництва і земельних ділянок, на яких вони розташовані, забороняються [120].

На нашу думку, необхідність *англізації всього вітчизняного суспільства* є першочерговим завданням публічної адміністрації та всього українського суспільства. Без цього годі говорити про будь-які інші напрямки розвитку інформаційного суспільства в Україні. До того часу, поки більшість населення України не буде розуміти і говорити англійською мовою та документообіг у вітчизняних юридичних особах не буде паралельно здійснюватися цією мовою, вітчизняне суспільство не стане інформаційним.

Таким чином, оголошення Президентом України Року англійської мови в Україні є нагальним і першочерговим щодо розвитку інформаційного суспільства. Однак зазначені заходи мають бути підтверджені санкціями адміністративно-правових норм – шляхом запровадження адміністративної відповідальності при прийомі на публічну службу осіб, які не володіють на достатньому рівні англійською мовою.

Непересічною подією у сфері вітчизняного інформаційного суспільства має стати *введення для громадян України безвізового режиму*. Для цього Україні слід виконати всі численні вимоги ЄС, зокрема забезпечити розгляд та прийняття проектів законів України: про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» (реєстр. № 2492); про внесення

змін до законів України «Про Національне антикорупційне бюро України» і «Про запобігання корупції» (реєстр. № 2494); про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо фінансування діяльності політичних партій (реєстр. № 2563); про внесення зміни до статті 87 Бюджетного кодексу України (реєстр. № 2564); про органи внутрішніх справ (реєстр. № 2561); про внесення змін до Кодексу законів про працю України.

Президентові України потрібно внести на розгляд Верховної Ради проект Закону України про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини. Кабінету Міністрів України слід внести на розгляд Верховної Ради такі законопроекти: про приєднання України до Розширеної часткової угоди Ради Європи про створення Групи зі співробітництва в боротьбі проти зловживання наркотиками та їх незаконного обігу (Група Помпиду); про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України щодо невідкладного розгляду судами позовів про затримання нелегальних мігрантів з метою ідентифікації, прийняття якого дозволить вирішити питання розміщення затриманих нелегальних мігрантів до пунктів тимчасового перебування іноземців; про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень міграційного законодавства (статті 203-206-1); про зовнішню трудову міграцію; про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо поширення інституту спеціальної конфіскації на злочини з фінансування тероризму та відмивання коштів, а також за вчинення інших злочинів, що передують легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; посилення відповідальності за вчинення злочинів у сфері господарської діяльності, що передують легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (зокрема за незаконне використання інсайдерської інформації, маніпулювання на фондовому ринку); про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших актів законодавства щодо розподілу повноважень у сфері досудового розслідування злочинів; про порядок перетину

адміністративного кордону з Автономною Республікою Крим та лінії розмежування з територією проведення антитерористичної операції.

Також потрібно *інтегрувати бази даних Державної міграційної служби України та Єдиного державного демографічного реєстру*, забезпечивши автоматичний зв'язок з відповідною базою даних для перевірки інформації щодо можливого притягнення заявника до кримінальної відповідальності. Вжити заходів з метою запобігання зловживанню фізичними особами правом на зміну імені. Забезпечити прикордонні контрольно-пропускні пункти обладнанням для проведення контролю другої лінії з використанням відбитків пальців. Забезпечити доступ до баз даних Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу – на пунктах пропуску через кордон. Вжити заходів щодо підвищення ефективності прикордонного контролю шляхом здійснення спільного патрулювання з метою прикордонного нагляду, а також шляхом розвитку співробітництва у здійсненні перевірок на кордоні в пунктах пропуску через спільний із сусідніми державами кордон. Забезпечити реалізацію Концепції інтегрованого управління кордонами та плану заходів щодо реалізації Концепції інтегрованого управління кордонами, зокрема поліпшити міжвідомче співробітництво, обмін даними між правоохоронними органами, а також упровадити загальнодержавну методологію аналізу ризиків. Посилити функціональні можливості Державної міграційної служби України у сфері виявлення та протидії нелегальній міграції. Створити «контактний аналітичний центр» і базу даних для моніторингу міграційних процесів. Створити базу даних «підсистеми іноземців «біженець» та підвищити ефективність використання інформації про країну походження. Забезпечити необхідне фінансування для постійного поліпшення пунктів тимчасового розміщення людей, які шукають міжнародного захисту, та осіб, які користуються міжнародним захистом, ввести в експлуатацію пункт тимчасового розміщення біженців у м. Яготині (Київська область). Забезпечити ефективність захисту осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, відповідно до міжнародних стандартів. Підвищити

ефективність виявлення жертв торгівлі людьми, зокрема іноземців та осіб без громадянства. Продовжити підготовку фахівців, які залучені до реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, проведення інформаційних кампаній, спрямованих на інформування населення щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та можливостей отримання допомоги від державних структур та міжнародних і громадських організацій. Прискорити реалізацію заходів зі створення Національного антикорупційного бюро та Національного агентства з питань запобігання корупції. Схвалити план заходів з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року. Продовжити роботу з укладення Угоди між Україною та Європолом про оперативне співробітництво. Вжити заходів щодо інтеграції чинних інформаційних систем правоохоронних органів України. Вжити заходів, щоб статус хворого на ВІЛ/СНІД не був підставою для відмови під час розгляду заяви про отримання дозволу на імміграцію. Посилити інформаційні кампанії щодо підвищення обізнаності населення у сфері прав людини, захисту персональних даних та боротьби з дискримінацією. Налагодити активну співпрацю Міністерства внутрішніх справ України, Державної міграційної служби України з профільними відомствами держав – членів ЄС. Прискорити виконання інших рекомендацій, висловлених в останньому звіті Європейської Комісії, зокрема у таких сферах, як безпека документів, інтегроване управління кордонами та міграцією, громадський порядок та безпека, включаючи питання боротьби з корупцією [100].

21 листопада 2015 р. було усунуто останню перепону: Президент України П. Порошенко поставив підпис під так званими безвізовими законами: законопроектами №_2540_а «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні» та №_2541а «Про внесення змін до Кримінального та Цивільного кодексів України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою

усунення корупційних ризиків при її застосуванні». За відповідні рішення проголосували відповідно 291 та 272 народних депутати [97].

Таким чином, заходи щодо запровадження безвізового режиму між Україною та країнами-учасниця ЄС є непересічною подією, яка забезпечила громадянам не тільки можливість вільно відвідувати країни-учасниці ЄС, але й призвела до належних інформаційних стандартів значну кількість суспільних відносин.

Без всякого сумніву, провідним напрямком розвитку вітчизняного інформаційного суспільства є *реалізація зони вільної торгівлі між Україною і ЄС*, згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншої. Відповідно до неї сторони визнають, що принципи вільної ринкової економіки становлять основу для їхніх відносин. Верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією, боротьба з різними формами транснаціональної організованої злочинності й тероризмом, сприяння сталому розвитку й ефективній багатосторонності є головними принципами для посилення відносин між Сторонами.

Президент України 17 листопада 2015 р. заявив, що Євросоюз завершив усі процедури для введення зони вільної торгівлі з Україною 1 січня 2016 року. За словами президента, до України надійшла нота Ради ЄС про завершення всіх процедур для запуску ЗВТ. Відповідно угода запрацює 1 січня. Сторони створюють зону вільної торгівлі відповідно до статті XXIV Генеральної угоди про тарифи та торгівлю 1994 року (ГАТТ-1994). Кожна Сторона зменшує або скасовує ввізне мито на товари, що походять з іншої Сторони, відповідно до Графіків, установлених у Додатку I-A. Без шкоди для першого підпункту для одягу та інших виробів, що були у використанні та класифікуються за кодом УКТЗЕД 6309 00 00, Україна скасує ввізне мито відповідно до умов, установлених у Додатку I-B. Для кожного товару визначено базову ставку ввізного мита, щодо якої має застосовуватися поступове зменшення.

Таким чином, запровадження зони вільної торгівлі між Україною і ЄС є провідним напрямком розвитку вітчизняного інформаційного суспільства, що надає безмежні можливості для розвитку засад та інструментів інформаційного суспільства.

Узагалі в сучасній Україні на рівні гасел позитивно визначено майже всі права громадян у сфері інформаційного суспільства. Однак саме від публічної адміністрації залежить їх втілення в практичну діяльність суб'єктів права. З цією метою:

– по-перше, є необхідність спочатку декларативно прописати цей обов'язок в Основному Законі України. Викласти статтю 15 Конституції України у такій редакції: «Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цензура заборонена. Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України. *Держава забезпечує розвиток і функціонування інформаційного суспільства, свободу преси, інших засобів масової інформації та Інтернету. Держава зобов'язана висвітлювати через них відомості про стан справ у країні та дотримання прав і свобод громадян* (курсив наш);

– по-друге, захистити ці права шляхом уведення адміністративних санкцій за порушення прав і свобод громадян у сфері інформаційного суспільства, зокрема шляхом внесення змін і доповнень до частини 7 статті 212-3 «Порушення права на інформацію та право на звернення», виклавши її в такій редакції: «Незаконна відмова у прийнятті та розгляді звернення, *невчасне наданні відповіді або надання відповіді не по суті (формальної відповіді)* (курсив наш), інше порушення Закону України «Про звернення громадян» – тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі висновки щодо напрямів удосконалення законодавства у сфері інформаційного суспільства в Україні:

1) головним пріоритетом України є побудова орієнтованого на інтереси людей, відкритого для всіх інформаційного суспільства, в якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб отримати можливість повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя;

2) Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» відіграв свою позитивну роль, однак більшість його положень залишилися нереалізованими тією чи іншою мірою, а деякі – взагалі, відповідно законодавство в цій сфері вимагає подальшого розвитку;

3) незважаючи на наміри суб'єкта законодавчої ініціативи народного депутата України Б. Берези боротися з ідеологією «Рузького миру» негативними засобами, на наш погляд, прийняття проекту Закону України від 2 лютого 2015 р. № 1908 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту прав громадян на безпечний інформаційний простір» є недоречним, оскільки найкращою протидією «Рузькому миру» є позитивні успіхи в енергетичній, економічній, соціальній реформах чинної влади, зокрема у сфері інформаційного суспільства;

4) ми підтримуємо автора законодавчої ініціативи народного депутата України Д. Тимчука щодо підтримки національного культурного продукту у сфері інформаційного суспільства шляхом внесення змін і доповнень до Податкового кодексу стосовно звільнення від ПДВ операцій зі створення, постачання, просування, реставрації та розповсюдження національного культурного продукту та розроблення і подання до Верховної Ради України проекту Закону України «Про національний культурний продукт»;

5) в умовах російсько-терористичної агресії Україні потрібна концепція інформаційної безпеки, метою якої є протидія агресії «Руського миру». При цьому її ієрархічний правовий статус не має бути на рівні закону, достатньо затвердження його Кабінетом Міністрів України та використання в ньому виключно позитивних норм. У цьому аспекті Міністерство інформаційної політики України має більш активно займатися різноманітними інформаційними компаніями, наприклад: «Українська двомовність», в якій пропагувати широкий вжиток англійської мови громадянами України у всіх сферах суспільного життя; «ІТ-технологічний парк», в якій пропонувати громадянам України об'єднуватися і створювати ІТ-технологічні парки;

6) необхідність англізації вітчизняного суспільства є першочерговим завданням публічної адміністрації та всього українського суспільства. Без цього годі говорити про будь-які інші напрямки розвитку інформаційного суспільства в Україні. До того часу, поки більшість населення України не буде розуміти і говорити англійською мовою, а документообіг у вітчизняних юридичних особах не буде паралельно здійснюватися цією мовою, вітчизняне суспільство не стане інформаційним;

7) оголошення Президентом України Року англійської мови в Україні є нагальним і першочерговим щодо розвитку інформаційного суспільства. Однак зазначені заходи мають бути підтвержені санкціями адміністративно-правових норм – шляхом запровадження адміністративної відповідальності за прийом на публічну службу осіб, які не володіють на достатньому рівні англійською мовою;

8) заходи щодо запровадження безвізового режиму між Україною та країнами-учасниця ЄС є непересічною подією, яка забезпечила громадянам не тільки можливість вільно відвідувати країни-учасниці ЄС, але й призвела приведення до належних інформаційних стандартів значної кількості суспільних відносин;

9) запровадження зони вільної торгівлі між Україною і ЄС є провідним напрямком розвитку вітчизняного інформаційного суспільства, що надає

безмежні можливості для розвитку засад та інструментів інформаційного суспільства.

Отже, основними напрямками вдосконалення законодавства у сфері інформаційного суспільства в Україні є англізація, заходи щодо безвізового режиму між Україною і країнами-учасниця ЄС та запровадження зони вільної торгівлі між Україною і ЄС, активне проведення інформаційних компаній щодо протидія агресії «Руського миру», створення ІТ-технологічних парків та ін., звільнення від ПДВ операцій зі створення, постачання, просування, реставрації та розповсюдження національного культурного продукту й інформаційної промисловості та ІТ-технологій. Потрібно внести зміни у ст. 15 Конституції України щодо відповідальності держави за розвиток і функціонування інформаційного суспільства, свободи преси, інших засобів масової інформації та Інтернету, зобов'язання висвітлювати через них відомості про стан справ у державі, дотримання прав і свобод громадян та численні зміни й доповнення до чинного законодавства, зокрема на доповнення частини 7 статті 212-3 «Порушення права на інформацію та право на звернення» слід викласти її в такій редакції: «Незаконна відмова у прийнятті та розгляді звернення, невчасне надання відповіді або надання відповіді не по суті (формальної відповіді), інше порушення Закону України «Про звернення громадян» – тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети і завдань монографічного дослідження, на основі здійснення аналізу загальноєвропейського та національного законодавства, досягнень адміністративно-правової науки та юридичної практики нами наведено теоретичне узагальнення й подано нове розв'язання наукового завдання щодо розвитку адміністративно-правових засад інформаційного суспільства та запропоновано низку висновків, пропозицій і рекомендацій. Основні з них такі:

1. Доведено, що інформаційне суспільство як об'єкт адміністративно-правових відносин – це різноманітні блага у формі ефективного виявлення, фіксації та переробки інформації, технологій (персональні комп'ютери, інформаційні послуги та ін.), виробництва знань (наука, мистецтво, освіта та ін.), публічних технологій (електронний уряд, самоврядування, партії та вибори), інформаційної економіки (інформаційні товари й послуги, освіта, правова система, видавнича сфера, ЗМІ, комп'ютерне виробництво), культури інформаційного суспільства (цивілізовані правила подання, сприймання та користування інформацією), які становлять публічну цінність для споживачів інформаційних ресурсів, а також діяння суб'єктів публічної адміністрації щодо забезпеченням права фізичних та юридичних осіб на інформацію, свободи інформації та законних інтересів фізичних і юридичних осіб в інформаційному суспільстві, які здійснюються на основі адміністративно-правових норм.

2. Виявлено, що спеціальні принципи адміністративного права у сфері інформаційного суспільства – це основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів публічної адміністрації щодо забезпечення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб в інформаційному суспільстві. До таких основоположних засад слід віднести принцип людиноцентристського спрямування діяльності публічної адміністрації та зв'язаності публічної адміністрації міжнародним правом і

національним законодавством під час їхньої негативної правової діяльності та низку принципів зобов'язальної ролі суб'єктів публічної адміністрації в системі інформаційного суспільства щодо якнайповнішого забезпечення прав, свобод та законних інтересів невіддільних фізичних і юридичних осіб.

3. Доведено, що адміністративно-правові аспекти прав людини в інформаційному суспільстві полягають у сукупності загальних (природних), міжнародних, конституційних і спеціальних адміністративних прав, негативних і позитивних можливостей фізичних і юридичних осіб в Україні, які має забезпечувати публічна адміністрація. До таких прав насамперед належать свобода слова, право на інформацію і звернення, право на таємницю кореспонденції, право кожного на свободу творчості, право допуску до інформації та право на приватність.

4. Доведено, що механізм адміністративно-правового регулювання у сфері інформаційного суспільства – це змістовна (цілеспрямована на людину та її права) ознака та формальна, як сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив публічної адміністрації на суспільні відносини інформаційного суспільства шляхом переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин у цій сфері, що здійснюваний за допомогою системи адміністративних засобів і форм з метою ефективного забезпечення інформаційних прав, зокрема права збирати інформацію, права зберігати інформацію, права вільно використовувати інформацію і права поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб.

До елементів механізму адміністративно-правового регулювання у сфері інформаційного суспільства належать: норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерела адміністративного права; спеціальні принципи діяльності публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства; адміністративно-правові відносини у сфері інформаційного суспільства; адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, яка забезпечує права і свободи в цій сфері; форми та методи

діяльності суб'єктів публічної адміністрації та адміністративні процедури забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб в інформаційному суспільстві.

5. Доведено, що адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації у сфері інформаційного суспільства полягає в сукупності прав, обов'язків і відповідальності публічної адміністрації (передусім громадських об'єднань), які відповідно до законодавчо визначеної компетенції (обов'язкової чи факультативної) забезпечують права й законні інтереси фізичних і юридичних осіб у сфері інформаційного суспільства та мають право використовувати передбачені для них законодавством права.

6. Визначено, що форми діяльності публічної адміністрації у сфері регулювання інформаційної сфери – це зовнішнє вираження однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій загальної та спеціальної публічної адміністрації, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – публічного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави у сфері інформаційного суспільства.

7. Адміністративно-правові аспекти передового європейського досвіду у сфері інформаційного суспільств полягають у тому, що воно базується на концепціях інформаційної економіки, розвитку глобального ринку інформаційних послуг та електронної торгівлі, дотримання культурної самобутності та ідентичності, захисту права інформаційної інтелектуальної власності – шляхом розвитку цифрових мереж інтегрованих послуг, широкосмугових ліній зв'язку, мобільної телефонії, супутникового зв'язку, проведення інформаційних кампаній на засадах відкритої конкуренції, яка призводить до здешевлення інформаційних послуг і подолання технологічного розриву між країнами.

8. Доведено, що основними напрямками вдосконалення у сфері інформаційного суспільства в Україні є англізація, заходи щодо безвізового

режиму між Україною та країнами-учасницями ЄС і запровадження зони вільної торгівлі між Україною і ЄС, активне проведення інформаційних компаній щодо протидії агресії «Руського миру», створення ІТ-технологічних парків та ін., звільнення від ПДВ операцій зі створення, постачання, просування, реставрації та розповсюдження національного культурного продукту й інформаційної промисловості та ІТ-технологій.

9. Удосконалено статтю 15 Конституції України шляхом конкретизації відповідальності держави за розвиток і функціонування інформаційного суспільства, свободи преси, інших засобів масової інформації та Інтернету, зобов'язання висвітлювати через них відомості про стан справ у державі та дотримання прав і свобод громадян.

10. Удосконалено законодавство в аналізованій сфері, зокрема частину 7 статті 212-3 «Порушення права на інформацію та право на звернення», яку слід викласти в такій редакції: «Незаконна відмова у прийнятті та розгляді звернення, невчасне надання відповіді або надання відповіді не по суті (формальної відповіді), інше порушення Закону України «Про звернення громадян» – тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Утвердження принципу верховенства права у новій доктрині Українського адміністративного права / В.Б. Авер'янов // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 11 (61). – С. 57-63.
2. Адміністративне право України : підручник / [В.І. Олефір, В.В. Галуцько, Ю.В. Гридасов та ін.]. – Херсон: ХМД, 2011. – Т.1: Загальне адміністративне право. – 396 с.
3. Адміністративне право України : навчальний посібник / [Галуцько В.В., Курило В.І., Короед С.О. та ін.]; за ред. В.В. Галуцька. – Херсон.: Грін Д.С., 2015. – 272 с.
4. Аналіз політичної пропозиції щодо реалізації державної політики у сфері розвитку інформаційного суспільства в Україні та проекту Концепції державної політики у сфері розвитку інформаційного суспільства в Україні, розробленої та поданої Мінекономіки на розгляд Прем'єр-міністра України [Електронний ресурс] // Кабінет міністрів України. – 2012. – Режим доступу : http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/uploads/attach-1732-723364242.pdf
5. Аналіз роботи Міністерства інформаційної політики України за п'ятий місяць діяльності липень 2015 року [Електронний ресурс] // Міністерство інформаційної політики України. – 2015. – Режим доступу : http://mip.gov.ua/files/Presentation/preza_8_ua02print36pages.pdf
6. Бандурка О. О. Адміністративно-правове регулювання міграційного процесу в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.О. Бандурка ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2002. – 19 с.
7. Бахновська І. П. Основоположні принципи як інтегруючий елемент правової системи України : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / І.П. Бахновська. – К, 2011. – 18 с.
8. Біленчук П.Д. Правові засади формування інформаційного суспільства в Україні / П.Д. Біленчук, Д.П. Біленчук, Л.В. Борисова, М.В. Козир // Право і безпека. – 2002. – № 2. – С. 16-21.

9. Біленчук Д.П. Страхове право України : підручник / ред.: Петро Дмитрович. Петро Дмитрович Біленчук, О. Ф. Філонюк; Ліга страх. орг. України. – К. : Атіка: В&В, 1999. – 367 с.

10. Боголіб Т. М. Роль науки у забезпеченні нової індустріалізації України / Т.Т. Боголіб // Підприємництво, господарство, право. – 2006. – №10. – С. 170–176.

11. Брель О. С. Правове регулювання інформаційних відносин суб'єктів господарювання в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Олександр Сергійович Брель. – К., 2012. – 18 с.

12. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (Женева 2003 – Туніс 2005). – К.: Міністерство транспорту та зв'язку України, 2006. – 52 с.

13. Гоголь Б. М. Право на інформацію в цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Богдан Миколайович Гоголь. – К., 2010. – 18 с.

14. Гринберг А. С. Информационный менеджмент : учебное пособие / А. С. Гринберг, И. А. Король. – М. : Юнити-Дана, 2003. – 415 с.

15. Гринберг А.С. Информационный менеджмент: учебное пособие / А. С. Гринберг, И. А. Король. - М. : Юнити-Дана, 2012. – 479 с.

16. Громадські й неурядові організації з інформації та комунікації [Електронний ресурс] // Інформаційна політика України. – 2015. – Режим доступу :

http://pidruchniki.com/13331222/politologiya/gromadski_neuryadovi_organizatsiy_i_informatsiyi_komunikatsiyi

17. Дайсон Е. Життя за доби Інтернету: release 2/1 / Естер Дайсон [переклад з англ. Петро Таращук]. – К. : Видавничий дім «АЛЬТЕРНАТИВИ», 2002. – 344 с.

18. Данільян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) : монографія. – Харьков: Право, 2008. – 184 с.

19. Дика Ю. В. Адміністративно-правові засади регулювання обмежень прав громадян на екологічну інформацію : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю.В. Дика ; Нац. аграр. ун-т. – К., 2008. – 18 с.
20. Дика Ю. В. Види адміністративно-правових обмежень прав громадян на екологічну інформацію / Ю. В. Дика // Форум права. – 2008. – №1. – С. 113-118..
21. Договір про заснування Європейської Спільноти [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_017
22. Доклад Бангеманна «Європа и глобальное информационное общество» [Електронний ресурс] // Энциклопедия информационного общества. – 2015. – Режим доступу : <http://wiki.iis.ru/wiki>
23. Доповідь про стан інформатизації та інформаційного суспільства в Україні за 2014 рік [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. – 2015. – Режим доступу : <http://www.dkni.gov.ua/content/shchorichna-dopovid-pro-rozvytok-informacijnogo-suspilstva>
24. Дюжев Д. В. Інформаційне суспільство: соціально-правова парадигма суспільного розвитку : автореф. дис... канд. філософ. наук : 09.00.03 / Д.В. Дюжев ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2004. – 18 с.
25. Європейська інформаційна політика [Електронний ресурс] // HELPIKS. – 2015. – Режим доступу : <http://helpiks.org/1-54840.html>
26. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року // Голос України від 10.12.2008. – № 236.
27. Загальна теорія держави і права : підручник / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К.: Кондор, 2006. – 477 с.
28. Загальне адміністративне право : начальний посібник / за заг. ред. Р.С. Мельника. – К.: Ваїте. – 376 с.

29. Закон України 1 червня 2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних» // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

30. Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

31. Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію» // Голос України від 13.11.1992.

32. Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI «Про громадські об'єднання» // Голос України від 18.04.2012. – № 70.

33. Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII «Про Кабінет Міністрів України» // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 13. – Ст. 222.

34. Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74 «Про Національну програму інформатизації» // Урядовий кур'єр від 12.03.1998.

35. Закон України від 5 березня 1998 р. № 183 «Про Раду національної безпеки і оборони України» // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 35. – Ст.237.

36. Закон України від 9 січня 2007 № 537-V «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст.102.

37. Закон України від 16 березня 2000 р. № 1549-III «Про державні нагороди України» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 21. – Ст.162.

38. Закон України від 29 червня 2001 № 476 «Про почесні звання України» // Урядовий кур'єр від 14.07.2001. – № 124.

39. Закону України від 5 квітня 2007 р. № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – 2012. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>

40. Информационная политика НАТО: [Электронный ресурс] // FREEPAYINFO. – 2002. – Режим доступа : <http://freepayinfo.ru/menegment/informacionnaya-politika-nato-2.html>

41. Інструкція щодо заповнення форми звітності № 1-В (ЗМІ) (піврічна) «Звіт про випуск продукції друкованих засобів масової інформації»: Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України 09.01.2014 № 1 // Офіційний вісник України. – 2014 р. – № 12. – Стор. 274. – Ст. 389.

42. Інформаційне суспільство в Україні: інформаційно-правова культура, освіта, наука : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. Всесвіт. дню інформ. сусп-ва, 16-17 трав. 2008 р., Суми / ред.: І.В. Арістова; НДЦ прав. інф-ки АПК України, Київ. міжнар. ун-т, Сум. облдержадмін., Сум. нац. аграр. ун-т, Ін-т економіки та менедж. – Суми : Довкілля, 2008. – 206 с.

43. Інформаційне суспільство та суспільство знань – становлення та розвиток понять: [Електронний ресурс] // КРІ. – 2002. – Режим доступу : http://novyn.kpi.ua/2007-2-2/12_Melnik.pdf

44. Інформаційне суспільство. Дефініції: людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція інтелектуальна власність / В.М. Брижко и др. – К. : Интеграл, 2002. – 220 с.

45. Інформаційне суспільство: [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – 2011. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційне_суспільство

46. Інформаційне суспільство: [Електронний ресурс] // Інформатика та інформація. – 2003. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/in4matuka/informacijni-suspilstva>

47. Калюжний К. Р. Сутність інформаційних прав людини в науці інформаційного права / К.Р. Калюжний // Юридичний вісник. – 2012. – № 4(25). – С. 55-58.

48. Канал "1+1" допоможе українцям вивчити англійську мову: [Електронний ресурс] // 1plus1. – 2015. – Режим доступу: <http://www.1plus1.ua/novyny/kanal-1-1-dopomozhe-ukrayincyam-vivchiti-angliysku-movu-511546.html>

49. Кастельс М. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель: пер. з англ. / М. Кастельс, П. Хіманен. – К. : Ваклер, 2006. – 230 с.

50. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: [Електронний ресурс] // bibliotek. – 2007. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/intro.php.

51. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Мануэль Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

52. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984, додаток до № 51. – Ст.1122.

53. Колесніков Б. П. Державні механізми управління ризиками розвитку інформаційного суспільства в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Б. П. Колесніков ; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2011. – 36 с.

54. Колодюк А. В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.03 / А.В. Колодюк ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2005. – 20 с.

55. Кормич Л. І. Участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля / Кормич Л. І. // Офіційний вісник України від 14.05.2010. – № 33. – С. 12.

56. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Голос України від 10.01.2001. – № 3.

57. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

58. Конституція України: досвід реалізації та шляхи удосконалення : [матеріали "круглого столу", організованого і проведеного НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування АПрН України з нагоди 10-ї річниці прийняття Конституції України, м. Харків, 21 червня 2006 р.] / Акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування ; ред. кол. Ю. П. Битяк [та ін.]. – Х. : Право, 2006. – 119 с.

59. Конституція України : науково-практичний коментар / ред: В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В.Петришин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл., і доповн. – Х. : Право, 2011. – 1128 с.

60. Кормич Б. А. Права людини в інформаційній сфері: міжнародні стандарти та їх конституційні гарантії в Україні [Електронний ресурс] // Б.А. Кормич // НУ ОЮА. – 2012. – Режим доступу : <http://www.stationline.org.ua/politologiya/30-politika/1754-prava-lyudini-v-informacijnij-sferi-mizhнародni-standarti-ta-ix-konstitucijni-garantii-v-ukraini.html>

61. Костецька Т. А. Конституційно-правове регулювання інформаційних прав: деякі термінологічні аспекти / Т.А. Костецька // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 112-117.

62. Крегул І. Ю. Співробітництво України з міжнародною організацією ЮНЕСКО у сфері правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Іван Юрійович Крегул. – К, 2011. – 18 с.

63. Кукшинова О. О. Правове регулювання доступу до відкритої інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ольга Олегівна Кукшинова. – К, 2012. – 18 с.

64. Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття : [матеріали наук.-творч. студент. конф., 10-11 квіт. 2001 р.] / ред.: І. О. Давидова; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2001. – 152 с.

65. Культура та інформаційне суспільство XXI століття : [матеріали конф. молодих науковців, 17-19 квіт. 2002 р.] / ред.: М. В. Дяченко; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2002. – 157 с.

66. Культура та інформаційне суспільство XXI століття : [матеріали конф. молодих науковців, 20-22 квіт. 2005 р.] / ред.: С.В. Сищенко; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2005. – 246 с.

67. Культура та інформаційне суспільство XXI століття : Матеріали конф. молодих науковців, 17 - 19 квіт. 2002 р. / ред.: М. В. Дяченко; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2002. – 157 с.

68. Культура та інформаційне суспільство XXI століття : Матеріали конф. молодих науковців, 20 - 22 квіт. 2005 р. / ред.: С. В. Сищенко; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2005. – 246 с.

69. Ліпкан В. А. Інформаційні права і свободи людини та громадянина / В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко. – К.: НАВС, 2011. – 12 с.

70. Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.В. Логінов ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – 20 с.

71. Макаренко Є. А. Європейське інформаційне право / Є.А. Макаренко. – К.: ІМВ, 2006. – 222 с.

72. Макаренко Є. А. Інформаційне суспільство, політика, право в програмній діяльності ЮНЕСКО / Є. А. Макаренко. – К. : Наук.-вид. центр "Наша культура і наука", 2001. – 384 с.

73. Макаренко Є. А. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні : автореф. дис... доктор. політ. наук: 23.00.04 / Є.А. Макаренко. – К., 2002. – 21 с.

74. Макарова М. В. Українське інформаційне суспільство і його мережна економіка: реалії й перспективи / М. В. Макарова // Екон.-мат. моделювання соц.-екон. систем. – 2005. – Вип. 9. – С. 16-20.

75. Манако О. В. Інформаційне суспільство та ринок інформаційно-телекомунікаційних послуг: сучасний стан та перспективи розвитку /

О. В. Манако // Екон.-мат. моделювання соц.-екон. систем. – 2005. – № 10. – С. 116-127.

76. Маруховський О. О. Політичні аспекти зарубіжних концепцій інформаційного суспільства: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 / О.О. Маруховський ; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф.Кураса НАН України. – К., 2008. – 20 с.

77. Маршалл М. Война и мир в глобальной деревне [Електронний ресурс] / Маклюэн Маршалл [пер. с англ. М. Маклюэн, К. Фиоре]. – М. : АСТ : Астрель, 2012. – 224 с.

78. Маклюэм Г. Понимание Медиа / Маршал Маклюэн. – М. КОНОН, 2003. – 464 с.

79. Мей К. Інформаційне суспільство. Скептичний погляд : [пер. з англ.] / К. Мей. – К. : К.І.С., 2004. – 220 с.

80. Мей К. Концепції інформаційного суспільства в контексті скептичного аналізу: скептичний погляд : [Електронний ресурс] / К. Мей // STUDALL. – 2010. – Режим доступу: <http://studall.org/all2-109507.html>

81. Мета та принципи стандартизації [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2011. – Режим доступу : http://khcsm.org.ua/meta_ta_printsipi_standartizatsiji

82. Механізм правового регулювання [Електронний ресурс] // Теорія держави і права. – 2012. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1031020856743/pravo/mehanizm_pravovogo_regulyuvannya

83. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2000. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043

84. Мосенко Ю. О. Державна інформаційна політика України: організаційно-правові аспекти здійснення : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю.О. Мосенко. – Київ, 2011. – 18 с.

85. Мурашин О. Г. Акти прямого народовладдя у правовій системі : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / О.Г. Мурашин ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 34 с.

86. Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 10 серпня 2012 р. № 208 «Про затвердження Інструкції з діловодства у Держкомтелерадіо України» [Електронний ресурс] // Державний комітет телебачення і радіомовлення України. – 2015. – Режим доступу : http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=94970&cat_id=94969

87. Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 7 жовтня 2015 р. № 304 «Про затвердження Статуту Національної телекомпанії України» [Електронний ресурс] // Державний комітет телебачення і радіомовлення України. – 2015. – Режим доступу : http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124157&cat_id=94566

88. Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 6 лютого 2013 р. № 24 «Про встановлення відомчих заохочувальних відзнак Держкомтелерадіо України та затвердження Положення про них» // Офіційний вісник України. – 2013. – № 18. – С. 108. – Ст. 633.

89. Наказ Державного підприємства Українського державного центру радіочастот від 29 травня 2009 р. № 226 «Про введення системи ІСОМТ в промислову експлуатацію» [Електронний ресурс] // Український державний центр радіочастот. – 2015. – Режим доступу : <http://www.ucrf.gov.ua/nakaz-226-vid-29-05-2009-pro-vvedennya-sistemi-isomt-v-promislovu-ekspluatatsiyu/>

90. Наказ Міністерства інформаційної політики України від 18 березня 2015 р. «Про затвердження Положення про Спеціалізовані експертні ради при Міністерстві інформаційної політики України» [Електронний ресурс] // Міністерство інформаційної політики України. – 2015. – Режим доступу: <http://mip.gov.ua/documents/14.html>

91. Наказ Міністерства юстиції України від 21 лютого 2006 р. № 12/5 «Про затвердження Положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації в Україні та Положення про державну реєстрацію

інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності» // Офіційний вісник України. – 2006. – № 9. – С. 151. – Ст. 571.

92. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації [Електронний ресурс] // НКРЗІ. – 2015. – Режим доступу: <http://www.nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=250&language=uk>

93. Новицька Н. Б. Організаційно-правові аспекти інформаційної культури в управлінській діяльності : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Н.Б. Новицька ; Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2007. – 19 с.

94. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у Європі [Електронний ресурс] // ВІЧЕ. – 2011. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/2565/>

95. Петров С. В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права громадян на інформацію : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Сергій Вікторович Петров. – Запоріжжя., 2013. – 18 с.

96. Положення про інформаційне забезпечення наукової та науково-технічної експертизи за матеріалами фонду науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій відкритої і засекреченої тематики : Наказ Міністерства України у справах науки і технологій від 02.11.98 № 283 // Офіційний вісник України від 10.12.1998 1998 р., № 47. – С. 63.

97. Порошенко підписав безвізові [Електронний ресурс] // ТСН. – 2015. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/poroshenko-pidpisav-bezvizovi-zakoni-538917.html>

98. Постанова Верховної Ради України від 24 лютого 2015 р. № 2227 «Про проведення парламентських слухань на тему: «Стратегія культурно-інформаційного розвитку держави: міжрегіональний діалог» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54174

99. Постанова Верховної Ради України від 9 жовтня 2015 р. № 3302 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України

та підтримки національного культурного продукту» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56779

100. Постанова Верховної Ради України від 14 травня 2015 р. № 431-VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Перспективи запровадження Європейським Союзом безвізового режиму для громадян України» // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 29. – Ст.266.

101. Постанова Кабінету Міністрів від 22 серпня 2012 р. № 791 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у галузях криптографічного та технічного захисту інформації, що підлягає ліцензуванню відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», і визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю)» // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>

102. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 341 «Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України» [Електронний ресурс] // Державний комітет телебачення і радіомовлення України. – 2015. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=114348&cat_id=32820

103. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 2 «Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України» // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>

104. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 р. № 11 «Про внесення змін у Положення Міністерства інформаційної політики України» [Електронний ресурс] // Міністерства інформаційної політики України. – 2015. – Режим доступу: <http://mip.gov.ua/documents/7.html>

105. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2010 р. № 1137 «Про затвердження критерію, за яким оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі ними і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>

106. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1998 р. № 180 «Про затвердження Положення про забезпечення режиму секретності під час обробки інформації, що становить державну таємницю, в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>

107. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2011 р. № 1277 «Питання системи обліку публічної інформації» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>

108. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 р. № 958 «Про затвердження Положення про Державну інформаційну систему електронних звернень громадян» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>

109. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2012 р. № 1134 «Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>

110. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 411 «Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної служби

спеціального зв'язку та захисту інформації України» // Урядовий кур'єр від 11.09.2014. – № 166.

111. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 р. № 439 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки» // Офіційний вісник України. – 2008. – № 34. – С. 39. – Ст. 1150.

112. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика : навч. посіб. / Г.Г. Почепцов. – 2-е вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 663 с.

113. Правова охорона інтелектуальної власності [Електронний ресурс] // Інтелектуальна власність. – 2012. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1679042263588/pravo/pravova_ohorona_intelektualnoyi_vlasnosti

114. Правовий аналіз ОБСЄ проекту Концепції інформаційної безпеки: [Електронний ресурс] // MEDIA SAPIENS. – 2002. – Режим доступу : http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/pravoviy_analiz_obse_proektu_kontseptsii_informatsiynoi_bezpeki/

115. Правовий аналіз проекту концепції інформаційної безпеки України / Катрін Найман-Меткалф – К.: OSCE, 2015. – 18 с.

116. Правові засади діяльності журналістів в Україні: [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0062323-11>

117. Призначити М. Саакашвілі прем'єр-міністром України: [Електронний ресурс] // Текст електронної петиції Президенту України. – 2015. – Режим доступу: <https://petition.president.gov.ua/petition/1606>

118. Принцип стандартизації [Електронний ресурс] // Портал знань. – 2010. – Режим доступу : <http://www.znannya.org/?view=concept:389>

119. Про закріплення права людини на інформаційну безпеку: [Електронний ресурс] // Острозька Академія. – 2013. – Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2012/vyznachennya-ponyattya-informatsijni-prava-lyudyny/>

120. Проект закону України від 13 липня 2015 р. № 2334а «Про систему іномовлення України» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2334a&skl=9

121. Проект закону України від 2 липня 2015 р. № 2244а «Про наукову і науково-технічну діяльність»: [Електронний ресурс] // Верховна рада України. – 2015. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55843

122. Проект закону України від 2 лютого 2015 р. № 1908 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту прав громадян на безпечний інформаційний простір»: [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53779

123. Проект закону України від 9 жовтня 2015 р. № 3302 «Про внесення змін до Закону України «Про відкритість використання публічних коштів»: [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56779

124. Проект концепції інформаційної безпеки України. – К.: Міністерство інформаційної політики України, 2015. – 16 с.

125. Пустовіт Н. В. Комплексний аналіз концепцій інформаційного суспільства Д. Белла, М. Кастельса та Е. Тоффлера / Н.В. Пустовіт // Гуманітарний часопис. – 2013. – № 3. – С. 85-90.

126. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація / П. Рабінович // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 2 (73). – С. 10-16.

127. Рішення Національної комісії з питань регулювання зв'язку України від 10 грудня 2009 р. № 1789 «Про затвердження Ліцензійних умов здійснення діяльності у сфері телекомунікацій з надання послуг фіксованого телефонного зв'язку з правом технічного обслуговування та експлуатації телекомунікаційних мереж і надання в користування каналів електрозв'язку:

місцевого, міжміського, міжнародно»: [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56779

128. Розпорядження Вінницької обласної державної адміністрації від 30 листопада 2015 р. № 733 «Про затвердження Плану заходів, спрямованих на популяризацію та активізацію вивчення англійської мови»: [Електронний ресурс] // Вінницька обласна державна адміністрація. – 2015. – Режим доступу: http://www.vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs/DocЛМЛЧА4ТJQ3

129. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2014 р. № 1135-р. «Про затвердження плану заходів щодо захисту державних інформаційних ресурсів» // Урядовий кур'єр від 06.12.2014. – № 228.

130. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 листопада № 1135 від 30 грудня 2015 р. № 1412-р «Про реорганізацію територіальних органів Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації» // Урядовий кур'єр від 16.01.2016. – № 9

131. Розпорядження Херсонського міської голови від 4 жовтня 2012 р. №717–р. «Про надання інформації щодо роботи виконавчих органів Херсонської міської ради тощо до управління громадських зв'язків для висвітлення її на офіційному сайті міста та в пресі»: [Електронний ресурс] // Херсонська міська рада. – 2015. – Режим доступу : http://www.city.kherson.ua/act_search/1?number=&text=інформац&date_from=&date_to=&search=1

132. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнеокласичних досліджень : моногр. / О. М. Рубанець. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2006. – 418 с.

133. Савич А. С. Європейські програми формування інформаційного простору ЄС [Електронний ресурс] / А.С. Савич // USERS. – 2015. – Режим доступу : file:///C:/Users/Admin/Downloads/Pmv_2014_9_12.pdf

134. Сагалович А. А. Розвиток інформаційної економіки в умовах глобалізації : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.01 / А.А. Сагалович ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2007. – 17 с.

135. Свистович Р. С. Правове регулювання інформаційних відносин у сфері масової інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Роман Степанович Свистович. – К, 2011. – 18 с.

136. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О.Ф. Скакун. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.

137. Скалацький В. М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / В.М. Скалацький ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2006. – 17 с.

138. Скалацький, В.М. Інформаційне суспільство. Нові тенденції розвитку / В.М. Скалацький // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Сер.Філософія. Політологія. – 2004. – Вип.68-69. – С.81-84. с.

139. Слабунова Ю. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав громадян органами прокуратури : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю.В. Слабунова. – Харків., 2013. – 18 с.

140. Соснін О.В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України : монографія / О.В. Соснін ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : НАН України, 2003. – 572 с.

141. Соціальна реклама: [Електронний ресурс] // Міністерство інформаційної політики України. – 2015. – Режим доступу : <http://mip.gov.ua/news/7/>

142. Специальная мониторинговая миссия ОБСЕ в Украине [Електронний ресурс] // OSCE – 2015. – Режим доступу : <http://www.osce.org/ru/ukraine-smm>

143. Співробітництво в рамках Центральноєвропейської ініціативи (ЦЄІ) [Електронний ресурс] // OSCE – 2015. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/cei>

144. Стандарти Ради Європи у сфері медіа [Електронний ресурс]. – К.: IREX УМЕДІА, 2005. – 92 с. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/International/R_E_final.pdf

145. Стасюк С. В. Об'єкт інформаційних правових відносин: загальнотеоретичний аспект : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Світлана Валентинівна Стасюк . – Маріуполь, 2012. – 18 с.

146. Тихомиров О. О. Інформаційні права людини як цивільно-правова категорія / О.О. Тихомиров // Юридичний вісник. – 2013. – № 1 (34). – С. 104-109.

147. Уваров О. О. Роль принципів права у процесі правозастосування : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О.О.Уваров – Харків, 2010. – 18 с.

148. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – С. 290. – Ст. 2125.

149. Указ Президента України від 12 жовтня 2007 р. № 968 «Про нагородження співробітників Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» // Офіційний вісник Президента України. – 2014. – № 5. – С. 8. – Ст. 154.

150. Указ Президента України від 16 вересня 1998 р. № 1033 «Про вдосконалення державного управління інформаційною сферою» // Голос України від 23.09.1998.

151. Указ Президента України від 16 грудня 2014 р. № 931 «Про звільнення А. Бутчака з посади начальника Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення Служби безпеки України» // Офіційний вісник Президента України. – 2014. – № 47. – С. 42. – Ст. 2041.

152. Указ Президента України від 16 листопада 2015 р. № 641 «Про оголошення 2016 року Роком англійської мови в Україні»: [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Президента України. – 2015. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/6412015-19560>

153. Указ Президента України від 23 листопада 2011 року 1067 «Про затвердження Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації» // Урядовий кур'єр від 08.12.2011. – № 229.

154. Указ Президента України від 30 травня 2012 р. № 365 «Про відомчі заохочувальні відзнаки» // Офіційний вісник Президента України. – 2012. – № 19. – С. 57. – Ст. 434.

155. Указ Президента України від 5 листопада 2014 р. № 851 «Про призначення державних стипендій видатним діячам інформаційної сфери» // Офіційний вісник Президента України. – 2014. – № 43. – С. 26. – Ст. 942.

155. Указ Президента України від 5 червня 2015 р. № 312 «Про призначення державних стипендій видатним діячам інформаційної сфери» // Урядовий кур'єр від 11.06.2015. – № 103.

156. Указ Президента України від 28 серпня 2015 № 523 «Про Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України»: [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Президента України. – 2015. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/5232015-19384>

157. Український державний центр радіочастот: [Електронний ресурс] // УДЦР. – 2015. – Режим доступу: <http://www.ucrf.gov.ua>

158. Уэбстер Ф. Теории информационного общества : [пер. с англ.] / Ф. Уэбстер. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 400 с.

159. Фурашев В. М. Електронне інформаційне суспільство України: погляд у сьогодення і майбутнє : моногр. / В. М. Фурашев, Д.В. Ланде, О.М. Григор'єв, О. В. Фурашев; Акад. прав. наук України. Н.-д. центр прав. інф-ки. – К. : ТОВ "Інжиніринг", 2005. – 163 с.

160. Харків'яни можуть подавати до міської ради електронні петиції: [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради. – 2015. – Режим доступу : <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/kharkivuyani-mozhut-podavati-do-miskoi-radi-elektronni-petitsii-30118.html>

161. Чубарук Т. В. Конституційні засади правового регулювання інформаційної сфер : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Тетяна Володимирівна Чубарук. – К., 2010. – 18 с.

162. Шевчук О. Б. E-Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути / О. Б. Шевчук, О. П. Голобуцький. – К. : ЗАТ "Атлант UMS", 2001. – 102 с.

163. Щербина В. Інформаційне суспільство в контексті комунітарно-лібертарної альтернативи: поняттєвий аспект / В. Щербина // Соціол.: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 4. – С. 158-171.

164. Яцик Т. П. Адміністративно-правові засади взаємодії податкових органів із засобами масової інформації : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Т.П. Яцук. – Ірпінь, 2011. – 18 с.

165. Declaration of the Committee of Ministers on human rights and the rule of law in the Information Society: [Електронний ресурс] // Council Europe. – 2015. – Режим доступу : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=849061>

166. Europe 2002: [Електронний ресурс] // LEX.EUROPA. – 2002. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:l24226a>

167. Human Rights for the Information Society: [Електронний ресурс] // COMUNICA. – 2015. – Режим доступу : http://comunica.org/com_rights/hamelink.pdf

168. Human Rights in the Global Information Society: [Електронний ресурс] // MITPRESS. – 2012. – Режим доступу : <https://mitpress.mit.edu/books/human-rights-global-information-society>

169. Measuring the Information Society in Europe: From Definitions to Description Timo Hirvonen: [Електронний ресурс] // European Regional Science

Association. – 2007. – Режим доступа :
<http://econpapers.repec.org/paper/wiwwiwrsa/ersa06p764.htm>

170. PRINCE – Priority information actions for the European citizen: [Електронний ресурс] // EUROPEAN COMMISSION. – 2015. – Режим доступа : http://cordis.europa.eu/news/rcn/9022_en.html

171. Summit meetings of Heads of State and Government (Лісабонський саміт 2000): [Електронний ресурс] // НАТО. – 2000. – Режим доступа: http://www.nato.int/cps/en/SID-07C22051-8CFE8FC6/natolive/events_66529.htm

172. Webster F. The theories of the information society: [Електронний ресурс] / Frank Webster // Lancaster University. – 2006. – Режим доступа : <http://cryptome.org/2013/01/aaron-swartz/Information-Society-Theories.pdf>

173. Theories of the Information Society (International Library of Sociology): [Електронний ресурс] / AMAZON. – 2015. – Режим доступа: <http://www.amazon.com/Theories-Information-Society-International-Sociology/dp/0415406331>